

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА BULGARICA

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

17/2008

СОФИЯ•2008

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „МАРИН ДРИНОВ“

На корицата: Добрейшово евангелие, л. 18 от първа половина на XIII в.
(НБКМ № 17); евангелист Лука

Редактор: ст.н.с. дфн Анисава Любенова Милтенова

Съставители: ст.н.с. дфн Анисава Любенова Милтенова,
ст.н.с. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

© Централна библиотека на БАН, 2008

Адрес на редакцията:
Българска академия на науките
Съвет за чуждестранна българистика
ул. „15 ноември“ 1, София 1040, Бюлетин „Българистика“
Анисава Милтенова,
тел. (+359-2) 989 84 46 / 383, 384, факс: (+359-2) 986 25 00
E-mail: anmilten@bas.bg; bulgarist2@cl.bas.bg

© Велина Богданова Мавродинова, художник, 2008

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES
BULGARICA

INFORMATION BULLETIN

17/2008

SOFIA•2008

MARIN DRINOV ACADEMIC PUBLISHING HOUSE

On the cover: Four Gospels of Dobreisho, first half of 13th c. (NBKM № 17),
The Evangelist Luke

Editor: Assoc. Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Assoc. Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emiliya Yakova Voleva

© Central Library of BAS, 2008

Council for Bulgarian Studies Abroad
Bulgarian Academy of Sciences
Bulgarica, Information Bulletin
Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040
Anisava Miltenova, tel. (+359-2) 989 84 46 /383, 384, fax: (+359-2) 986 25 00
E-mail: anmilten@bas.bg; bulgarist2@cl.bas.bg

© Velina Bogdanova Mavrodinova, cover designer, 2008

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ	9
Константин Косев — Провъзгласяването на Независимостта — крупен успех на българската дипломация	9
БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА	11
Книги 2008 г.	12
Съст. Емилия Волева	
Научна периодика 2008 г.	24
Съст. Емилия Волева	
ДИСЕРТАЦИИ	37
Съст. Никола Казански	
НАУЧНИ ФОРУМИ	41
Съст. Никола Казански	
ХОРИЗОНТИ	45
Олена Чмир — Българската филология в Киевския университет: 1842—1920 .	45
НАУЧЕН ЖИВОТ	55
Мая Иванова — Медиевистичната проблематика на XIV международен конгрес на славистите	55
Евелина Ръждавичка — Жан-Жак Русо и българската култура: Природа и общество. Международна интердисциплинарна конференция.	61
Анисава Милтенова — „Сръбско-българската взаимност във византийския свят през XIII век“. Трета българо-сръбска интердисциплинарна конференция	63
Ана Стойкова — Полската българистика — традиции и перспективи	66
ПРОФИЛИ	69
Татяна Мострова — Ангелина Минчева на 75 години	69
Мария Китанова — Светлана Толстая на 70 години	78
Иванка Васева — Зоя Шанова на 65 години	83
Мария Шнитер — Хайнц Миклас на 60 години	89

ОТЗИВИ	91
Кирил Топалов — Румяна Дамянова. Емоциите в културата на Българското възраждане.	91
Славка Керемидчиева — Ярмила Бахманова, Валентин Суксов. Как се казва това другаде. Чешки пословици и техните аналози в други езици.	100
Камен Риков — Малгожата Скворонек. „Целият свят те има за застъпник“ (Архангел Михаил в културата на балканските православни славяни)	104
Зоя Барболова — Р. Маринска, Особенности в говора на с. Славеино, Смолянско. Акустичен анализ на родопски гласни.	108
Марията Гиргинова — Цветана Георгиева. Йордан Радичков: между нагледа и мита	112
СЪОБЩЕНИЯ	115
Награди на Българската академия на науките	115
Нови дисертации в областта на българистиката	119

C O N T E N T S

PREFACE	9
Konstantin Kossev – The Proclamation of the Independence of Bulgaria – An Outstanding Success of the Bulgarian Diplomacy	9
BULGARIAN LITERATURE	11
Books 2008	12
Comp. by Emilia Voleva	
Periodicals 2008	24
Comp. by Emilia Voleva	
THESES	37
Comp. by Nikola Kazanski	
SCIENTIFIC EVENTS	41
Comp. by Nikola Kazanski	
OUTLOOKS	45
Olena Chmir – The Bulgarian Philology at Kiev University: 1842–1920	45
SCIENTIFIC ACTIVITY	55
Maya Ivanova – Problems of Mediaeval Studies at the 14th International Congress of Slavists	55
Evelina Razhdavichka – Jean-Jacques Rousseau and the Bulgarian Culture	61
Anissava Miltenova – Serbian and Bulgarian Reciprocity in the Byzantine Commonwealth during 13th Century	63
Ana Stoykova – The Bulgarian Studies in Poland – Traditions and Prospects	66
PROFILES	69
Tatyana Mostrova – Angelina Mincheva at 75	69
Maria Kitanova – Svetlana Tolstaya at 70	78
Ivanka Vaseva – Zoya Shanova at 65	83
Maria Schnitter – Heinz Miklas at 60	89

REVIEWS	95
Kiril Topalov – Rumyana Damyanova. The Emotions in the Culture of the Bulgarian National Revival	95
Slavka Keremidchieva – Jarmila Bachmanová, Valentin Suksov. Jak se to řekne jinde. Česká přísloví a jejich jinojazyčné protějšky (How it is said elsewhere. Czech Adages and their Analogues in Other Languages)	100
Kamen Rikev – Malgorzata Skowronek. „Świat cały ma Cię za obrońcę“. Michał Archanioł w kulturze Słowian prawosławnych na Bałkanach. („The Whole World will have an Intercessor“. The Archangel Michael in the Culture of the Balkan Orthodox Slavs)	104
Zoya Barbolova – Ruzha Marinska. The Peculiarities of the Local Speech in village Slaveino near Smolyan	108
Marieta Ivanova-Girginova – Tsvetana Georgieva. Yordan Radichkov: between the Image and the Myth	112
 ANNOUNCEMENTS	115
Awarded Scientists in Bulgarian Academy of Sciences	115
New Theses in the field of the Bulgarian Studies	119

ЎВОДНИ ДЎМИ

Провъзгласяването на Независимостта — крупен успех на българската дипломация

Историческата съдба на българския народ през изминалите години, подобно на други по-малки народи, е пряко свързана и зависи от политическите взаимоотношения между големите европейски държави — т.нар. Велики сили. В динамиката на тяхното съперничество за надмощие и влияние в един или друг регион понякога се появяват благоприятни пролуки, които създават уникална възможност пред малките народи с повече дързост да направят пробив в установения от Великите сили международен правов ред — т.нар. статукво и — против волята им да решат сполучливо някои свои насъщни национални проблеми. Точно такъв е случаят, когато на 22 септември 1908 г. българското правителство начело с княз Фердинанд прокламира независимостта на Княжество България. Този политически акт е дръзко предизвикателство срещу Берлинския договор, чрез който Великите сили налагат на Княжество България да бъде васално на султана с всички произтичащи от това последици, които болезнено засягат суверенитета, достойнството, самочувствието и материалните интереси на току-що създадената малка по територия българска държава.

Прокламираната независимост е малко рискован политически ход, защото се възприема като нарушение на международните правни норми и създава заплаха от силови наказателни санкции и тотална изолация на страната. В случая обаче рискът се оказва очевидно твърде добре пресметнат. Българската акция щастливо съвпада с обявената от Хабсбургската монархия анексия на Босна и Херцеговина, което също се възприема като нарушение на Берлинския договор. Съвсем естествено негативните обществени реакции се насочват главно срещу Виена, което облекчава значително противодействието срещу България. В започналите продължителни драматични дипломатически преговори с Османската империя споровете се свеждат предимно до финансовите аспекти на проблема. Турската страна се опитва да изнудва българското княжество да откупи своята независимост с прекалено големи суми. В края на краищата чрез сложна тройна финансова комбинация

с посредничеството на Русия се стига до благоприятно уреждане на спора. Княжество България става независимо Царство, което е официално признато както от султана, така и от всички европейски държави.

Константин Косев

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2008 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения на български автори, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилometодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2008 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание за 2008 г., са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2008

BOOKS

ОБЩ ОТДЕЛ / GENERAL

БИБЛИОТЕКИ. Четене. Комуникации. Велико Търново, УИ Св.св. Кирил и Методий, 2008. 375 с.

ISBN 978-954-524-669-2.

Съставител: Лъчезар Георгиев и др.

Сборникът съдържа доклади и научни съобщения, представени на Шестата национална научна конференция, посветена на 180-годишнината от рождението на П. Р. Славейков, проведена през ноември 2007 година.

БЪЛГАРСКАТА култура между държавата и пазара. С., Институт за философски изследвания — БАН, 2007. 417 с.

ISBN 978-954-92145-1-2.

Съставители: Васил Проданов, Александър Димчев, Александър Янакиев, Пламен Джуров, Христо Тодоров

Сборникът съдържа материалите от Националната конференция под еднотоименния наслов, проведена през юни 2007 г. в София.

ВЪЗРАЖДАНЕТО, дарителството и българските музеи. Велико Търново, УИ Св.св. Кирил и Методий, 2008. 240 с.

ISBN 978-954-524-643-2.

Научна редакция и съставителство: Иван Стоянов, Дора Чаушева

Сборникът съдържа докладите от научната конференция, посветена на 70-годишнината от възстановяването и превръщането в музей на родната къща на Васил Левски в Карлово.

ГРУЕВ, Михаил и Алексей Кальонски. Възродителният процес. Мюсюлманските общности и комунистическият режим. С., Институт за изследване на близкото минало, Отворено общество, Сиела, 2008. 212 с.

ISBN 978-954-280-291-4.

Книгата е посветена на политиката на комунистическия режим в България (1944–1989) към двете най-значими мюсюлмански общности в България — турците и помаците/българо-мохамеданите, нейната хронология и развитие. Основната цел на изследването е да очертае различните проекции на „възродителния процес“, неговите противоречиви резултати и устойчиви последици през една историко-антропологична гледна точка.

ДАНОВА, Надя. **Иван Добровски в перспективата на българския XIX век.** С., Валентин Траянов, 2008. 640 с.

ISBN 978-954-9928-28-0.

Опит за навлизане в идеологиите и политическите процеси в българското общество през XIX в. през личността на един представител на епохата — учител, журналист и общественик.

ДОНЧЕВА-ПАНАЙОТОВА, Невяна. **Киприянови четения. 600 години от успението на св. Киприан, Митрополит Московски.** Велико Търново, УИ Св.св. Кирил и Методий, 2008. 523 с.

ISBN 978-954-5246-41-8.

Книгата съдържа докладите, представени на международната конференция, посветена на св. Киприан и ролята му като църковен деец, дипломат, просветител и писател, както и на приноса му за духовното единение между православните народи в края на XIV и началото на XV в.

ЗНЕПОЛСКИ, Ивайло. **Българският комунизъм — социокултурни черти и властова траектория.** С., Институт за изследване на близкото минало, Сиела, 2008. 360 с.

ISBN 978-9542-8023-6-5.

Интердисциплинарно изследване върху комунизма, основано върху богата и разнообразна изворова база, включваща както архивни документи, материали от периодичния печат, мемоари, така и литературни, кинематографични и художествени артефакти.

КНИЖОВНИ паметници в Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“, XVI—XX в. С., УИ Св. Климент Охридски, 2008. 240 с.

ISBN 978-954-07-2454-6.

Съставител: Анна Ангелова

Издание, което съдържа описания и илюстрации от редки и ценни издания, които са представителни за фонда на библиотеката — книги на съвременни и класически езици, картографски и библиофилски издания от XVI—XX в. Сред тях са съчинения, които полагат основите на отделни научни области: нумизматика, тракология, история, славистика и др.

МАНЧЕВ, Кръстьо. **История на националния въпрос на Балканите.** С., Парадигма, 2008. 500 с.

ISBN 978-954-326-071-3.

Трето преработено и допълнено издание.

МИНКОВА, Лиляна и Лучия Антонова-Василева. **Ръкопис на Константин Миладинов в архива на Михаил Срезневски.** С., АИ Марин Дринов, 2008. 77 с.

ISBN 978-954-322-220-9.

Факсимилното издание е снабдено с подробни встъпителни бележки, анализ на езиковите особености, таблица на по-характерните различия между ръкописа и отделните издания на сборника „Български народни песни“ и речник-индекс на редките диалектни и чужди думи.

ПЛЯВОВ, Красимир. **Доспатското духовно богатство**. Смолян, Принта ком, 2008. 129 с.

ISBN 978-954-393-011-1.

Краеведческо изследване, посветено на особеностите в говора, топонимията, антропонимията и фолклора в Доспат.

ПРЕСЛАВСКА книжовна школа. Шумен, УИ Епископ Константин Преславски — **Том 10**. 2008. 468 с. ISBN 978-954-577-492-8.

Съставител: Мария Тихова

Сборникът съдържа 33 доклада от Четвъртия международен симпозиум „Преславска книжовна школа“, проведен през септември 2006 г. във Варна, обособени в разделите „Филология“ и „Археология, история, богословие“.

ПРЕШЛЕНОВА, Румяна. По пътищата на европеизма. Висшето образование в Австро-Унгария и българите. С., Парадигма, 2008. 404 с.

ISBN 978-954-326-072-0.

Съпоставително изследване, посветено на образованието на българите в Австро-Унгарската империя като част от многоаспектната тема за влиянието на Дуалистичната монархия върху изграждането на модерната българска държава. В статистическата част са обхванати българските студенти от десет висши граждански заведения във Виена и Грац. Приложеният списък на студентите за периода 1879–1918 включва лични данни за всеки от тях, запазени в архивите на съответните учебни заведения.

СЛАВИСТИЧНИ проучвания. Велико Търново, УИ Св.св. Кирил и Методий, 2008. 265 с.

ISBN 978-954-524-652-4.

Редакционна колегия: Николай Даскалов, Валентина Бонджолова, Венелин Грудков
Сборникът в чест на XIV международен славистичен конгрес, съдържа материали, обособени в разделите „Езикознание“, „Литературознание“ и „История“.

СЛАВЯНСКА филология. С., Институт за литература—БАН, КМНЦ—БАН, АИ Марин Дринов —

Том 24. 2008. 371 с. ISBN 978-954-8712-46-0.

Редакционен съвет: Тодор Бояджиев, Светлина Николова, Панайот Карагъзов, Рая Кунчева, Васил Балеvски

Сборникът съдържа доклади и статии за XIV международен конгрес на славистите, проведен от 10 до 16 септември 2008 г. в град Охрид (Република Македония).

СТОЯНОВ, Иван. Любен Каравелов. Нови шрихи към живота и дейността му. Велико Търново УИ Св.св. Кирил и Методий, 2008. 128 с.

ISBN 978-954-524-662-3.

Авторът разглежда някои малко известни епизоди от живота, дейността и идейните виждания на един бележит представител на Българското възраждане.

ТОДОРОВА, Мария. Балкани — балканизъм. С., УИ Св. Климент Охридски, 2008.

404 с.

ISBN 978-954-07-1770-1.

Основният акцент на книгата е поставен върху изграждането, кристализацията и трансмисията на западните стереотипи за Балканите, като се прави нюансиран анализ на историческите, етническите и социалните аспекти на този процес. Наред с това изследването предлага и оригинална интерпретация на Балканите като реалия. Второто издание е допълнено и с методологическо изследване върху историческото наследство като аналитична категория.

ЦОЧЕВ, Марко. Монети и монетна циркулация в античните керамични центрове Павликени и Бутово. С., Витал, 2008. 240 с.

ISBN 954-825-935-4.

Каталози на находките в античните керамични центрове Павликени и Бутово.

PHOSPHORION. Studia in honorem Mariae Čičikova. С., АИ Марин Дринов, 2008. 652 с.

ISBN 978-954-322-250-6.

Сборникът в чест на изтъкнатия български учен и преподавател съдържа статии и материали на български и чуждестранни учени в областта на археологията, както и библиография на научните трудове на Мария Чичикова.

SLOVO: Towards a Digital Library of South Slavic Manuscripts. С., Издателски център Боян Пенев, 2008. 298 с.

ISBN 978-954-8712-47-7.

Съставители: Хайнц Миклас и Анисава Милгенова

Сборникът съдържа доклади и резюмета от международната конференция „Слово: към изграждане на дигитална библиотека на южнославянски ръкописи“, проведена през февруари 2008 г. в София, като част от едноименния проект с основна задача интегриране на славянското писмено наследство в световното информационно пространство.

ИСТОРИЯ / HISTORY

ВЪТРЕШНАТА македоно-одринска революционна организация (1893–1919 г.). Документи на централните ръководни органи. С., Главно управление на архивите

—
Т. 1. Част 1. 2008. 640 с. ISBN 978-954-9800-61-6.

Т. 1. Част 2. 2008. 640 с. ISBN 978-954-9800-62-3.

Съставители: Цочо Билярски, Ива Бурилкова

За пръв път се публикуват всички известни и новооткрити документи за историята на ВМОРО за времето от създаването ѝ през 1893 г. до възстановяването ѝ след Първата световна война през 1919 г. В първия том, който се състои от две части, са включени основните документи на Вътрешната организация, които имат предимно програмен характер. Това са преди всичко

първостепенни по значението си организационни документи: устави, правилници, протоколи, декларации и резолюции от конгреси, съвещания и заседания, програми, мемоари, окръжни и отворени писма, кореспонденция, наредби и отделни значими писма на ръководителите на организацията.

ГЕШОВ, Иван Ев. Спомени из години на борби и победи. С., Синева, 2008. 392 с.
ISBN 978-954-998-374-6.

Съставители: Ива Бурилкова, Цочо Билярски
Книгата включва спомени на един от най-значителните деятели в българското финансово и банково дело, същевременно виден политик и държавник, изявен дипломат и учен от голяма величина, писани през различни години и публикувани в различни издания, списания и вестници.

ГИНЕВСКИ, Христо. Миналото на Средните Родопи. Варна, Варненски свободен университет Черноризец Храбър, 2008. 250 с.
ISBN 978-954-715-410-0.

Монографията е посветена на историческото развитие на Средните Родопи през XIX и началото на XX век.

КЛИО. Сборник в чест на 65-годишнината на ст.н.с. Милен Куманов. С., Фондация Арете-Фол, 2008. 802 с.
ISBN 978-954-617-042-2.

В сборника са включени статии и студии на изтъкнати български учени историци с широк хронологически обхват и богато тематично разнообразие.

КОСЕВ, Константин. Послание на Мидхат паша до Бисмарк от януари 1877 г. С., АИ Марин Дринов, 2008. 31 с.
ISBN 978-954-322-288-9.

Първа публикация на документа на български език. Изданието е съпроводено от уводни бележки и коментар.

МИЛЕВ, Никола. Дневници, спомени, пътеписи, писма. С., Синева, 2008. 336 с.
ISBN 978-954-998-373-9.

Съставители: Цочо Билярски, Василена Билярска
Непубликувани материали на свързания с македоно-одринското революционно движение български учен, чиято смърт през 1925 г. прекъсва работата му по издаването на католическите извори за българската история, останала недовършена и до днес.

НЕЗАВИСИМОСТТА на България. С., АИ Марин Дринов, 2008. 208 с.
ISBN 978-954-322-315-2.

Съставител: Лидия Чолпанова
Художествено-документален сборник, посветен на 100-годишнината от обявяването на българската независимост. Ползвани са непубликувани и малко известни документи и снимки.

ПЕТРОВ, Иван. **Войната в Македония (1915–1918)**. С., Семарш, 2008. 253 с.
ISBN 978-954-8021-92-0.

Изследването има задачата в синтезиран вид да представи историята на военните действия в Македония през 1915–1918 г. Съдържа значителен брой черно-бели фотографии.

ХРИСТОВА, Донка. **Швейцария и българската национална кауза (1875–1876)**. С., Семарш, 2008. 272 с.
ISBN 978-954-802-194-4.

Книгата е резултат от обстойно проучване в кантоналните библиотеки в Женева и Лозана, а също и във федералния архив в Берн на публикациите и кореспонденциите за Априлското въстание в десет швейцарски вестника. Анализирани са документи, които показват съпричастността на Швейцария, нейния печат и общественото мнение към малките балкански народи, убедеността в историческото им бъдеще.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

АНТОВА, Светлана. **„Тук живеем, тукашен хляб ядем“**. Етнокултурна идентичност на Българите в Словакия. С., Парадигма, 2008. 250 с.
ISBN 978-954-326-069-0.

Монография, посветена на етнолингвистичните проблеми на българската общност в Словакия.

АНЧЕВ, Анатоли. **Вампирите в българския фолклор**. С., Леге Артис, 2008. 204 с.
ISBN 978-954-9933-9-25.

В монографията си авторът използва методите на аналитичната психология, за да представи едни от основните демонологични същества в българския фолклор – вампирите.

ЛОЗАНОВА, Галина. **Сътворението в устната традиция на българите мюсюлмани**. С., АИ Марин Дринов, 2008. 214 с.
ISBN 978-954-322-154-7.

Първо цялостно изследване по темата, базиращо се на дългогодишни теренни проучвания, както и на голям брой документални записи.

МИТОЛОГИЯ на човешкото тяло. С., АИ Марин Дринов, 2008. 665 с.
ISBN 978-954-322-184-4.

Съставителство и научна редакция: Минчо Атанасов

Книгата съдържа статии за части на човешкото тяло според това, как те са представени в българската народна (традиционна) култура, въз основа на изворови данни от всички фолклорни жанрове, описания на обреди, обичаи,

вярвания.

ПЕЙЧЕВА, Лозанка. Между селото и Вселената. Старата фолклорна музика от България в новите времена. С., АИ Марин Дринов, 2008. 580 с.

ISBN 978-954-322-257-5.

Изследването предлага обяснителен модел за придвижването и предаването, диахронните движения, преобразяването и промените на старата фолклорна музика към новите модерни и глобални времена.

РАЙЧЕВСКИ, Стоян. Странджа. Етноложки изследвания. С., Захарий Стоянов, 2008. 400 с.

ISBN 978-954-090-103-9.

Изследвания и материали, които разкриват различни аспекти от проявленията на античната традиция в народната култура на Странджанския край, разположен на главния път, свързващ Европа с Мала Азия, по който се осъществява духовен и стопански обмен от най-дълбока древност. Представени са специфичните отлики и характеристики като регионални свидетелства за общобългарската култура, както и сложните демографски процеси, които протичат в този край през периода от XV до началото на XX в.

РАЙЧЕВСКИ, Стоян. Царибродските българи. С., Захарий Стоянов, 2008. 384 с.

ISBN: 978-954-090-115-2.

Книгата разкрива историческата съдба, културно-историческото наследство и богатата народна култура на царибродските българи от епохата на Възраждането до наши дни.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

АТАНАСОВА, Диана. Мъченици, текстове, контексти. С., Стигмати, 2008. 274 с.

ISBN 978-954-336-056-7.

Книгата е посветена на житията на мъченици, включени в южнославянски календарни сборници от XIV–XVII в. Съдържа монографично изследване и критическо издание на пет неиздавани досега агиографски творби.

БОГОСЛУЖЕБНИТЕ книги — познати и непознати. С., Омофор, 2008. 448 с.

ISBN 978-954-9700-72-5.

Редактори: Елена Тончева, Светлана Куюмджиева, Елисавета Мусакова, Елена Узунова, Асен Атанасов

Сборникът съдържа доклади, изнесени на научна конференция „Методологически проблеми по описание на ръкописните и старопечатните богослужбни книги“, организирана от Института за изкуствознание при БАН и със сътрудничеството на Народна библиотека „Св.св. Кирил и Методий“.

БЪЛГАРСКО участие в католически мисии из Унгария и Трансилвания през XVII–XVIII в. Документи от Архива на Светата конгрегация за разпространение на вярата

– 1637–1716 г. С., АИ Марин Дринов, 2008. 448 с.
ISBN 978-954-322-187-5.

Съставител: Ищван Тот

Научна редакция и археографско оформление: Пенка Пейковска

Настоящото издание включва 163 документа – писма и доклади на католически мисионери в Централна и Югоизточна Европа до Светата конгрегация за разпространение на вярата, разкриващи неизвестно досега богатство от исторически сведения за епохата на османското владичество в тези райони.

СЛАВКОВА, Магдалена. **Циганите евангелисти в България.** С., Парадигма, 2008.
ISBN 978-954-326-068-3.

Книгата е първото по рода си цялостно научно изследване върху масовото преминаване на ромите в България към протестантството/евангелизма от началото на ХХ век до наши дни.

РАДЕВ, Иван. **Таксидиотство и таксидиоти по българските земи през XVIII–XIX век.** С., АИ Марин Дринов, 2008. 316 с.

ISBN 978-954-322-279-7.

Книгата е опит да се представи цялостно онази част от българското монашество в Зограф, Хилендар и Рилския манастир през XVIII–XIX в., която е свързана с таксидиотството като практика.

ТЮТЮНДЖИЕВ, Иван. **Търновската митрополия през XV–XIX век.** Велико Търново, Ровита, 2007. 567 с.

ISBN 978-954-8914-20-8.

Цялостно многоаспектно проучване на устройството и управлението на Търновската митрополия, ролята и мястото ѝ в широкия времеви диапазон от годините, когато наследява Българската търновска патриаршия, непосредствено до утвърждаването на Българската екзархия. Съдържа богата библиография.

ТЮТЮНДЖИЕВ, Иван. **Търновският епископат XII–XXI век.** Велико Търново, Ровита, 2007. 454 с.

ISBN 978-954-8914-22-2.

Книгата, плод на дългогодишни научни изследвания, представя живота и дейността на търновските архиереи – от 1185 година до наши дни. Съдържа богата библиография.

ХРИСТОВА, Боряна. **Книга на Енох.** С., Карлица Маб, 2008. 145 с.

ISBN 978-954-533-091-9.

Книгата е опит за пръв път на съвременен български език да бъдат представени в пълнота двете основни версии на апокрифната Книга на Енох – етиопската и славянската.

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

В търсене на смисъла и инварианта. Сборник в чест на проф. Дина Станишева. С., УИ Св. Климент Охридски, 2008. 416 с.

ISBN 978-954-07-2692-2.

Съставители: Янко Бъчваров, М. Виларова, Й. Трифонов

Сборникът съдържа статии от български и чужди учени в различни области на езикознанието.

ВУЧЕВА, Евгения. Един интегрален модел на речта. Равнища, единици и категории. С., УИ Св. Климент Охридски, 2007. 366 с.

ISBN 954-07-2460-0.

Трудът е посветен на проблемите на речта. Акцентът е поставен върху функционално-семантичния анализ на разнородните ѝ аспекти, разгледани върху обща концептуална основа и с единни методологически принципи. Разработеният интегрален модел обхваща семантичните равнища, основните единици и категории на речта.

ИВАНОВА, Климентина. Bibliotheca hagiographica Balcano-Slavica. С., АИ Марин Дринов, 2008. 720 с.

ISBN 978-954-322-263-6.

Пръв опит за систематизация на агиографски наративи и ораторски творби от репертоара на южнославянски (български и сръбски) ръкописи, както и на кодекси, писани в румънските княжества (Молдавия и Влахия). Справочникът обхваща материал от 209 ръкописа и фрагмента от периода IX–XVII в., както и подборна библиография.

ИЗСЛЕДВАНИЯ по фразеология, лексикология и лексикография. С., АИ Марин Дринов, 2008. 422 с.

ISBN 978-954-322-166-0.

Редактори и съставители: Стефана Калдиева-Захаријева, Лилия Крумова-Цветкова
Сборникът съдържа докладите от третата национална конференция с международно участие „Лексикология, фразеология и лексикография“, проведена през май 2004 г., и посветена на паметта на проф. д-р Кети Анкова-Ничева, изтъкнат български езиковед, един от създателите на българската фразеологична школа.

КЪНЧЕВА, Павлина. Софийският език на преселниците от Западните покрайнини. С., АИ Марин Дринов, 2008. 200 с.

ISBN 978-954-322-202-5.

Социолингвистично изследване.

МЛАДЕНОВ, Максим. Диалектология. Балканистика. Етнолингвистика. С., УИ Св. Климент Охридски, 2008. 850 с.

ISBN 978-954-07-2684-7.

Сборникът включва изследвания на изтъкнатия български лингвист, посветени както на по-общи теоретични въпроси, така и на частни проблеми на българския език в синхронен и диахронен план. Приложена е библиография на трудовете на

Максим Сл. Младенов, тематичен и лексикален индекс.
Поредица *Лингвистично наследство*

ПЕТКОВ, Георги и Мария Спасова. **Търновската редакция на Стишния пролог. Текстове. Лексикален индекс.** Пловдив, УИ Паисий Хилендарски —

Т. I. Месец септември. 2008. 448 с. ISBN 978-954-423-460-7.

Настоящото издание е том първи от дванадесеттомната поредица, в която ще бъдат публикувани проложните текстове от Търновската редакция на Стишния пролог по най-старите точно датирани български ръкописи от средата на XIV в.

СИМЕОНОВ, Борис. **Прабългарска ономастика.** С., Българско историческо наследство, 2008. 264 с.

ISBN 978-954-918-33-1.

Настоящата монография е първото цялостно изследване върху прабългарските имена. В нея са разгледани произходът, структурата и значението на народността име българи, както и въпросът за етническата принадлежност на самите прабългари.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

ВАТОВА, Пенка. **Идентичности. Литературни и културни образи на идентичността.** С., Елгатех, 2008. 160 с.

ISBN 978-954-961-710-8.

Опит да бъде очертан профилът на един сложен и динамичен процес, започнал от XIX век и продължаващ до днес — изграждането и утвърждаването на идентичността (национална и индивидуална), видяна като самопознание през визията на твореца и творчеството.

ИСТОРИЯ на българската средновековна литература. С., Изток-Запад, 2008. 776 с. + 32 с. цветни илюстрации.

ISBN 978-954-321-466-2.

Съставител: Анисава Милтенова

Автори: Аделина Ангушева, Десислава Атанасова, Андрей Бояджиев, Нина Гагова, Маргарет Димитрова, Мария Йовчева, Анисава Милтенова, Татяна Славова, Ана Стойкова, Лора Тасева

Трудът обхваща историята на литературата от края на IX до към края на XVII в. — от възникването ѝ до периода на Възраждането. Характеризиран е както разволят на жанровете и жанровите форми, така и творчеството на най-изтъкнатите български книжовници. Книгата обобщава натрупаните през последните десетилетия открития в областта на медиевистиката и преосмисля

историята на българската книжовност в нейния непрекъснат продуктивен диалог с византийската и с останалите православни европейски литератури.

КОРТЕНСКА, Мирослава. Културната мисия на кръга „Мисъл“. С., ЕМАС, 2008. 382 с.

ISBN 978-954-357-161-1.

Книгата е резултат от дългогодишни изследвания върху приноса на кръга „Мисъл“ за българското културно-историческо наследство през XX век, което разглежда четиримата от кръжеца – Пенчо Славейков, д-р Кръстев, Пейо Яворов, Петко Тодоров като първостроители на диалога България – Европа в духовната сфера.

РАДЕВ, Иван. Литература и култура на Възраждането. Велико Търново, УИ Св.св. Кирил и Методий –

Т. I. Личности и явления от „втория ред“. 2008. 388 с.

ISBN 978-954-524-651-7.

Сборникът обединява текстове, посветени на малко известни факти и дейци, останали в периферията на „голямата история“, но със свой дял в процесите на целокупния духовен, религиозен и литературен живот през Възраждането.

СВЕТИ Климент Охридски. Слова и служби. С., УИ Св. Климент Охридски, 2008. 592 с.

Съставители: Петко Петков, Искра Христова-Шомова, Анна-Мария Тотоманова.

ISBN 978-954-07-2454-6.

В изданието за пръв път са събрани химнографските и ораторските творби на старобългарския писател – издание (текст в нормализиран вид) с разночетения, превод на съвременен български език и коментар. Текстовете, съпроводени с илюстрации, са предназначени за широка културна аудитория.

ТЕОДОР Траянов и неговата епоха. С., Издателски център Боян Пенев, 2008. 327 с. ISBN 978-954-8712-44-6.

Съставители и редактори: Стоян Илиев, Емилия Стайчева и Радостин Русев

Сборникът съдържа доклади и съобщения, представени на Международната научна конференция по повод 120-годишнината от рождението на поета, както и текстове, резултат от дългогодишни изследвания в рамките на научен проект, осъществен от екип на Института за литература при БАН.

ШИВАЧЕВ, Румен. Боян Пенев – неизвестни писма до Спиридон Казанджиев. С., Елгатех, 2008. 160 с.

ISBN 978-954-9617-09-2.

Балансирани стилово и емоционално, уверени и овладяни в своя изказ, писмата на критика до неговия състудент, приятел и роднина изграждат един портрет, различен от този на „официалния“ Боян Пенев.

ИЗКУСТВО / ART

БЪЛГАРСКИ музикален тетър 1890–2005. Опера. Балет. Оперета. Мюзикъл. С., Институт за изкуствознание — БАН, 2008. 814 с.

ISBN 978-954-8594-23-4.

Съставители: Розалия Бикс и др.

В книгата са включени персоналии за 1 371 личности (постановчици, диригенти, режисьори, хореографи, сценографи, хормайстори), работили в периода 1890–2005 в София, Пловдив, Велико Търново, Стара Загора, Варна, Русе, Бургас, Плевен, Благоевград, Видин, Лом, Добрич, Сливен, Ловеч, Шумен, Пазарджик, Габрово, Кърджали, Казанлък. Всеки творец е представен с оценка за дейността и приноса му към българския музикален театър.

КРУМОВ, Секул. Скулптура. С., Български художник, 2008. 96 с.

ISBN 978-954-406-137-1.

Албумно юбилейно издание с избрани творби.

КУЮМДЖИЕВА, Светлана. Българска музика в Хилендар. С., АИ Марин Дринов, 2008. 175 с.

ISBN 978-954-322-185-1.

Книгата представлява първо по рода си изследване на песенен репертоар в ръкописи от Хилендарския манастир, свързани с историята на българската музика.

ПЕТРОВ, Красимир. Български народни танци от Югозападна България. Пирин. С., Славена, 2008. 358 с.

ISBN 978-954-579-727-9.

Учебно пособие, в което пиринските народни танци са разгледани детайлно, с вникване в техния строеж, богатство на външните форми, динамично и метроритмично разнообразие и контрасти. Съдържа кратка историческа справка и етномузикална характеристика на областта и народното женско и мъжко облекло, типични за нея.

VIENNA and the Balkans: Papers from the 39th world conference of the ICTM, Vienna 2007. С., АИ Марин Дринов, Институт по изкуствознание — БАН, 2008. 140 с.

ISBN 978-954-859-414-1.

Съставители: Лозанка Пейчева и Ангела Родел

Сборникът съдържа материали от международна конференция, посветена на музиката и танца в Югоизточна Европа, проведена под егидата на Международния съвет за традиционна музика към ЮНЕСКО.

РЕЧНИЦИ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК / DICTIONARIES IN BULGARIAN LANGUAGE

БЪЛГАРСКИ тълковен речник. С., Наука и изкуство, 2008. 1093 с.

ISBN 978-954-02-0156-6.

Съставители: Любомир Андрейчин и др.

Четвърто ново, преработено и допълнено издание.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2008

PERIODICALS

Археология. БАН, Археологически институт и музей. Гл. ред. Васил Николов. ISSN 0324-1203.

2007, № 1–4: **Бъчваров, Кр.** Произход и ранно разпространение на погребението в керамичен съд, 9–20; **Пировска, А.** Изработка и особености в украсата на тракийските есхари, 21–31; **Иванов, М.** Поморийската гробница в контекста на мавзолеите с центричен план в Римската империя, 32–37; **Кирова, Н.** Гробници от Западния некропол на Сердика, 38–45; **Торбатов, С.** Тракийско ямно светилище от римската епоха край Снягово (Южна Добруджа), 46–56; **Атанасов, Г., Венелинова, Св. и Ст. Стойчев.** Ранносредновековен некропол в Шумен (квартал Дивдядово), 57–66; **Георгиев, П.** Пластинка с изображение на грифон и надпис. За т.нар. единични петачета, 67–78; **Григоров, В.** Средновековни бронзови огнива от България, 79–89; **Рашев, Р.** Към проблема за материалната култура на територията на република Македония от края на VII до средата на IX век, 90–101.

Балканско езикознание. БАН, Институт за български език. Гл. ред. Тодор Ат. Тодоров. ISSN 0324-1653.

2007, № 2–3: **Balazs, G.** Generative Methods in Slavic Historical Phonology, 109–118; **Banova S.** Morphology of the Deverbal Zero Suffix: Word Formation of Nouns in Bulgarian, 119–128; **Mayer, H. E.** Albano-Slavic. An Immediate Post-pie Prototype, 139–140; **Mladenova, O.** A Pilot Project in Bulgarian Historical Dialectology: Dialect Attribution of the Trojan Damaskin, 145–162; **Schaller, H. W.** Lehr- und Forschungsaufgaben der Südosteuropa-Linguistik im 21. Jahrhundert, 173–186; **Stojanova, J.** Prosodic Structure in One-word Bulgarian, 191–202; **Theißen, U.** Was hat das Liebestöckel mit der Liebe zu tun? Das „Maggikraut“ (*Levisticum officinale* Koch) und seine Bezeichnungen in slawischen Sprachen, vor allem im Bulgarischen, 203–216; **Todorov, T. At.** L'origine du mot dialectal bulgare *траул* 'bouillie de sésame cuit et moulu', 217–218; **Vakareliyska, C.** On ъ - ѧ - ѧ - ѧ Vowel Letter Alternations in the Curzon Gospel, 219–242; **Венедиктов, Г. К.** К истории членных форм в современном болгарском литературном языке, 253–258; **Иванова, Д.** Поэтические фигуры в греческих образцах, транспонированных в болгарской библейской переводческой традиции, 259–270; **Попова, Т. В.** К вопросу о чередовании [á ~ é] в говорах сел Кортен (Болгария, Старозагорско) и Кирютня (Молдова), 271–280; **Тот, И. Х.** К вопросу о возникновении славянской письменности и первых славянских переводных

книг, 281—288.

*Българска етнология. БАН, Етнографски институт с музей.
Гл. ред. проф. Радост Иванова. ISSN 1310-5213.*

2008, № 1: Лучев, Д. Етнография и демография... и проблемът за „нормалната комбинация“ (или как се дефинира „българското“ в българската етностатистика), 5—18; Барова, В. Родовите срещи в Смолянско (от „възродителния процес“ до наши дни), 19—35; Георгиев, Г. Песенност и прояви на културна памет и идентичност при българите в Украйна днес, 36—57; Галанова, М. Библиография на научните трудове на Люба Макавеева, 80—84; Симеонова, Г. В обсега на споделения опит. Първи стъпки в етнографската събирателска дейност. Впечатленията на събирача на теренни извори от информатора, 106—111.

2008, № 2: Беновска-Събкова, М. Предисловие. Относно постсоциалистическите трансформации на социалните отношения в България и Естония, 5—7; Беновска-Събкова, М. Земеделска собственост и пазарно селско стопанство в България при присъединяването към Европейския съюз, 25—40; Петрова, Ив. Празници в трудовия свят на българите през постсоциализма, 67—82.

*Български език. БАН, Институт за български език.
Гл. ред. ст. н. с. д-р Владко Мурдаров. ISSN 0005-4283.*

2007, № 4: Коева, Св. Морфо-семантични и деривационни релации в Wordnet, 36—58; Стаменов, М. Ив. Граматиката на конструкциите като алтернатива за описание на отношенията между синтаксис и семантика в граматиката и в лексикона. Част III: Конструкции и речева дейност, 59—69; Томов, М. Върху някои аспекти в теорията на езиковата култура, 70—77; Годорова, М. Семантико-синтактични особености на глаголни фразеологизми, 78—91; Банова, С. Промяна на парадигмата на някои глаголи (по данни на Нов правописен речник на българския език, изд. на БАН), 92—95; Мурдаров, Вл. Невярно съкращаване на собствени имена, с. 96; Алексиев, Г. БАРОЗО или БАРОЗУ, КОЕЛЪО или КОЕЛЮ (Или относно правописа на португалските имена в българския език), 97—98; Кърпачева, М. Библиография на българската езиковедска литература. 2006 (второ полугодие), 123—142.

2008, № 1: Благоева, Д. Съвременни подходи в българската неография (проблеми и перспективи), 5—14; Колковска, С. Динамика и утвърждаване на новите лексикални значения в българския език, 15—25; Божилова, М. и В. Стойкова. Професионално за академичната и комерсиалната лексикография (Еднотомният тълковен речник на съвременния български книжовен език), 26—32; Крумова-Цветкова, Л. Пожеланията и клетвите в езика на българите като част от българската самобитност и култура, 33—

45; **Сумрова, В.** Транспозиция на глаголите с взаимно значение в българския език, 46—52; **Костова, Н.** Някои наблюдения върху глаголите за речево общуване, 53—62; **Легурска, П. и Н. Бечева.** Вариране на матрицата при анализ на полисемията на предметните имена в многоезично съпоставително изследване, 64—72; **Стефова, Л.** Глаголът *гълем* в Райковския дамаскин, 73—75; **Попов, Б.** Митолингвистичната структура в съвременните интердисциплинарни изследвания (Реализации при названията на невестулката), 76—88; **Антонова-Василева и Г. Митринов.** Проект за изследване на българските говори в Южните Родопи, Драмско и Сярско, 89—94; **Мурдаров, Вл.** Начини за транскрибиране на чужди географски имена (според имената на австрийските федерални провинции), с. 95; **Пантелеева, Хр.** *Сплотена* или *сплътена*, 96—97.

2008, № 2: Бояджиев, Т. Езикова ситуация у нас в исторически и съвременен план и европейската езикова политика, 3—20; **Харалампиев, И.** Из историческите закони на българския език (Закон за устойчивия облик на сложните глаголни форми), 21—30; **Вачкова, К.** Характер на нормализацията и кодификацията на българския книжовен език през Възраждането, 31—40; **Иванова, Д.** Езикът на българските преводни версии на Библията — огледало на тенденциите в развитието на книжовния език през Възраждането, 41—57; **Буров, Ст.** Дуалните съществителни имената в българския език, 58—69; **Георгиева, И.** Семантичното поле „време на денонощието“ в контекста на българската и руска езикова картина на света, 70—77; **Сааведра, Д.** Пасивни конструкции в българския език, 78—92; **Мурдаров, Вл.** За някои смущаващи модни думи и изрази, 93—94; **Кърпачева, М.** Библиография на българската езиковедска литература. 2007 г. (първо полугодие), 114—138.

Български език и литература. МОН.

И. д. гл. ред. чл.-кор. проф. Тодор Бояджиев. ISSN 0323-9519.

2008, № 3: Станева, К. Фрагменти от смеховата култура на Българското възраждане. Петко Славейков, 3—19; **Георгиева, М.** Апогеят на словото (Взаимодействие на поезия и публицистика у Христо Ботев и Петко Славейков), 20—27; **Зиновиева, Р.** Хроматичност и ахроматичност на рисунъка в българската възрожденска поезия като форми за отразяване на страданието, 28—30; **Кирова, М.** Образът на бащата в творчеството на Пенчо Славейков: Реалност и митология, 31—37; **Димитрова, Е.** Пенчо Славейков и Ботевите отражения, 38—45; **Христов, Ив.** Пенчо Славейков. Модернисткото разбиране на понятието *родно*, 46—53; **Чеева, Л.** Смърт и самота в „Старопланински легенди“, 76—80.

2008, № 4: Ангелова, Т. Развитие на критическото мислене на студенти по българска и славянска филология чрез избираемия лекционен курс „Учебни речеви жанрове: текстолингвистични, социolingвистични и психolingвистични аспекти“, 11—19; **Василева, Б.** Развитие на критическо мис-

лене в уроците по български език чрез използване на медийни текстове, 33—44; **Наков, Ю.** Хуманизиране отношенията учител—ученик и квалификационната програма „Развитие на критическото мислене чрез четене и писане“, 45—49; **Дачкова, Л.** Българската асоциация по четене и международната програма „Развитие на критическото мислене чрез четене и писане“, 50—57; **Демирева, К.** Интертекстуалност, мултикултурно образование, критическо мислене, 58—70; **Виденев, М.** За обучението по български език, 71—74; **Александрова, Т.** Лингвистичната терминология в учебниците по български език за основното училище и целите на обучението, 75—77.

2008, № 5: Димитрова, Е. Модернизъмът — преподаване и мотивиране за изучаване, 3—11.

*Българско музикознание. БАН, Институт за изкуствознание.
Гл. ред. Димитър Христов. ISSN 0204-823X.*

2008, № 2: Градев, Н. Симетричноладовото музикално мислене на Димитър Ненов в Етюд за пиано № 1, Част II, 3—29; **Петрова, А.** Музикалното време и неговата многоезикова същност. Поетически прочит на политемпията при Стефан Драгостинов, 30—53; **Врангова, Сн.** Българските клавирни концерти и тенденциите в жанровата сфера през седемдесетте години на XX век, 54—81; **Данова, Д.** За Експерименталното студио за съвременна музика, 82—95; **Матеева, В.** От първите оркестри и хорове до Професионалния хор на слепите, 96—114.

*Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“. Исторически факултет.
Специалност „Етнология“. Отг. ред. доц. д-р Веселин Тепавичаров.
ISSN 1312-9406.*

2007, 1: Лучев, Д. Етностатистика и идентичност. Българската етностатистика 1881—2001 г. — една етнологична интерпретация, 5—88; **Коцева, В.** Чистото тяло — между рутината и ритуала (опит за функционална характеристика на традиционната хигиена на българите от края на XIX до средата на XX в.), 89—144.

*Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“. Философски факултет.
Специалност „Библиотечно-информационни науки“.
Отг. ред. доц. д-р Татяна Янакиева. ISSN 1313-5256.*

2008, 1: Янакиева, Т. Създаване и развитие на библиотечното образование в СУ „Св. Климент Охридски“. Специфика и интегритет в съобществото на университетските дисциплини, 5—44; **Янакиева, Т.** Тодор Боров — създател на модела на българското висше образование в областта на библиотечно-информационните науки, 51—62; **Гергова, А.** Марин Василев и преподаването на знания за книгата, 63—70; **Капитанова, М. и А. Димчев.** Библиотекознанието като учебна дисциплина в Софийския университет — приносът на Елена Кирова и Божана Троянова, 71—80;

Петков, Кр. Сътрудничеството между Софийския университет и ЦИНТИ за подготовка на информационни специалисти, 89—94; **Цокева, В. и Т. Янакиева.** Специалност Библиотечно-информационни науки. Трудове на преподавателите. Библиографски указател, 105—224.

*Известия на държавните архиви. Главно управление на архивите.
Отг. ред. Цочо Билярски. ISSN 0323-9780.*

2007, № 95—96: Марков, Г. Провъзгласяването и признаването на независимото Царство България през балканската криза 1908—1909 г., 3—17; **Божинов, В.** Андрей Ляпчев и българската независимост, 18—25; **Величкова, Цв.** Един дипломат разказва (Из архива на Михаил Сарафов), 26—55; **Лечева, М.** Френските дипломати и провъзгласяването на българската независимост (1907—1909 г.), 56—118; **Паскова, И.** Документи за българската независимост в личния архив на цар Фердинанд I, 119—159; **Бурилкова, И.** Документи по обявяване на независимостта на България от българското дипломатическо агентство в Лондон, 160—247; **Владева, Л.** Преговорите с Турция за признаването на независимостта на България, 248—306; **Билярски, Ц. В.** Сръбски дипломатически документи за сръбско-българските отношения, българската независимост и за анексията на Босна и Херцеговина, 307—350; **Маринкева, Л.** Обявяване независимостта на България и финансовите преговори за признаването ѝ (по документи от българското дипломатическо представителство в Санкт Петербург), 351—384; **Левакова, Св.** Австро-Унгария и признаването на българската независимост, 385—412; **Димова, В. и Д. Вачева.** Независимостта на България и армията, 413—485; **Жечева, С.** Обявяването на независимостта на България и анексията на Босна и Херцеговина от Австро-Унгария на страниците на германския печат, 486—517; **Ванова, Л.** Съобщенията на Българската телеграфна агенция за европейския и световен отзвук на провъзгласената Независимост на България (22 септември—22 октомври 1908 г.), 518—560; **Кърджилов, П.** Обявяването на Независимостта на България и началото на българското филмопроизводство, 561—576.

*Исторически преглед. БАН, Институт по история.
Гл. ред. проф. Георги Марков. ISSN 0323-9748.*

2007, № 5—6: Бойков, Г. Създаването на Татар Базаръ (Пазарджик) през 1398 г. — хипотези, спорове, заключения, 3—18; **Гарена, П.** Участие на духовенството в Балканската война, 19—31; **Недев, Н.** Масонската ложа в Плевен и някои сведения за масонството в България, 32—48; **Галунов, Т.** Парламентарни избори и нарушения през 1931 г., 49—84; **Георгиев, П.** За Паган, паганите и „Господаря на България“ Кампаган, 119—134; **Сукарев, В.** Към изясняване въпроса с малолетието на кан Маламир и предположения за възрастта на други представители на Крумовата династия от IX век, 135—155; **Михайлов, С.** Предаден ли е Левски и от кого?, 156—165; **Терзиева, М.** Иван Дуйчев и неговите толстоистки

увлечения, 170—176; **Златарски, А. Н.** Възрожденецът Никола Попвасильов Златарски и неговият род, 186—198; **Пенчев, В.** Статистико-еволюционно обосноваване на „бавното“ историческо време, 199—215.

2008, № 1—2: Паскалева, В. За Кримската война по Долния Дунав (1853—1854), 53—83; **Проданов, Н.** Българските военни аташета в Швейцария по време на Първата световна война. Организационни, управленски и оперативни аспекти на дейността им, 84—123; **Петков, Д.** Българо-югославските политически отношения март 1953—октомври 1956 година, 175—201; **Филипова, Н.** България и арабският национализъм в практиката на политическите отношения с Египет (1956—1966 г.), 202—230; **Игнатов, В.** Хан Кормисош, 296—302; **Малинова, М.** Българската история през погледа на китайския историк Ма Сипу (По повод неговата 70-годишнина), 303—322.

История. Гл. ред. проф. Георги Бакалов. ISSN 0861-3710.

2007, № 5—6: Станев, К. Дървената преграда в старопланинския проход през 811 г., 1—4; **Димитров, Т.** Образът на гърците в творчеството на Петко Рачев Славейков, 13—23; **Календарска, Д.** Политическата система въведена във Вардарска Македония с Видовденската конституция, 24—36; **Петков, Д.** Въпросът за сключването на българо-югославския договор за приятелство, сътрудничество и взаимна помощ през 1947 г., 37—56; **Мусинска, Св.** Училищата на гръцката пропаганда в Одринска Тракия 1878—1912 г., 57—66; **Божилова, Р.** Д-р Франьо Рачки и българите, 67—69; **Мирков, А.** Социалдемократическата кооперативна централа „Напред“ (1903—1946), 70—77; **Попова, И.** Политически гонения срещу българите от Болградски район през 40-те години на 20 век по спомени на очевидци, 85—95; **Симеонов, Ст.** Тайната полиция в третата българска държава (1879—1934 г.), 96—119; **Джуров, Д.** Докладна записка до Политбюро на ЦК на БКП, 120—128.

2008, № 1: Аризанова, С. Пренасянето на мощите на св. Петка от Видин в Сърбия — избор или предопределение, 22—30; **Василева, П.** Водещи теми в предизборното съревнование между вестниците „Дума“ и „Демокрация“ и изборите на 10—17 юни 1990 г., 31—39; **Добрев, П.** Българската святост и нейните рушители (Патилата на една рядка реликва), 45—57.

2008, № 2—3: Драганов, Б. Херми-затварачи за тоалетни сандъчета от територията на Долна Мизия и Тракия — функция, разпространение и семантика, 18—32; **Станев, К.** Защо през 809 г. канът сьобиги Крум превзема Сердика?, 33—52; **Бобев, Б.** Мала Преспа, Голо Бърдо, Гѳра, 87—91; **Тодоров, Ю.** Писменост, грамотност, мултимедия, 104—112;

2008, № 4: Мирков, А. Чуждите училища в България (1919—1939 г.), 1—13; **Асемиров, Е.** Третата българска държава — геополитически и геоикономически аспекти на неосъщественото национално обединение, 35—

44; **Добрева, И.** Възрожденската „политическа биография“ и Петко Славейков, 45–58; **Тунков, Д.** Неврокопската община и участието ѝ във възрожденските процеси, 59–64.

*Македонски преглед / Macedonian Review. Македонски научен институт.
Гл. ред. проф. Димитър Гоцев. ISSN 0861-2277.*

2007, № 3: Николов, И. Йосиф Б. Тито срещу Иван Михайлов и Методи Шаторов (Шарло), 7–16; **Руменова, Е.** Печатът на либералните партии в България и националният въпрос 1924–1931 г., 17–30; **Редакционна статия на в. „Македонска трибуна“ 1975 г.** Гнѣвътъ на скопските македонисти срещу Венко Марковски, 31–42; **Христова, Е.** Говорът на Голо бърдо, Албания, в системата на българските диалекти, 43–54; **Кочева, А.** Форми за множествено число на -ове (-еве, -ве) при многосрични съществителни имена от мъжки род в ксантийския говор, 55–60; **Гоцев, Д. и П. Славянски.** Ичко Бойчев — Горноджумайският войвода, 61–72; **Жечев, Н.** Из историята на българското образователно дело в Браила, 73–82; **Марков, И.** Стефан Захариев и възрожденските борби на българите от Неврокопския край и от Източна Македония, 83–90; **Тренчев, Г.** Иван Николов-Шикерджиата от Разлог — един от сподвижниците на Васил Левски, 91–102; **Марковска, Ф.** Спомени за Павел Шатев. Живот, посветен на свободата на Македония, 103–110; **Гошев, П.** Революционното движение в град Кукуш от 1903 до 1913 година, 111–116; **Любенова-Бакалова, М.** Читалищата във Вардарска Македония 1941–1944 г., 117–132; **Бело, Р.** Селищни имена в Мала Преспа — Албания, 133–138.

2007, № 4: Лабаури, Д. О. По въпроса за предпоставките за активизиране на българското национално движение в Македония и Тракия през 90-те години на XIX и началото на XX век, 7–22; **Славов, Сл.** Дейността на Временното задгранично представителство на ВМОРО от 1907–1908 г., 23–46; **Стойчева, Ст.** Гурбетчийството като фактор в развитието на българското население в Битолско и Преспа в началото на XX век, 47–76; **Мусинска, Св.** Българският учителски съюз в Турция (1908–1912), 77–88; **Кювлиева-Мишайкова, В.** Езикови средства за изразяване на националното самоопределение на българите през Възраждането, 89–100; **Райкова, М.** За един неизвестен разложки ръкопис от средата на XIX век (Към Описа на ръкописната сбирка на Църковноисторическия и архивен институт при Българската патриаршия), 101–116; **Стоянов, Р.** Поети от Македония през 20-те години на XX век, 117–124; **Билярски, Ц.** Неизвестни автобиография и спомени на генерал Александър Протогеров, 125–140; **Жечев, Н.** Спомени на Димитър Цухлев за българската гимназия в Солун, 141–144; **Александрова, Е.** Участието на фамилия Рукови от с. Косинец, Костурско, в освободителните борби на Македония, 145–148; **Иванов, Н.** Ролята на Йован Бабунски в сръбската въоръжена пропаганда, 149–156.

2008, № 1: Александров, К. Република Македония — конфликтната идентичност, 7–18; **Даскалов, Г.** За нова политика към Република

Македония, 19—26; **Тодоровский, З.** Дамян Груев в спомените на Димитър Мирчев, 27—36; **Йордан, К.** Населението на Битолския вилает в навечерието на Илинденското въстание: данните на един румънски дипломат, 37—44; **Петков, Д.**, Въпросът за българите бежанци от Егейска Македония в отношенията между България и Югославия, 45—60; **Кочев, И.** Връзката между двойното и фиксираното некрайно ударение в югозападнобългарските говори, 61—68; **Кочева, А.** Старобългарският модел *Āāāāā āāāā āāāāā āāāāā āāāāā āāāāā* в живите български диалекти, 69—78; **Бурилкова, И. и Ц. Билярски.** Документи за съдбата на писателя Димитър Талев след 1944 г., 79—92; **Марковска, Ф.** Кочо Рацин в моите спомени, 93—96; **Любенова-Бакалова, М.** Етническият състав на населението във Вардарска Македония според преброяването от м. май 1943 г., 97—102; **Симов, Й.** Националната принадлежност на Кръсте Мисирков през погледа на публичните учреждения в Бесарабия през 1916 година, 103—108; **Гребенаров, А.** Македония в българския национален календар, 131—156.

Минало / Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2008, № 3: **Мошев, А.** Хуните в българската средновековна историопис, 15—23; **Съботинов, А.** Надписите и рисунките от местността „Писан камък“ — землището на с. Трекляно, Кюстендилско, 24—32; **Колев, В.** Източна Румелия и проблемът за робството в Османската империя, 43—53; **Алексиев, А.** Открита е нова фотография на Йосиф I — Митрополит Ловчански и Екзарх Български, 62—64; **Аргирова-Герасимова, М.** Библиотечните колекции на учени и общественици в Българската академия на науките, 65—70; **Анчев, А.** Вампирите в българския фолклор и проблемът за живота и смъртта, 71—78; **Велева, М.** „Избор на цивилизация“ или цивилизован избор, 79—83; **Чурешки Ст.** Отново за философията на българската история, 84—96.

Проблеми на изкуството / Art Studies Quarterly. БАН, Институт за изкуствознание. Гл. ред. ст.н.с. д-р Бисерка Пенкова. ISSN 0032-9371.

2008, № 1: **Пенкова, Б.** Чудото на св. Никола с килима в Боянската църква, 6—10; **Бошев, Н.** Към историята на българските военни паметници. Идеи, инициативи, първи практически действия, 17—24; **Стефанов, В.** Театър на промяната (1944—1948), 25—30; **Попов, Ч.** Инфраструктура на художествения живот и художествени процеси, 31—36; **Николова, К.** Младият български тетър в началото на ХХI век, 37—41.

2008, № 2: **Гичева-Меймари, Р.** Богини и свещени растения в гробницата от Свещари, 3—10; **Ръцева, Св.** „Въртящите се дискове“ от Боянската църква, 16—22; **Дончева, Ст.** Матрица за релефни икони с изображение на Богородица Епискепис (Знамение) от Шуменска крепост (XII—XIV в.), 23—25; **Парпулов, Г.** Няколко стари описания на Зографския

манастир, 26—31; **Доневска, Б.** Някои иконографски проблеми на българската живопис през 60-те години на XX век, 32—41; **Христова, М.** Тенденции в медалната скулптура в България, 49—55.

2008, № 3: Вълева, Ю. Сердика, 3—9; **Ванев, И.** Един стенописен фрагмент от раннохристиянска гробница в София. За най-ранния пример на техника *stazzo* в България, 10—13; **Хаджиев, К.** Нови епиграфски паметници от Боянската църква, 14—17; **Василчина, В.** Един изключителен резбен ансамбъл в София, 18—26; **Митева, М.** София и нейните декоратори, или как се гради образ на европейска столица, 27—32; **Филева, А.** Софийска градска художествена галерия — история, памет, бъдеще, 33—35; **Константинова, Р.** Европейската нощ на музеите в София, 40—42; **Вълева, Цв.** „Паметници на църковното изкуство XIV—XIX век“ в Националния археологически музей, 43—45; **Маринчевска, Н.** Студия за анимационни филми „София“ — развитие и международен престиж, 46—50; **Владова, Е.** Начало и развитие на куклен театър в София, 51—57; **Влаева, И.** Застинала музика в индийската колекция на Националната галерия за чуждестранно изкуство в София, 58—61.

Проблеми на прабългарската история и култура. БАН, Национален археологически институт с музей филиал Шумен, Регионален исторически музей — Варна. Отг. ред Рашо Рашев.
ISSN 1313-4248.

2007, Т. 4 (1): Богачев, А. О времени прихода болгар на Среднюю Волгу, 15—21; **Рашев, Р.** Болгары и хазары в VII веке, 23—33; **Комар, А.** Что такое „пастырская культура“?, 35—51; **Красильников, К.** Этнопроцессы в среде праболгар степного Подонцовья, 77—89; **Магомедов, М.** Древнее болгарское (берсильское) царство на Северном Кавказе, 125—139; **Гарабедян, А.** Някои хипотези относно произхода на българските етноними в „Ашхарацуйца“, 141—149; **Майко, В.** Территориальные группы праболгарских памятников Таврики VII—первой половины X вв., 151—165; **Кравченко, Э.** Городища среднего течения Северского Донца, 167—204; **Зубов, С.** Элементы социальной стратификации дружинных погребений праболгар на Средней Волге, 207—211; **Багаутдинов, Р.** Христианство, ислам и ранние болгары, 213—219; **Аксенова, Н.** Этническая принадлежность погребений по обряду кремации в среде салтово-маяцкой культуры (на примере биритуальных могильников), 221—231; **Зинько, В. и Л. Ю. Пономарев.** Тюрко-болгарские памятники Восточного Крыма в конце VII—середине X вв., 233—253; **Красильникова, Л.** Жилища и семьи праболгар салтовской культуры Степного Подонцовья, 255—265; **Аладжов, А.** Византийский град и болгарите на Крымския полуостров, 267—275; **Колода, Вл.** Железопроизводство болгарских племён Северного Причерноморья, 277—293; **Винников, А. З. и В. А. Сарапулкин.** Грунтовые могильники салтово-маяцкой культуры лесостепного Поосколья, 313—331; **Тортика, А.** Особенности этносоциальной организации алаано-болгарского населения Подонья-Придонечья в хазарское время (VIII—X вв.), 333—353;

Львова, Зл. Этапы становления иудаизма в Хазарском каганате. Данные болгарской летописи Гази-Барадж тарихы (1229—1246), 355—369; **Аксенов, В.** Погребальный обряд могильника Сухая Гомольша, 371—401; **Свистун, Г.** Строительный материал и типология городищ салтовской лесостепи, 403—415; **Сташенков, Д.** О хронологическом соотношении двух памятников раннеболгарского времени в среднем Поволжье, 417—443; **Яшаева, Т.** Храм христианизированных „салтовцев“ в предместье Херсона, 445—451; **Кочкина, А.** О традициях и традиционности в декоре круговой керамики волжских болгар, 453—459; **Медведенко, Н.** Болгары и Хазарский каганат в исследовании М. И. Артамонова (дискуссии 50-х гг. XX в.), 461—469.

2007, Т. 4 (2): Георгиев, П. Varna historica et protobulgarica. Опит за характеристика, 7—35; **Станюков, Ст.** Към въпроса за конската сбруя от средноазиатски тип на Долния Дунав, 37—47; **Димитров, Я.** Към характеристиката на светлоглинена и червеноглинена керамика на бързо колело от VIII—IX в. в Плиска, 61—93; **Рашев, Р. и К. Красилников.** Некрополът при Караманите, 95—101; **Нинов, Л.** Жертвенные животные из раннесредновекового могильника близ с. Караманите, 103—119; **Дончева-Петкова, Л.** Нови данни за некропол № 3 при Балчик, 121—145; **Меламед, К.** Към тълкуването на масовия гроб от некропола Девня-3, 147—151; **Дончева, Ст.** Нови накити — тип Мартиновка от Североизточна България, 153—169; **Йотов, В.** Относно датировката на сборната находка от Стрежево, Битолско, 171—179; **Дзанев, Г.** Ранносредновековна кана с червена ангоба от Разград, с. 181; **Овчаров, Д.** Загадъчните знаци от Брегалница, 183—195; **Степанов, Цв.** Защо българите изискват „чуждото“ и не дават „своето“, или за дългия път от „степната империя“ към християнско царство, 197—203; **Марваков, Т.** Селищни структури на Първото българско царство и Кримска Хазария. Проблемът за аулите, 205—211; **Инкова, М.** Средновековни диадеми от Марикостиново, Петричко, 213—235; **Жекова, Ж.** Находки на византийски монети от Североизточна България, 237—245; **Найденов, Вл.** Данни за културата на Първото българско царство на територията на днешна Плевенска област, 247—251; **Венелинова, Св.** Общи и специфични особености в рунните паметници на доно-кубанските и долнодунавските българи, 253—261; **Medgearu, A.** The Avars and Dobrudja, 263—278; **Момчилов, Д.** Материалната култура от времето на Първото българско царство в Североизточна Тракия през IX—X в., 279—301; **Draževa, Ts.** Two subject compositions of drawings — graffiti in the mediaeval church of Markeli fortress near Karnobat, 303—309; **Тотев, К.** Сребърна пластина с дунавски конници от с. Върбовка, Великотърновско, 313—319; **Николов, Н.** Новооткрит печат с кръстен знак и надпис TWN СТРАТОРWN, 321—323; **Йорданов, И.** Печат на Петър, велик куратор на архонта на България (последната четвърт на IX в.), 325—329; **Борисов, Б. Д.** Бронзова статуетка от ранновизантийската крепост до с. Дядово, Новоагарско, 331—337; **Апостолов, К.** Старобългарски селища от района

на Омуртаг, 339—347; Рабовянов, Д. За появата на крепостите от групата Цар Асен, 349—355; Калоферова, П. Площадните пространства в ранносредновековния български град, 357—365; Комсалова, Р. Средновековните българи и техните съседи, отразени в арабските извори (IX—XV в.), 367—381.

Старобългаристика / Palaeobulgarica. БАН, Кирило-Методиевски научен център. Гл. ред. ст.н.с. Светлина Николова. ISSN 0204-4021.

2008, № 1: Дограмаджиева, Е. Евергетидски паметни в славянски евангелски месецослови, 13—18; **Мошев, А.** Родовото име Дуло — произход и значение (*Една хипотеза*), 19—35; **Петров, И.** Наблюдения върху синтаксиса на старобългарската епиграфика, (X—XI век), 36—46; **Ждраков, Здр.** За подписите на Боянския майстор Димитър, 47—68.

2008, № 2: Попов, Г. Проблеми на химнографското творчество на Климент Охридски (Към въпроса за пентикостарния състав на староизводните славянски триоди), 3—58; **Мострова, Т.** Книгата на пророк Иеремия в български, сръбски и руски преписи от XIV—XVI в., 59—82; **Иванова, М.** Общите поучения на Климент Охридски — конструкция и функционалност, 83—94; **Пърличева, О.** Кирило-Методиевските традиции в България — историческа ретроспекция и перспектива, 95—102; **Атанасова, Д. М.** Разпространението на произведенията за архангел Михаил в старата българска книжнина, 103—115.

Старобългарска литература. БАН, Институт за литература. Гл. ред. Лиляна Грашева. ISSN 0204-868X.

2007, № 37—38: Йовчева, М. Българската редакция на служебния Миней през XIII в., 3—18; **Койчева, Р.** Паметта като смислообразуващ фактор в покаяната химнография на епископ Константин Преславски, 19—25; **Куюмджиева, Св.** Отново за ранните осмогласници: какво ни казват синайските гръцки ръкописи 1593 и 776, 26—48; **Тотоманова, А.-М.** Какво представлява славянската версия на хрониката на Георги Синкел, 49—68; **Иванова, М.** Соловецките преписи на Пространното житие на св. Константин-Кирил, 69—90; **Цибранска-Костова, М.** Заповѣди стѣхъ ѿцѣ в Синайския евхологий и западноевропейските пенитенциали, 91—113; **Белякова, Е.** О составе Хлудовского Номоканона (К истории сборника „Зинар“), 114—131; **Пеев, Д.** Църковно сказание — превод от превода, 132—158; **Велинова, В.** Хрониката на Константин Манасий в българската средновековна книжнина (Рецепция на среднобългарския превод), 159—176; **Томова, Е.** Оболенската редакция на хронографски текст за св. Иларион Мъгленски, 177—186; **Куюмджиева, М.** Иконография на вечността. Някои бележки за образа на Ветхий денми в живописата от поствизантийската

Cooperation — from Scepticism to Hope, 3—54; **Balcheva, A.** The Bulgarian and the Croatian Musical Theatres — One Journey to Modernity, 103—112; **Bertrand, Fr.** Matière à réfection: le traitement de la guerre russo-turque (1877—1878) par Vasilij Vereščagin, 113—128; **Ivanova, Z.** Samokov-Moscou (Les pérégrinations d'un manuscrit), 129—148.

2008, № 3: Radosavljević, N. Bulgarian Metropolitans in the Orthodox Eparchies in Bosnia and Herzegovina (1766—1878), 121—142.

Scripta & e-Scripta. Institute of Literature. Ed. Anissava Miltenova.
ISBN 1321-238X.

2008, № 6: Miltenova, A., E. Tomova. Slovo: Towards a Digital Library of South Slavic Manuscripts: Research Cooperation and Networking between Austria and South-Eastern Europe, 9—23; **Birnbaum, D. J.** Paul the Not-So-Simple, 23—46; **Баранов, В.** Полнотекстовые базы данных как основа для электронных изданий средневековых рукописей в Интернете: требования, реализация, перспективы, 47—64; **Kempgen, S.** Unicode 2C1A — Glagolitic „Pe“: Fact or Fiction? 65—82; **Miltenova, A.** Metadata and Electronic Catalogues of Slavic Manuscripts: A Multilingual Web-Based Terminological Resource for Medieval Slavic Studies, 83—104; **Bojadžiev, A., Tsv. Dimitrova.** The Linguistic Information in the Electronic Corpus of Old Slavonic Texts, 105—150; **Jakimovska-Tošić, M.** Process and Strategy Development for the Digitization of Macedonian Written Cultural Heritage Materials, 151—160; **Birnbaum, D. J., R. Cleminson, S. Kempgen, K. Ribarov.** Character Set Standardization for Early Cyrilic Writing after Unicode 5.1, 161—194; **Йовчева, М.** Возникновение славянских служебных миней: общие гипотезы и текстологические факты, 195—232; **Тасева, Л.** Лемматизация в словарях южнославянских переводных текстов эпохи позднего Средневековья (в поисках компромисса между исторической лингвистикой и филологической прагматикой), 233—268; **Bojović, Dr.** Destruction of Handwritten Literary Legacy and Monastery Libraries in Kosovo and Metohija, 269—278; **Penkova, P.** On the Authorship of *сѣаніе о прѣздѣніи пѣсхы* Attributed to Athanasius of Alexandria, 279—304; **Atanassova, D.** The Miracles of the Great Martyr Menas in the Medieval Slavic pre-Metaphrastic Menaia-četi (critical edition of the text, based on manuscript 1039 from the National Library „SS Cyril and Methodius“ in Sofia), 305—324; **Petrova, M.** *Иѣ бѣ другадѣ мѣнца хѣ рѣ, ен же пѣтнѣ н хвала въѣтъ вѣрѣтаѣт' се:* Once Again on the Cult and Hagiographic Texts about St Paraskeve/Petka of Rome in the South-Slavic Middle Ages, 325—350; **Михайлов, К.** Сказание о 12-ти пятницах в позднем возрожденческом списке попа Панчо Димитриевича, 351—368; **Stanev, St.** Repentance *for* and forgiveness *of* sins, 369—388.

ДИСЕРТАЦИИ

2008

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

- София Викторова **Алексиева**. Езикова ситуация в град Бобошево, Кюстендилско (социолингвистично изследване). С., 2008.
- Мая Дочева **Байрамова**. Българската рима до Освобождението. С., 2008. ДН
- Лариса Василева **Бойкова**. Комратският български език. С., 2008
- Силвия Георгиева **Георгиева**. Йерархия на ценностите и жанрови особености в писмата на Свети Августин до жени. С., 2008
- Владимир Тодоров **Досев**. Футболна лексика и фразеология в съвременния български език. С., 2008
- Надежда Василева **Иванова**. Болградското културно-просветно средище в историята на новобългарския книжовен език. С., 2008
- Дора Иванова **Катранджиева**. Прагматични аспекти на речевия етикет (върху материал от руски драми). С., 2008
- Весела Тодорова **Кацарова**. Женската традиция в английската литература: Джордж Елиът, Вирджиния Улф, Дорис Лесинг. С., 2008. ДН
- Кирил Първанов **Кирилов**. Префиксната перфективация в историята на българския език. С., 2008
- Любомира Божидарова **Константинова**. Радиото и изкуството. Програмни интерпретации на Българското национално радио. С., 2008.
- Михаела Димитрова **Кузмова**. Устойчиви сравнения за физическа характеристика на човека в чешкия и българския език. С., 2008
- Лилия Драгомирова **Кънчева**. Плусквамперфектът в славянските езици (с особен оглед на българския и полския език). С., 2008
- Атанас Спасов **Манчоров**. От епос към рицарски роман: техниката на разказване и развитието на жанровете в английската литература. С., 2008.
- Марина Георгиева **Маринова**. Функционални аспекти на дискурса в масовокомуникационния процес. С., 2008
- Димитър Михайлов **Михайлов**. Семантика и поетика на страха в руската проза от 30— 40-те години на XIX век. С., 2008.

Любка Иванова **Ненова**. Езиково и стилистично проучване на средновековни служби в чест на св. Иван Рилски. С., 2008

Радка Пенчева **Пенчева**. Творческият архив на Емилиян Станев и неговите исторически визии в романа „Иван Кондарев“. С., 2008.

Анета Николова **Петрова**. Литургически концепти в старата руска литература до Стоглава. С., 2008.

Мария Стоянова **Петрова**. Иван Хаджийски — фолклорни извори и етносоциологически интерпретации. С., 2008.

Ирина Владимирова **Сотирова**. Пътят към задгробното царство в корейската приказка. С., 2008.

Маламир Борисов **Спасов**. Аспекти на идентичността на наратора-протагонист в румънския психологически роман от 30-те години на XX век. Компаративен прочит. С., 2008.

Георги Александров **Стаматов**. История и наратив в творчеството на Захари Стоянов. С., 2008.

Велин Стефанов **Станев**. Американското форматно радио и някои влияния върху българското частно радио (Аспекти на форматите, форматирането и форматното програмиране). С., 2008.

Дарин Войнов **Тенев**. Фикционално конструиране на литературния образ (Модел на езиково опосредяване на фикционалния образ в литературата на модернизма). С., 2008.

Надя Христова **Терзиева-Кръстева**. Съчетаемост и семантика на глаголите в математически текст. С., 2008.

ИСТОРИЯ И ЕТНОГРАФИЯ

Олег Ангелов **Александров**. Религията в Римската армия в Долна Мизия. С., 2008.

Силвия Валентинова **Аризанова**. Българското общество, бит и култура според агиографии от XIII—XIV век. С., 2008.

Мария Танева **Балбокова**. Селища и пътища в провинция Хемимонт в IV—началото на VII век. С., 2008.

Илиян Георгиев **Боянов**. Римските ветерани в Долна Мизия и Тракия (I—III в.). С., 2008.

Емил Митков **Бузов**. Египетската поучителна литература III—II хилядолетие пр. Хр. С., 2008.

Георги Николов **Георгиев**. Македоно-одринското движение в Кюстендилски окръг (1895—1903). С., 2008.

Димитър Саздов **Георгиев**. Социалната политика в законодателството на България (1880—1912 г.). С., 2008. ДН

Кирил Господинов **Господинов**. Легитимизъм и узурпация. Власт и политически отношения в българското царство 1241—1279 г. С., 2008.

Десислава Пламенова **Градинарова**. Нормански държавни традиции в средновековна Англия X—XII век. С., 2008.

Невена Йосифова **Граматинова**. Неортодоксалният ислям в българските земи. Минало и съвременност. С., 2008.

Бонка Христова **Даскалова**. Свети Никодим Тисмански — религиозен деец, исихаст и книжовник. С., 2008.

Евгени Антонов **Дерменджиев**. Водоснабдяване и отводняване на столичния Търновград (от края на XII до края на XIV век). С., 2008.

Ангел Симеонов **Джонев**. Македония в железопътната политика на България (1878—1918 г.). С., 2008.

Димитър Веселинов **Димитров**. Търговия и корабоплаване по Западното Черноморие XIII—XV век. С., 2008.

Никола Романов **Дюлгеров**. Владения на Анжуйската династия на Балканите XIII—XIV век. С., 2008.

Георги Йорданов **Иванов**. Погребалните практики през късната бронзова епоха в Централните Балкани. С., 2008.

Люба Илиева **Илиева**. Българските земи под византийска власт в края на XI—XIII век. С., 2008.

Ружа Танчева **Йотова**. Тракийската култура в Северното Черноморие до III век. С., 2008.

Йордан Николов **Касабов**. Етнокултурно изследване на казылбашите от Североизточна България. С., 2008.

Мая Константинова **Косева**. Колективна памет и документални източници за българите в Османската империя (паметта за османското завоевание). С., 2008.

Габриела Любенова **Любенова**. Средновековни корени и съвременна босненска идентичност. Тенденции в инструментализирането на босненската история и историография. С., 2008.

Галина Симеонова **Манолова**. Етнокултурна специфика на брака и семейството при българските преселници в Бесарабия (от 30-те години на XX век до наши дни). С., 2008.

Мина Колева **Маринова**. Вътрешна политика на правителството на Вълко Червенков (1950—1954). С., 2008.

Румяна Атанасова **Милчева**. Римска портретна пластика в провинция Долна Мизия (I—началото на IV век). С., 2008.

Димитър Иванов **Петков**. Българо-югославски политически отношения (февруари 1947—октомври 1956). С., 2008.

Пламен Рангелов **Петков**. Тракийските династически домове в Европейския Югоизток от края на III в. пр. Хр. до 45 г. С., 2008.

Радослав Стефанов **Спасов**. Българите католици в Северна България (1700—1878). С., 2008.

Александър Станиславов **Станев**. Източногермански паметници от територията на Балканските провинции на Източната Римска империя през V—VI век. С., 2008.

Камен Атанасов **Станев**. Миграционните процеси през Първото българско царство по писмени данни. С., 2008.

Иван Асенов **Тютюнджиев**. Търновската митрополия през XV—XIX век. С., 2008.

Надя Димитрова **Филипова**. Политиката на България към Египет, Сирия и Ирак (средата на 50-те — средата на 70-те години на XX век). С., 2008.

Янко Митков **Христов**. Ранната агиография в средновековна България (краят на IX—първите две десетилетия на XI век): аспекти и проблеми. С., 2008.

Даниела Станчева **Цанкова-Ганчева**. Развитие на българските военни униформи и на военните знамена 1878—2005 г. С., 2008.

Чавдар Сергеев **Цочев**. Тракия. Проблеми на политическите отношения в V—III в. пр. Хр. С., 2008.

Силвия Стефанова **Чернева-Тилкиня**. Занаятчийското производство във Филипопол I—IV в. сл.Хр. С., 2008.

Тодор Вълков **Чобанов**. Дворцовата култура в Първата българско царство — произход, изява и значение. С., 2008.

Ирина Димитрова **Шопова**. Култът на Дионис в Долна Мизия и Тракия (I—III в.) по епиграфски данни. С., 2008.

НАУЧНИ ФОРУМИ

2008

България в културното многообразие на Европа

Шеста национална научна конференция с международно участие

По случай Деня на народните будители

Специализирано висше училище по библиотекознание и информационни технологии,

Дирекция „Книга и библиотечно дело“ при Министерство на културата

1 ноември 2008 г. — София

90 доклада

Езици и култури в диалог — традиция, континуитет, иновативност

Научна конференция

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Факултет по класически и нови филологии

15—15 ноември 2008 г. — София

Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока

Международна научна конференция

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Филологически факултет, Катедра „Класически и източни езици и култури“

21—23 ноември 2008 г. — Велико Търново

Международен симпозиум, посветен на 170- годишнината от рождението на проф. Марин Дринов, първоосновател на Българската академия на науките.

Българска академия на науките, Харковски национален университет и Софийски университет „Св. Климент Охридски“

20—21 октомври 2008 г. — Панагюрище

София — културно-историческо наследство — проблеми и перспективи

Научна конференция

Общинско предприятие „Стара София“ със Софийски исторически музей

5—7 ноември 2008 г. — София

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Българският криминален роман

Научна конференция

Институт за литература при БАН, Българската секция на Международната асоциация на писателите-криминалисти и Народна библиотека „Св.св. Кирил и Методий“

15 декември 2008 г. — София

Връстници на всички времена

Национална научна конференция

Институт за литература при БАН

9 октомври 2008 г. — София

Девети Климентови четения за млади изследователи

Катедра по кирилометодиевистика при Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

19 ноември 2008 г. — София

Кибернетика и лингвистика

Кръгла маса

В чест на професор Мирослав Янакиев (1923—1998)

Международно социолингвистическо дружество в София

19 ноември 2008 г. — София

Колегиум по възрожденска литература

Институт за литература при БАН

20 ноември 2008 г. — София

Константин Павлов в българската литература и култура

Национална научна конференция

По случай 75-годишнината на поета

Департамент „Нова българистика“ при Нов български университет

4 ноември 2008 г. — София

Литература и литературознание

Българо-унгарска конференция

Институт за литература при БАН

29—30 ноември 2008 г. — София

Поглед и значение

Българо-полска научна конференция

Институт за литература при БАН

25—26 септември 2008 г. — София

Руската литература в мрежата: текстове и четене

Международна научна конференция
Институт за литература при БАН
30—31 октомври 2008 г. — София

XVII интердисциплинарен колегиум по старобългарска литература и култура

В чест на проф. Георги Попов
Институт за литература при БАН
18—19 декември 2008 г. — София
27 доклада

Споделени идеи на литературознанието

Методологическа конференция
Институт за литература при БАН
27—28 ноември 2008 г. — София

130 години от рождението на Яворов

Юбилейна научна конференция
Институт за литература при БАН
18—19 декември 2008 г. — София

Шести Арнаудови четения

По случай 130 години от рождението на акад. Михаил Арнаудов
Институт за литература при БАН, Русенски университет и Институт за фолклор при БАН
24—26 октомври 2008 г. — Русе

ИСТОРИЯ И ЕТНОГРАФИЯ**Балканите и Прибалтика в обединена Европа — история, религии, култура**

Международна научна конференция
Институт за фолклор — БАН
8—10 октомври 2008 г. — София

Българските институции през вековете

Национална конференция
Българско историческо дружество
26—27 ноември 2008 г. — София

Двувековният път на едно понятие: „Балканският полуостров“ (1808—2008 г.)

Кръгла маса
Катедра „История на Византия и балканските народи“ при
Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“
11—12 декември 2008 г. — София

Дупница и Дупнишко в борбите за национално освобождение, обединение и независимост

Научна конференция

Посветена на 150 години от рождението на генерал Георги Тодоров и годишнините от Освобождението, Илинденско-Преображенското въстание и обявяването на Независимостта на България.

Институт по история при БАН, Община гр. Дупница, Център за военна история при военна академия, Исторически музей — Дупница

23—24 октомври 2008 г. — Дупница

Независимостта на България, 1908 — поглед от XXI век

Международна научна конференция

Институт по история при БАН, Исторически факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

19 септември 2008 г. — София

Шеста българо-сръбска научна конференция „Общества—трансформации—култури. Постсоциалистическата всекидневна култура в България и Сърбия“

Етнографски институт с музей при БАН и Етнографски музей — Варна

6—9 октомври 2008 г. — София

ХОРИЗОНТИ

Българската филология в Киевския университет: 1842—1920

Началото на университетската традиция в Киев се полага през 1632 г. с основаването на Киево-Могилянския колегиум (по-късно — академия). В Киево-Могилянската академия от края на XVII до средата на XVIII в., когато тя се превръща в учебно заведение за духовници, се образуват много изтъкнати културни и религиозни дейци. Тук идват да учат младежи от различни националности: руси, гърци, българи, сърби, румънци. Академията е окончателно закрыта през 1817 г., но нейните традиции са продължени от Киевската духовна академия (основана през 1819 г.) и от Киевския университет, открит през 1834 г.

Университетът „Св. Владимир“ е създаден в Киев със задачата да се превърне в опора за русификацията на така наречения Югозападен край на Руската империя. Преди всичко се има предвид процеса на деполонизация, тъй като украинското национално движение по онова време току-що се е зародило.

От самото основаване на университета е подлаган на обсъждане въпросът за създаване на Катедра по славянска филология. За новосъздадения Университет, обаче, не важат общите за цялата империя статuti, а той се управлява чрез специален статут. По такъв начин основните положения на университетския статут от 1835 г., с който се основават славистични катедри в Москва, Санкт Петербург, Харьков и Казан, не засягат Киевския университет. Създаването на Катедра по история и литература на славянските наречия в него се предвижда от приетия през 1842 г. нов статут на Киевския университет. Но реално преподаването на славистични дисциплини започва едва през 1846—1847 г., когато адюнктът К. Страшкевич за пръв път чете курс по чешки език. Пръв начело на Катедрата застава възпитаникът на Висшия педагогически институт в Санкт Петербург В. Я. Яроцки (1824—1897), магистър по гръцки език. В началния период от съществуването на Катедрата повече внимание се отделя на преподаването на чешки език. Разбира се, и през този начален период е съществувал интерес към отделните славянски народи, към началния период на славянската писменост.

След пенсионирането на В. Яроцки през 1875 г. Катедрата в Киевския университет се оглавява от Александър Котляревски (1837—1881). Роден в Украйна, възпитаник на гимназията в Полтава, Котляревски продължава образованието си в Московския университет при видните слависти Фьодор И. Буслаев и Осип М. Бодянский, последният току-що завърнал се от научна командировка в чужбина. Славистичните му интереси се формират под влияние на двамата учени. Още по време на следването си чрез О. Бодянский той се запознава със студента от България Любен Каравелов¹. Фолклорните материали, получени от Л. Каравелов, А. Котляревски използва в работата си върху своята магистърска дисертация „За погребалните обичаи на езическите славяни“ (1868)². След пристигането си в Киев А. Котляревски развива активна преподавателска и обществено-научна дейност. Наред с общославистични курсове, в Университета той чете и курс по българска литература. Професор (от 1875) А. Котляревски активно участва в работата на основаното към Киевския университет Историческо дружество „Нестор-летописец“, за председател на което е избран през 1879 г. Известно време той оглавява и Киевското славянско благотворително дружество, създадено през 1877 г. То подпомага младежи от славянски произход, идващи да учат в Русия, събира пари в помощ на участниците в Сръбско-турската война, води просветителска работа. В издавания от Дружеството „Славянский ежегодник“ се поместват статии, които запознават обществеността с живота на различните славянски народи. В първите броеве на тези сборници за България се говори много обширно. Например в сборника за 1876 г. се представят редица материали, съдържащи сведения за България: прегледа „Болгария и болгари (по поводу книг Канитца и Иречека)“, „Славяне и славянки, възпитывающиеся в Москве и Киеве“, „Статистические таблицы распределения славян по государствам и народностям; по вероисповеданиям, азбукам и литературным языкам“ (от А. Будилович). В „Славянский ежегодник“ за 1877 г. се помества етнографският очерк „Современные болгары“³ — превод от книгата на Ф. Каниц „Donau-Bulgarien und der Balkan“, 1875.

След смъртта на А. Котляревски начело на Катедрата в Киев през 1882 г. застава Тимофей Д. Флорински (1854—1919). Възпитаник на Санкт Петербургския университет, той се насочва към проучване на българската

¹ Минкова, Л. Осип Максимович Бодянский и его вклад в развитие болгаристики в России. — В: Литература и история. Освободительная война 1877—1878 гг. и болгарская литература: Статьи болгарских литературоведов. М., 1979, с. 264.

² Пак там, с. 266; Григораш, Н. Становлення літературознавчої болгаристики в Україні у ХІХ ст. — Проблеми слов'янознавства. Вип. 50, Київ, 1999, с. 50.

³ Славянский ежегодник. Київ, 1877, 34—82.

история още от университетските години. През 1876 г. неговото кандидатско съчинение „Критический разбор свидетельств Константина Порфирородного о южных славянах“ е удостоено със златен медал, а след пет години, през 1881 г., в Санктпетербургския университет защитава магистърска работа на тема „Южные славяне и Византия во второй четверти XIV века“. Т. Флорински оглавява Катедрата от 1882 до 1917 г. с малко прекъсване през 1911—1912 г. Този добре подготвен славист с широки научни интереси допринася много Киев да стане голям славистичен център. Неговата научна, преподавателска, организаторска дейност се съсредоточава върху възможно най-пълното представяне на славянските народи. Той е автор на многобройни научни изследвания и учебни помагала; в продължение на много години проф. Т. Флорински редовно публикува критико-библиографски прегледи на публикации в областта на славянската филология, пътува из славянски земи, води оживена преписка с чуждестранните си колеги. В Института за ръкописи към Националната библиотека „В. Вернадски“, например, се пазят 19 писма на Ватрослав Ягич до Тимофей Флорински, написани между 1888 и 1902 г.⁴ България и българският език винаги са заемали особено място в проучванията на Т. Флорински. Освен посочените трудове по история, той насочва вниманието си и към произхода на славянските азбуки: „К вопросу о древности и взаимных отношениях кириллицы и глаголицы (Кирилловская надпись Самуила 993 г.)“⁵. Т. Флорински отстоява схващането за ранния произход на кирилицата (възникнала според него исторически от гръцкото писмо), заставайки срещу мненията на В. Ягич и на Л. Милетич за глаголицата като по-стара славянска азбука, което надделява в славистиката. Представянето на славянските езици в своите фундаментални „Лекции по славянскому языкознанию“ (Киев, 1895—1897), които дълго време служат като учебник във всички университети на Руската империя, той започва с българския език, като отбелязва, че това е един от най-малко проучените славянски езици. Заедно с това това сведенията, които Тимофей Флорински дава в очерка за българския език, изчерпателно представят трудовете, посветени на изучаването му — подробно запознават с неговата история, описват всички езикови равнища, разкриват диалектното многообразие на българския език. През 1907 г. като отделна книга излиза подготвеното специално за Ягичевата „Енциклопедия славянской филологии“ изследване „Славянское племя. Статистико-этнографический обзор современного славянства“ (Киев, 1907). Разделът, разказващ за българите, заема важно място в труда. Т. Флорин-

⁴ Паламарчук, О. Л., Чмир О. Р. Київські адреси В. Ягича. — Компаративні дослідження слов'янських мові літератур. Вип. 7, Київ, 2007, 164—169.

⁵ Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. Т. 14. Вып. 2. 1900, 73—84.

ски определя границите на българската територия, отбелязвайки и местата, където живеят българи извън Балканския полуостров (Русия — Южна Бесарабия, Херсонска и Таврическа губерния; Румъния — Банат); дава сведения и за други етнически групи, живеещи на българска територия (гръци, турци, албанци, румънци, татари, гагаузи и сургучи, цигани, евреи, арменци, сърби, руси-старобрядци, немци-колонисти), разглежда спорните въпроси за границите на българското землище, например той пише: „я считаю справедливым на прилагаемой этнографической карте отнести славянское население северной Македонии к сербской народности, а в остальных частях — к болгарской“⁶. В специален раздел авторът представя „Частные названия болгарского народа“ (павликиане, помаки, торбеши, улuffy, курки, шопы, рупаланы (рупци, рупченци), марваки (мърваци) и др.), който е ценен извор и днес. Според изчисленията му през 1906 г. българите наброяват 5,44 млн. души. Той описва също религиозните различия и етнографското разнообразие на българското население. Разделът завършва с подробна библиография, включваща трудове на български автори и чужденци.

Т. Флорински в продължение на много години редовно публикува подробни прегледи на най-новата литература по славянска филология в киевските „Университетские известия“ и в „Записки Историко-филологического факультета Санкт-Петербургского университета“. Вниманието му привличат и български издания. Например през 1895 г. той помества в прегледа си „Новые труды по славяноведению“ подробно изложение на съдържанието на IX и X книга на „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“. В началото на прегледа си (в обем от седем страници) авторът отбелязва, че това издание трябва да се смята за „самым замечательным явлением болгарской литературы за последние пять лет“⁷, че то поставя и решава разнообразни и широки задачи по всестранното изучаване на България и българите, че в него участват изтъкнати български учени (Ив. Шишманов, Л. Милетич, Д. Матов, Б. Цонев, П. Р. Славейков и др.). В същото издание е представен и „Сборник от български народни умотворения“ (Ч. 2) на К. Шапкарев.

Трябва да се отбележи, че научният принос на професор Т. Флорински в славистиката не е проучен достатъчно. Това може да се обясни, от една страна, с факта, че общественно-политическите възгледи на Т. Флорински са били крайно консервативни (той е един от основателите на Киевския съюз на монархистите, активно се противопоставя срещу признаването на укра-

⁶ Славянское племя. Статистико-этнографический обзор современного славянства. Київ, 1907, с. 66.

⁷ Новые труды по славяноведению. Київ, 1895, с. 76.

инския език), а от друга — с трагичната му съдба — на 12 май 1919 г., след превземането на Киев от болшевиките, той е арестуван от ЧК, а на 15 май е разстрелян⁸. В последно време се появила редица публикации⁹, посветени на Т. Флорински, в някои от които се отбелязват заслугите му за създаването на българистична школа в Киевския университет. Професор Т. Флорински успява да насочи интересите на много свои ученици към изследователски теми, свързани с България.

През 1900—1901 г. в Киевския университет като приват-доцент работи Константин Радченко (1872—1908). Възпитаник на Киевския университет (1894), той се насочва към изучаването на южните славяни. Неговите интереси са свързани преди всичко с историята на богомилското движение в най-широк контекст. Основният му труд — магистърската дисертация „Религиозно и литературно движение в Болгарии в епоху перед турецким завоеванием“¹⁰, защитен през 1898 г., и до днес е запазил изключителното си научноизследователско значение. Освен него, дело на К. Радченко са също и около 30 статии и рецензии, посветени на апокрифите, богомилството, византийско-южнославянските литературни връзки: „Этюды по богомилству. К вопросу об отношении апокрифов к богомилству“¹¹; „Этюды по богомилству. Народные космогонические легенды славян в их отношении к богомилству“¹², „Малоизвестное сочинение Евфимия Зигабена, трактующее о богомилах“¹³ и др. К. Радченко се занимава и с въпросите на съвременния български език. В статията „Заметки о некоторых явлениях фонетики рупаланского наречия“¹⁴, той анализира особености на рефлексите на гласните в рупските говори въз основа на личните наблюдения от посещението си в България през лятото на 1898 г. Изследователят отбелязва, че най-интересната черта в тези говори е смяната на носовките и ятовата гласна¹⁵, подчертавайки, че тези говори трябва да се проучват задълбочено. През 1901 г. К. Радченко става професор в Нежинския историко-филологически институт „Княз Безбородко“, където работи до смъртта си през 1908 г.

С подчертан интерес към българската литература се отличава многост-

⁸ Централний державний архів громадських організацій (ЦДАГО) України. Ф. 263, оп.1, дело 68588, с. 49.

⁹ Милтенова, А. Флорински, Тимофей Дмитриевич. — В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 4, С., 2003, 282—286.

¹⁰ Университетские известия, 1898, № 5—8.

¹¹ Изборник Киевский, посвященный Т. Д. Флоринскому. Киев, 1904.

¹² Изв.ОРЯС, XV, 1910, кн.4.

¹³ Известия Историко-филологического Института кн. Безбородко, т. XX.

¹⁴ Новый сборник статей по славяноведению. Составленный и изданный учениками В. И. Ламанского по случаю 50-летия его учено-литературной деятельности. СПб, 1905.

¹⁵ Пак там., с. 306.

ранната славистична дейност на ученика на проф. Александър Котляревски — Андроник Степович (1856—1935), завършил Университета през 1879 г. Принуден по семейни обстоятелства да се откаже от предлаганата подготовка към професорско звание и да започне учителска работа, А. Степович не изоставя славистичните си занимания. Той участва в работата на Киевското славянско дружество, Историческото дружество „Нестор-летописец“, подготвя като редактор няколко научно-литературни сборника: „Славянская беседа“ за 1888—1891 г., „Рассвет“ за 1893 г., за които сам превежда и пише статии. А. Степович е един от първите руски преводачи на Ив. Вазов. В сборника „Славянская беседа“ за 1888 г. той помества преводите си на три стихотворения от стихосбирката „Сливница“: „В окопа“ („В окопе“), „Върнатите доброволци“ („Добровольцы“), „Свири нощната фъртуна“ („Зимняя молитва“). Към публикацията са приложени обяснителни бележки и кратък очерк за литературната дейност на българския поет. Интересно е да се отбележи, че и първата публикация на Вазов превод в Русия също се появява в Киев. Става дума за спомените „Неотдавна“, преведени от Т. Странски под наслов „Болгарское восстание накануне последней войны. Воспоминания о событиях 1876 года“ през 1884 г. в „Славянский ежегодник“¹⁶. В същото издание на български е поместено и Вазовото стихотворение „Русия!“, към което са дадени на руски и отделни български думи¹⁷.

В Университета А. Степович започва да работи като приват-доцент през 1892 г., съвместявайки преподавателските си занимания с директорската длъжност в едно от най-добрите Киевски средни учебни заведения, гимназията „П. Галаган“. Той води курсове по славянски литератури, а неговият „Очерк истории чешской литературы“ (Киев, 1896) е отбелязан с наградата „Толстой“ от Руската академия на науките.

Богатият архив на А. Степович, който се съхранява в Института за ръкописи¹⁸ към Националната библиотека „В. Вернадски“, съдържа много материали, свидетелстващи за доброто му познаване на българския език (например автограф на реч пред българска делегация¹⁹, различни извадки и

¹⁶ Славянский ежегодник. Альманах и сборник статей по славяноведению. Вып.6. Под ред. Т. Д. Флоринского, доцента Императорского университета Св. Владимира. Киев, Издание Киевского славянского общества, Кипв, 1884, 105—157.

¹⁷ Шанова, З. К. Переводы произведений Ивана Вазова на русский язык. — В: Материалы ХХІХ межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 5. Пятое Державинские чтения “Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики”. СПб ГУ, 2000, 41—42.

¹⁸ Институт рукопису (IP). Фонд 179.

подготвителни материали, свързани с българския език и литература (за старобългарската литература, за творчеството на Н. Лилиев²⁰). А. Степович лично се е познавал с Ив. Вазов, с когото се среща в Киев. В архивните документи се споменава за изгубена папка с писмата на Ив. Вазов. Днес се пазят само две негови картички до украинския учен²¹. А. Степович работи в Университета и след реорганизацията му (1920 г.) до закриването на Катедрата по славянска филология през 1924 г. По-късно продължава да чете славистични курсове за аспиранти към Украинската академия на науките до 1930 г., когато здравословното му състояние се влошава²².

Александър Лукияненко (1879—1974) завършва Киевския университет през 1903 г. с два златни медала и диплом I степен. Той след тригодишна подготовка започва да работи като приват-доцент в Катедрата по славянска филология. Неговите научни интереси от самото начало се насочват към южните славяни, магистърската му дисертация, защитена през 1911 г. на тема „Политическая и литературная деятельность братьев Зринских и Франца Франкопана (из истории политической, культурной и экономической жизни хорватов в XVII ст., а также из истории выработки у них литературного языка)“, получава наградата „А. Котляревски“ (1913) на Руската академия на науките. Като университетски преподавател А. Лукияненко се занимава с различни проблеми на славистиката, сред които се откроява сравнително-историческата граматика на славянските езици („Основные методы и направления в области славянского языкознания в связи с историческим ходом науки языкознания вообще, индоевропейского в частности“, Киев, 1909). На въпросите за най-ранния период на славянската писменост са посветени трудовете му „Древний церковнославянский язык, его значение в цикле наук филологических и богословских“, 1912; „Старославянский язык и его значение в цикле филологических наук“, 1913. През 1905 г. излиза „Кайкавское наречие“, което проф. Т. Флорински окачествява като първа цялостна монография за кайкавското наречие, съществен принос в славистиката²³. Наред с други дисциплини (сравнителна граматика, история на литературите (сръбско-хърватска, чешка) той преподава и история на българския език и история на българската литература. През 1910 г. в Киев публикува подробно

¹⁹ IP. Ф. 179. № 262.

²⁰ Так там.

²¹ Пак там. № 442 — 443.

²² Апанович, Е. М. Архив А. И. Степовича. — Советское славяноведение, 1982, № 5, 95—105.

²³ Флоринский, Т. Д. Критико—библиографический обзор. — Университетские [Киевские] известия. 1905.

изложение на историята на носовите гласни в българския език: „Носовые гласные в болгарском языке“. В библиотеката „М. Максимович“ на Киевския национален университет „Тарас Шевченко“ се пази конспект за курса на А. Лукяненко „История болгарской литературы“, издаден от слушателките към Висшите женски курсове в Киев през 1910 г. В придружителна бележка към публикацията специално е посочено, че конспектът е предоставен от преподавателя, а записите на лекциите са направени от студентките. Курсът съдържа преглед на методологията на историята на литературата и подробно изложение на историята на българската литература до края на XIX в. А. Лукяненко подкрепя традицията да се четат лекции по въпросите на славянознанието освен пред университетска аудитория и пред широката общественост, като така дава своя принос за нейното съхраняване. През 1913 г. например той изнася публична лекция „Культурно-историческая роль Болгарии в судьбах славянства вообще, России — в частности“ (Публичная лекция в пользу жертв войны на славянском юге), в която изтъква ролята на България като пазителка на християнските културни ценности. По-късно текстът е отпечатан в „Трудах Киевской духовной Академии“. След 1917 г. той продължава да работи във Висшите женски курсове при Киевския университет, а също и в създадения през 1918 г. Украински университет. През 1920 г. той е включен в състава на инициативната група, която са занимава с организацията на клон на Киевския университет в Крим (Симферопол) и се премества да работи там. През 1929 г. неговата кандидатура е представена в Академията на науките на Украйна, но е отхвърлена още на първия етап. За обстановката около изборите, когато кандидатурите са се обсъждали от „обществеността“, а по вестниците са се отпечатвали подробни биографии на кандидатите, често съпровождани с открити доноси, ровене в биографиите на близките им роднини, подробно пише Наталия Полонска-Василенко. За мнозина претенденти кандидатстването е завършило с разследване от НКВД и изпращане в концлагери²⁴. През 1934 г. професор Лукяненко се премества да работи в Саратовския университет, където до 1963 г. завежда Катедрата по славянска филология. Заминаването от Киев му дава възможност да избегне трагичната съдба на много от колегите му, които са репресирани.

В трудните 1918—1922 г. ръководител на Славистичната катедра в Киевския университет е един от най-задълбочените изследователи на наследството на Климент Охридски и кирило-методиевската проблематика Николай Туницки (1878—1934). Той е роден в Полтавска губерния в семейство

²⁴ Полонська-Василенко, Н. Д. Українська Академія наук. Нарис історії. Київ, 1993, 60—61.

на свещеник. След завършване на Полтавската духовна семинария следва в Московската духовна академия, специализира славянска филология в Санктпетербургския университет при А. Шахматов, П. Лавров, А. Соболевски. Магистърската му работа „Св. Климентий, епископ словенский“ (1913) е отличена с наградата „Толстой“ на Руската академия на науките през 1915 г. В този труд авторът си поставя задача да възстанови в пълния му обем Климентовото книжовно наследство, а оттам и характера на християнската проповед сред новопокръстените славяни. Той анализира всички познати по това време извори за живота на Климент, въз основа на които прави актуални и днес изводи относно авторството на Пространото житие на св. Климент Охридски, което с основание отнася към делото на архиепископ Теофилакт Охридски.

За обстановката в Университета, който в резултат на болшевишките експерименти в образованието през 1920 г. се реорганизира в Киевски висш институт за народна просвета, се разказва в спомените на А. Оглоблин. Сред преподавателите на Университета се оформят две враждуващи групировки — проруски ориентирани и украински професори, които водят борба за ръководители на катедрите. Конфликтът приключва, като катедрите по точни науки се заемат от руската професура, а хуманитарните — от украинската²⁵. Н. Туницки, според А. Оглоблин, се нарежда във втората група. Известно е, че по време на пребиваването си в Киев той води занятия по украински, полски и сръбски език в различни учебни заведения. След като напуска Киев, работи в различни висши учебни заведения в Москва, Твер, Нижни Новгород. През 1934 г. той е арестуван във връзка с измисленото от ГПУ „Дело на славистите“. В затвора той е подложен на жесток психологически натиск, но въпреки това не дава никакви компрометиращи показания. Престоява в затвора повече от един месец и когато неочаквано го освобождават, се самоубива²⁶.

Този предварителен преглед на дейността на преподавателите на Киевския университет „Св. Владимир“ от създаването в него на Катедрата по славянска филология и до фактическото му закриване през 1920 г., дава основание да се твърди, че през този период активно се изследват различни въпроси, свързани с историята, езика и литературата на България. Преподавателите имат възможност да посещават България, да поддържат научни и лични връзки с учени, писатели, културни дейци. Резултатите от научните

²⁵ Оглоблин, О. Спогади про Миколу Зерова й Павла Филиповича. — Хроніка 2000. Вип. 1—2 (3—4), 1993, с. 96.

²⁶ Ашнин, Ф. Д., Алпатов В. М. „Дело славистов“. Москва, 1994, 82—83.

си занимания те представят в систематични курсове пред студентската аудитория. Чрез дейността си в различни научни и благотворителни общества учените популяризират знанията за България сред украинската обществено-ност, подпомагат български студенти, следващи в Киев. По такъв начин Киевският университет „Св. Владимир“ става сериозно българистично научно и обществено средище. Събитията, последвали 1917 г., прекъсват тази традиция в Киев. През 1933 г. Киевският университет възобновява дейността си, но за славистика в него по онова време не става и дума. Славистичната катедра се възстановява едва след края на Втората световна война от Леонид Булаховски, а преподаването на българския език и литература започва чак през 1963 г.

Олена Чмир

НАУЧЕН ЖИВОТ

Медиевистичната проблематика на XIV международен конгрес на славистите

Четиринадесетият международен конгрес на славистите бе проведен от 10 до 16 септември 2008 г. в град Охрид (Република Македония). В този форум, който по традиция се провежда на всяка пета година и отразява постиженията на учените от цял свят, присъстваха около 630 участници и слушатели от 40 държави. В настоящото съобщение са отразени накратко само докладите с медиевистична проблематика, които заемаха значително място в двете направления на конгресната програма: **Лингвистика и Литература, култура и фолклор** (в чиито рамки бе обособена една самостоятелна секция *Епохата на Кирил и Методий, периодът на славянската писменост и Охридската литературна школа: лингвистични, литературоведски, историко-културни аспекти*), отчасти в третото направление **История на славистиката**, както и в един от тематичните блокове.

Немалка част от докладите бяха посветени на библейските преводи, както и на преводите на някои богослужбни книги. Във *Византийският лекционарий и славянският превод на Евангелието* Анатолий Алексеев изложи становището си, че обстоятелствата, при които се е появил първият славянски превод на Евангелието не съответстват на целите, заради които е бил изготвен по-рано, в края на VII в., византийският новозаветен лекционарий. Той обясни, че текстологическите и лингвистичните наблюдения над славянската версия на Евангелието на Матей показват, че първо е възникнал пълният текст, а след това краткият (лекционарен текст). Татяна Мострова представи *Книгата на пророк Йеремия в български, сръбски и руски преписи от XIV–XVI в.* Чрез анализ на текста на 21 преписа авторката показва разграничаването на традициите: руската, запазила в най-висока степен архаичните особености на преславския превод; сръбската, в която с малки изключения се откриват руските структурни и текстологични особености; среднобългарската, обособила се като самостоятелно звено и носеща белезите на частични редакторски изменения от последната четвърт на XIV в. Отделни иновационни разчетения са преминали и в група руски преписи,

които стоят най-близо до антиграфа на внесения в Генадиевската библия преславски превод. Базирайки се на ръкописен материал от XVI в., Мери МакРобърт характеризира работата на Максим Грек над текста на Псалтира (*Максим Грек и нормите на руската редакция на църковнославянския език*) и стигна до изводите, че „преводът“ му всъщност е преработка на Генадиевската редакция на Псалтира и че системните лексикални и синтактични поправки са резултат от основните концепции на руските му помощници при предаването на латинския превод от гръцкия текст на църковнославянски език. Тезата на Игар Климау (*Текстология на църковнославянското Евангелие, съгласно реформационната филология в Беларус през XVI в.*) бе, че белоруските протестанти от втората половина на XVI в. са имали напълно точна представа за ранните редакции на църковнославянското Евангелие. В доклада си *Към разбирането на новия църковнославянски език в ареала на Slavia orthodoxa и Slavia latina* Вацлав Чермак проследи историческите факти около формирането на новия църковнославянски език от чешка редакция през 70-те години на XX в. и разгледа сходствата и различията в него. Представяйки особеностите на фрагментите от сръбски Апостол от XIII в. (*Будапещенските кирилски фрагменти и текстовата история на славянския Апостол*), Ралф Клеминсън доказа, че в различните си части те принадлежат към различни текстологически традиции на този паметник. Възникването и развитието на славянските църковнопесенни сборници бяха обект в докладите на Наталия Нечунаева *Миният: история на текста и преписи от XI–XIV в.* и на Мария Йовчева *Формиране на славянските служебни минеи: общи хипотези и текстологически факти*, която направи сравнение между руските всекидневни минеи и южнославянските преписи от XIII–XIV в. и по този начин осветли ранния етап на този богослужебен паметник сред славяните. Работата се основаваше на общо 12 служби за декември, които според текстологическите свидетелства имат по-архаична версия от регистрираната в пълните руски минеи.

Темата за езиковите традиции бе застъпена от няколко докладчици. Като изложи традиционното становище, че появата на хуно-българските заемки в текстовете е аргумент за тяхното ранно датиране и локализиране, Антоанета Гранберг (*Хуно-българските заемки при датирането и локализирането на трансмисията на средновековните славянски текстове*) изясни, че хуно-българският език не е единственият възможен източник на заемане, а трябва да се търси влиянието и на други сродни нему езици. Кирил Максимович спря вниманието си на *Западнославянското влияние върху староруския книжовно-писмен език през XI–XIII в.*, което според него е навлизло по три пътя: чрез архаичните езикови елементи, идващи от моравския Кирило-Методиев библейски превод, отразен в българските книжовни паметници;

директно чрез западнославянски паметници, имащи само руска традиция; чрез разговорния език. В доклада си *Южнославянските традиции в староруската писменост (лексика и граматика)* Анна Пичхадзе очерта ареалите, от които те идват: от една страна, от Охридското книжовно средище и от друга — от Преславското книжовно средище. Тези влияния могат да бъдат проследени в езика на редица произведения, преведени от гръцки и съхранили се в руска среда. В изследването на Вангелия Десподова *Лексиката на първия славянски превод на Трєбника (въз основа на материал от Синайския евхологий)* акцентът падна върху лексиката на паметника, като за сравнение бяха привлечени и други старославянски паметници, писани в периода от края на XII—началото на XIII в. Въпреки малкия лексикален обем (1 635 лексеми) Синайският трєбник се отличава със своята архаичност и може да се твърди, че отразява най-стария Кирило-Методиев превод.

Лингво-текстологически по своя характер бяха докладите на В. Криско и Т. Афанасиева. В *Ранните славянски химнографски текстове: източници и реконструкция* Вадим Криско изследва Канона за Кирил Философ, в който открива редица гръцки съответствия, даващи възможност на основата на стихометричен анализ да се реконструира първоначалният му славянски облик. В доклада си *Литургията на Йоан Златоуст в средновековната славянска писменост* върху ръкописен материал от XI до XV в. Татяна Афанасиева разграничи няколко редакции, като обоснова формулира техните особености.

Конкретни произведения, техните преводи и битуването им в славянска среда бяха обект на редица доклади. Татяна Пентковска спря вниманието си върху едно есхатологично произведение (*Видението на монах Козма в славянската традиция*) и върху трите му славянски превода, които се съотнасят само към кратката гръцка версия и са свързани със Стишния пролог (в български и сръбски превод) и със Сводния патерик. В доклада си *Подмяната на гръцкия език в „Солунска легенда“ (средновековният мит на езиковата промяна)* Даниел Колинс анализира легендарния мотив за създаването на славянското писмо в произведението, като подчерта, че въпреки изследването на разночетенията, водещи и до различни нюанси при тълкуването, мотивът до момента не е напълно изяснен. Йована Горданович разгледа „Сказание за буквите“ (и неговата кратка версия, възникнала покъсно) като езиков, философски и педагогически трактат, имащ за цел да обърне сръбските книжовници към Евтимиевата реформа (*„Сказание за буквите“ на Константин Костенечки (Константин Философ)* — *важен паметник на сръбската средновековна писменост*). Работата на Франтишек Чайка *Старославянската легенда за св. Анастасия*, основаваща се на лексикален анализ, се опита да даде отговор за характера на първоначалния

старославянски превод на това произведение. В доклада си *Старославянските преписи на Паренесиса на Ефрем Сирин: нови данни и нови аспекти в изследването* Олег Жолобов изследва динамиката на езиковите форми, обусловени от многовековното съществуване на текста в славянска среда, диалектните особености и индивидуалните замени. Като лингвистичен по своя характер може да се определи докладът на Виктор Живов *Референтната структура и порядък на думите: дателен самостоятелен в два стари църковнославянски текста*. В него се разглежда изборът и разместването на анафоричните местоимения в дателен самостоятелен в „Повест за изминалите години“ и Житието на Феодосий. Проблеми на езика и стила посредством няколко типа изреченски структури бяха обсъдени и в доклада на Акихиро Сато *Формирането на наративния стил на руската хроника „Повесть временных лет“ и на езика на Пространните жития на светите Кирил и Методий*.

Един важен методологически проблем представи Лора Тасева в доклада си *Лематизацията в речниците на южнославянските текстове от епохата на късното Средновековие*. Тя се спря на съществуващите до момента подходи при лематизацията на материала в славяно-гръцките и гръко-славянските речници, анализира използваните в тях методики на систематизация и предложи някои конкретни практически решения за съгласуваност между нормите на историческата лингвистика и изискванията на филологическата прагматика. Изложението на Аница Назор *Речниците на църковнославянския език, инициатива за тяхното създаване, поставена на IV Международен конгрес на славистите в Москва през 1958 г. (във връзка с 50-годишнината на инициативата)* имаше обзорно-оценъчен характер и постави някои методологични проблеми, възникнали в процеса на работата. С голям интерес бе изслушан докладът на Анатолий Турилов *За резултатите от работата над Сводния каталог на славяно-руските ръкописни книги от XI–XIV в., съхранявани в СССР/Русия, страните от ОНД и Балтика*, един очакван от славистичната научна общност археографски труд.

Темата на доклада на Барбара Ломаджистро *Кирилският минускул: възникване и развитие* бе методологията на палеографското описание на славянските ръкописи. Също палеографски по характер бе и докладът на Матео Загар *Процес на установяване на курсивната глаголица през XIII в.*

Напълно обяснимо голяма част от докладите бяха посветени на творчеството (доказано или предполагаемо) на Климент Охридски. За индивидуалната Климентова лексика, разграничена по тематични кръгове, говори Искра Христова-Шомова (*Богословската терминология в произведенията на Климент Охридски*). Тя се спря на приноса му в изграждането на славянската богословска терминология. Чисто тематично докладът имаше до-

пирни точки с този, изнесен от Лиляна Макариоска – *Климентовото творчество и лексиката на химнографските текстове от македонска редакция*, в който обект на изследване бе богатата (над 1 700 лексеми) и специфична Климентова лексика на химнографските творби от триода и минея, използвани за база в „Речника на църковнославянския език от македонска редакция“. Посредством анонимното, но предполагаемо Климентово поучително слово за 5-ата неделя на поста Светлина Николова (*Едно неизвестно произведение на Климент Охридски в руски превод от XIV в.*) насочи вниманието върху въпросите, които поставя един по-рано установен цикъл от 9 слова, предназначени за неделните дни на Великия пост и широко разпространени в руската ръкописна традиция. Също свързан с идентификация на текстове, но наред с това и с възникването и развитието на Триода на славянска почва, бе докладът на Георги Попов *Проблеми на химнографското творчество на Климент Охридски*. Базирайки се на ръкописните свидетелства, както и на данните от Пространното житие на Климент Охридски от Теофилакт Охридски, авторът изказа предположението за участието на Климент Охридски в оформянето на пентикостарния дял от Триода. Като наблюдение върху функционалността на някои от разработваните от Климент жанрове може да се определи докладът на Мая Иванова *Общите поучения на Климент Охридски – конструкция и функционалност*. Ново преосмисляне на добре познати (Климентови) произведения и изказаните в науката относно тях тези представиха Дж. Дзифер, Кр. Станчев, С. Темчин. *За текста и традициите на Похвално слово за Кирил* бе онасловил Джорджо Дзифер своята текстологическа работа върху преписите на едно от най-емблематичните Климентови слова, посветено на Първоучителя. Докладът на Красимир Станчев *За преводаческата дейност на Константин-Кирил и Методий в светлината на интерпретациите на две сведения от Пространните им жития* фокусира вниманието към два много коментирани пасажа от Пространното житие на Методий (XV гл.) и Пространното житие на Константин-Кирил (XV гл.), в които са изнесени данни за първите преводи на славянски език, и върху част от приетите до момента в славистичната наука тези. Сведенията в гл. IV (за името на манастира; за дохода на манастира и за броя на монасите в него) от Пространното житие на Методий бяха поставени като обект за анализ от Сергей Темчин в *Дейността на Методий в манастира Полихрон*. Свързан тематично със кирило-методиевската проблематика бе докладът на Олга Пърличева *Кирило-методиевските традиции в България – историческа ретроспекция и перспективи*, в който бе подчертана връзката между Българското средновековие и Българското възраждане и бяха разгледани отделните периоди и тенденции, формиращи българското културно самосъзнание.

На идентификацията на източниците на редица славянски произведения и косвено на славянските преводи бяха посветени три доклада: *Славянският превод на Молитвата на Манасий* на Франсис Томсън, в който авторът проследи първо текстологическата гръцка традиция и после славянската в хронологически план; *„Речта на философа“* в *„Повест за изминалите години“* и *нейната великоморавска и преславска предистория* на Йоханес Райнхард, в който, анализирайки източниците, голяма част от които са били заимствани от Симеонова България, се стига до извода, че тя е била съставена в Киевска Русия, както и *Йоан Екзарх и неговите източници: нови извори в шесто слово на „Шестоднева“*, в който авторката Лара Селс установява влиянието на трактата *„За устройството на човека“* от Григорий Нисийски върху шесто слово.

Препредаването на идеи и текстове, макар и разработени по различен начин, бяха проблемите, поставени от Александър Кулик в *Славянският псевдоепиграф в межкултурната трансмисия*; от Валери Жероними в *Съдбата на Житието на Стефан Дечански в Русия: от сръбската биография до денационализацията на текста в руската му редакция*; от Елена Томова в *Култът към търновските светци Петка Търновска, Иван Рилски, Иларион Мъгленски и Михаил Воин в старите славянски литератури*. На текстовите различия на един препис на апокрифа *„Откровение Варухово“* спрямо останалата позната традиция се спря Томислав Йованович (*Вариант на Варухово откровение в преписите от третата четвърт на XIV в.*). В доклада на Георги Минчев и Малгожата Сковронек *Славянските старозаветни псевдоканонични творби: между официалната литература и народната култура* бяха показани резултатите от сравнителното проучване на някои мотиви, застъпени както в каноничните, така и в апокрифните текстове, фолклорните наративи и иконографията. Жанровите проблеми на бароковите хомилетични текстове в периода 1600–1720 г. (доминиращи риторични и комуникативни модели) бяха обект в изследването на Джована Броджи-Беркоф *Съпоставка на бароковата хомилетична литература в Украйна и Русия*).

Два доклада направиха опит да формулират генезиса на македонската писмена традиция посредством конкретни книжовни паметници: *Света гора и македонската писмена традиция* на Добрила Миловска и *Македонски прототипи на ръкописите: Новгородски листове, Мирославово евангелие, Драголов сборник* на Вера Стойчевска-Антич.

Проблеми, свързани с използването и изследването на средновековните книжовни паметници в светлината на съвременните технологии, бяха обект на дискусия в тематичния блок *Дигитални източници за изучаването на ранните славянски ръкописи* (с ръководител Дейвид Бирнбаум, САЩ), в който участваха още: от българска страна — Анисава Милтенова, Елена

Томова, Андрей Бояджиев; Цветана Димитрова от Норвегия; Виктор Баранов от Русия; Себастиан Кемпген от Германия и Мая Якимовска-Тошич от Македония. В дискусиата мнения изказаха Ралф Клеминсън (Великобритания) и Хайнц Миклас (Австрия).

Мая Иванова

**Жан-Жак Русо и българската култура:
Природа и общество. Международна интердисциплинарна
конференция, посветена на 230 години от смъртта на Жан-Жак
Русо (1712–1778). (София, 17–18 октомври 2008 г.)**

През 2008 година светът отбелязва 230 години от смъртта на Русо. В България за пръв път беше подета инициатива по повод на тази годишнина, изцяло посветена на женевския философ. Международната интердисциплинарна конференция „Природа и общество“ бе организирана от Българското общество за проучване на XVIII век (www.bulgc18.com) със съдействието на Френския институт в София и Народната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“. Тя бе открита от председателя на Обществото ст.н.с. д-р Рая Заимова и от зам.-директора на Френския институт и аташе за университетско и научно сътрудничество Юбер Гишарус. В рамките на два дни учени от институти на БАН, български и чужди университети — представители на седем европейски държави — представиха своите изследвания върху различни теми, свързани с живота и творчеството на женевския философ.

Изнесените доклади могат да се групират най-общо в два големи тематични кръга — представяне и анализ на различни проблеми в творчеството на Русо, свързани с природата и обществото и отзвукът на русоистките идеи в отделните страни през различни периоди, в това число и в България. Сред дискутираните теми от първата група откриваме: въпроса за робството, представен от Марсел Дорини (Париж), политическата икономия — Юбер Гишарус (Париж—София), безпокойството на добродетелта — Мая Тименова (Пловдив), майчиния език — Рени Йотова (София), общата воля — Жорж Асима (Женева). Към същата група трябва да прибавим и още два доклада, които съпоставят русоистките идеи с тези на други мислители — Хобс и Русо за естественото състояние на човека — Христо Тодоров (София) и сложните взаимоотношения между Русо и Волтер — Ирина Бъдеску (Букурещ).

Сред докладите, които условно отделихме във втората тематична група,

можем да разграничим онези, представящи приема на русоистките идеи в България и значението им за българската култура. Трима от българските участници в конференцията — Пламен Божинов (София), Елена Гетова (Пловдив) и Рая Заимова (София) анализираха отзвука, който намират тези идеи в творчеството на видни наши интелектуалци — Марко Балабанов, Иван Богоров и Кръстьо Крачунов, докато други представиха един по-обобщен преглед на приема на Русо съответно в българската култура през XIX—XX в. — Николай Аретов (София), в българските „образователни“ повествования от XIX в. — Лидия Михова (Страсбург) и топосните координати природа, нрав и възпитание в българската книжнина от XIX в. — Юлия Николова (Пловдив). Направеното общо заключение е, че рецепцията на възгледите и идеите на Русо в България е разнолика, многообразна и проекцията ѝ се простира нашироко през XX в.

Редица доклади бяха посветени и на рецепцията на русоистките идеи в отделните балкански и европейски страни — Сърбия от края на XVIII—началото на XIX в. — Весела Димова (София), Румъния — Илеана Михаила (Букурещ), Албания — Ериона Тартари (Дурас), Русия — Тамара Стоилова и Ангелина Вачева (София), Германия — Жерар Лоден (Париж). Едно детайлно представяне на отгласа на идеите на Русо и Мерсие в балканската утопична литература представи Надя Данова (София), докато Мишел Термол (Монс) акцентира върху „Емил“ и педагогиката за природата през XXI в.

Докладите бяха представени на български и френски език, като за всички участници и гости бе осигурен симултанен превод. Предвижда се те да се публикуват в сборник.

Провеждането на конференцията бе съпътствано от изложба с творби на Жан-Жак Русо, която бе открита на 17 октомври в централното фоайе на Народната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“. Внимателно подбраните експонати от фондовете на НБКМ, ЦБ при БАН и СУ включваха както оригинални френски издания от XVIII в., така също и преводи на български език. Сред тях бяха разгърнатите страници на „Енциклопедията“ на Дидро и Д'Аламбер със статиите за музика от Русо, редки издания на негови творби от XIX в. Открояваха се отпечатаният през 1887 г. в Пловдив „Обществен договор, или принципите на политическото право“, врачанското издание от 1901 г. на „Учението на Жан-Жак Русо за гражданското образование“ от д-р П. М. Нойков, „Емил, или за възпитанието“, излязла шест години по-късно, за да се стигне до „Изповеди“ (1973) и „Избрани педагогически произведения“ (1975). С пожелание подготвяният сборник с доклади от конференцията да попадне един ден в подобна колекция, очакваме неговото скорошно отпечатване.

Евелина Ръждавичка

„Сръбско-българска взаимност във византийския свят през XIII век“. Трета българо-сръбска интердисциплинарна конференция (Белград, 30 октомври 2008 г.)

От 30 октомври до 2 ноември 2008 г. в Белград се състоя третата сръбско-българска конференция, на която бяха представени доклади по византология и медиевистика — история, изкуствознание и филология. Организационният комитет включваше видни учени от двете страни: акад. Васил Гюзелев (съпредседател от българска страна), чл.-кор. проф. Елка Бакалова, проф. Миряна Живойнович, акад. Йованка Калич, проф. Воислав Корач, чл.-кор. Любомир Максимович (съпредседател от сръбска страна), проф. Гойко Суботич, проф. Сима Чиркович, проф. Радивой Радич, н.с. Сърджан Пириватрич, ст.н.с. Анисава Милтенова. Събитието бе организирано от Института по византология при Сръбската академия на науките и изкуствата (САНУ) и от Института за литература на Българската академия на науките.

Симпозиумът беше открит с приветствено слово от страна на чл.-кор. на САНУ проф. Любомир Максимович, директор на Византоложкия институт на САНУ и съпредседател на организационния комитет. Приветствие поднесоха акад. Никола Тасич, зам.-председател на Сръбската академия и посланикът на Република България в Сърбия г-н Георги Димитров, които оцениха високо двустранните научни контакти в областта на хуманитарните науки и пожелаха успешна работа на конференцията. Пленарен доклад на тема „Българското царство през XIII век. Основни насоки на външната политика“ изнесе акад. *Васил Гюзелев*, а акад. *Йованка Калич* говори на тема „Държава и църква в Сърбия през XIII век“. Двата пленарни доклада бяха програмни за въпросите, поставени на конференцията. Те характеризираха сложната обстановка на Балканите, политическите, икономическите и културните тенденции на епохата.

В програмата на конференцията бяха прочетени от сръбските и от българските участници общо 34 доклада, които бяха съсредоточени преди всичко върху периода от падането на Константинопол в ръцете на латините през 1204 г. до възобновяване на Византийската империя в 1261 г. Тринадесетият век беше изследван от гледна точка на отзвук от историческите събития на Балканите, политическите акценти при управлението на българските и на сръбските владетели, както и отношенията в областта на книжовната традиция и църковното изкуство. *Миляна Каймакамова* изнесе доклад на тема „Власт и история в България в края на XII и XIII век“, в който сумира насоките в развитието на политическата идеология в двете държави —

народностното самосъзнание, приемствеността във властта и тенденцията за универсализиране на историята, отразена в книжовните паметници. В доклада си на тема „Византизми“ на краља Стефан Радослава“ *Любомир Максимович* задълбочено очерта византийските елементи, положени в основата на династията на сръбските владетели през XIII в. *Милош Благович* разгледа формулите във Виргинската грамота в сравнение с други хрисовули в доклада „О једнаквима обавезама становништва у хрисовуВ манастира Св. Георгија код СкопВе“. Важни общи характеристики и различия в държавното управление на България и Сърбия през XIII в. бяха изтъкнати в доклада на *Христо Матанов*, който освен това разгледа малко известни страни от преговорите за българо-сръбско обединение през епохата. Съпоставителен характер имаше приносният доклад на *Георги Николов* на тема „Вътрешнополитическото развитие на възобновеното Българско царство (краят на XII—краят на XIII век): фактори и проблеми“, който се спря на кризите и тяхното преодоляване в българската вътрешна политика. Характеристика на сведенията за България и Сърбия в хрониките на Георги Акрополит и Георги Пахимер направи *Влада Станкович*, а *Радивой Радич* и *Мая Николич* анализираха сведенията за сърбите в хрониката на Ефрем от Енос, която не е изследвана досега. Тези доклади показаха, че все още има какво да се издирва във византийските извори по отношение на южните славяни и че данните от тях представляват несъмнен интерес. *Джордже Бубало* разгледа въпроса за съвладетелство в Сърбия през XIII в. според съществуващите източници. Голям интерес предизвика докладът на *Сърджан Пириватрич*, който се опита да изясни някои неизследвани въпроси около произхода на българския цар Константин Тих (1257—1277), привличайки византийски и славянски извори. *Синиша Мишич* се спря на преговорите за династични бракове по времето на сръбския крал Стефан Милутин (1282—1321) и Стефан Урош III (1321—1331). В програмата на конференцията не отсъстваха и изследвания, свързани с църковното право (напр. докладът на *Деян Джелебич*).

Докладите в областта на изкуствознанието представиха богата проблематика и показаха нови резултати от изследванията през последните години. *Елка Бакалова* в доклада „Българското общество и изкуство през XIII век“ очерта широка панорама на тенденциите в българската култура, които се оформят след основаването на Латинската империя. Тя разгледа тематичните цикли, свързани с изобразяване на воители и на отшелници в църковното изкуство. Преглед на един аспект от украсата на сръбските ръкописи направи *Аксиния Джурова*, като се спря на изображенията на крилат змей. *Смиля Марианович-Душанич* в доклада си на тема: „Реликвије, чудотвореса и furta sacra. Прилог истраживаеу српско-бугарских односа током четврте децење XIII века“ изнесе наблюденията си върху култовете на св. Симеон,

св. Сава и техните изображения, както и някои непроучени образи символи по отношение на почитането на мощите и реликвите. *Елена Ерделян* обърна внимание върху сакралната топография на новата българска столица през XIII в. Търново в контекста на концепцията за свещения град през Средновековието. Докладът на *Гойко Суботич* бе посветен на църковната живопис в една непубликувана досега църква в Източна Сърбия (близо до Лесковац), посветена на св. Йоан Предтеча, ктиторството на която през XVI в. е свързано с един българин — Петър от София. *Елисавета Мусакова* направи обзор на най-значимите явления в художественото оформление на ръкописната книга, като за пръв път хронологизира и локализира определени стилови елементи. Някои древни външни влияния в изображенията на сръбските светители бяха изследвани в докладите на *Мирияна Глигориевич-Максимович* и *Боян Милкович*. Допълнителна светлина върху процесите в средновековното изкуство през XIII в. хвърлиха докладите на *Драган Войводиц*, *Бранислав Цветкович* и *Георги Геров*. Последният доклад набеляза съществени моменти от развоя на изображенията на архангелите Михаил и Гавриил в пространството около входа на храмовете през XIII и XIV в.

Докладите в областта на литературознанието представиха различни жанрове и дялове на книжнината през XIII в., като предмет на анализ бяха преди всичко богослужебните книги. *Мария Йовчева* направи характеристика на южнославянските литургически книги през епохата, като специално се спря на новите преводи и редакции, приемствеността с по-ранната епоха и преантологизираните състави. *Нина Гагова* подложи на сравнителен анализ текстовете, посветени на култа към св. Симеон Неманя и службата за българския св. цар Петър, като формулира тезата за общи места в химнографската им прослава. На химнографията беше посветен и докладът на *Татяна Суботин-Голубович*, която изнесе нови данни за сръбските минеи през XIII в. и представи реконструкция на техния състав. *Радослава Станкова* в доклада си на тема „Българските и сръбските минеи през XIII в. (съпоставка на съставите и структурата)“ очерта сходните елементи в химнографската композиция служба. *Анисава Милтенова* разгледа произведения, цикли и сборници с „низов“ характер от XIII в., в които се включват предимно апокрифи и кратки повествователни жанрове, като се опита да определи мястото и ролята им в южнославянската книжовност. *Вася Велинова* говори за молитвите с името на св. Сисиний (с най-ранен препис в сръбския Драголов сборник от третата четвърт на XIII в.), за техния произход и разпространение в български и в сръбски ръкописи. Изключителен интерес предизвика *Казимир Попконстантинов*, който в доклада си „Заклинание и молитви: български средновековни молитви от X век в сръбски требници от XIII—XIV век“ представи повече от двадесет амулета против нежит, намерени в

различни региони на България, както и техните паралели в сръбски ръкописи.

В заключителното заседание беше изказана голяма благодарност на проф. Любомир Максимович и на Института по византология при САНУ за добрата организация на събитието, както и на проф. Васил Гюзелев за съдействието от българска страна.

Третата сръбско-българска конференция, посветена на тринадесетия век — една преломна епоха в балканската история и култура — беше съпроводена с оживени разисквания и дискусии, които допринесоха за утвърждаване на допирните точки между учените в областта на хуманитаристиката от двете страни. Както от страна на сръбските специалисти, така и от страна на българските им колеги беше заявено подчертано желание за съвместни проекти и разработки, за активизиране на научните контакти. Въвеждането в обращение на нови извори, обновените методики на изследванията и особено сполучливите интерпретации на процесите и явленията са предпоставка за интензивни проучвания в бъдеще.

Анисава Милтенова

Полската българистика — традиции и перспективи

На 14 ноември 2008 г. във Варшава се състоя научна конференция „Полската българистика — традиции и перспективи“, на която си дадоха среща изследователи, преподаватели и преводачи. Повод за конференцията е 90-годишнината от установяването на българо-полски дипломатически отношения. Срещата беше организирана от Посолството на България в Полша, Института по славистика към Полската академия на науките и Института по западна и южна славистика към Варшавския университет. В нея взеха участие представители на всички полски университети и изследователски центрове, където се преподава български език и се провеждат българистични изследвания — Варшава, Краков, Познан, Люблин, Лодз, Торун, Катовице.

Конференцията беше открита от посланика на България в Полша Иван Найденов, който изтъкна голямото значение на научните и културните връзки за развитието на двустранните отношения през изминалите десетилетия, и проф. Януш Шатковски от Варшавския университет, който припомни старите традиции на научния интерес към България и нейния език и култура в Полша.

Работата на на форума беше организирана в три заседания. По време на

първото бяха представени историята и съвременното състояние на българистиката в Полша. На началото ѝ беше посветен докладът на проф. Йежи Русек, който върна слушателите назад към 20-те години на XX в., когато започват първите редовни занятия по съвременен български език. За краковската българистика, една от най-старите българистични катедри, подробно говори Ванда Стемпняк-Минчева. Преподаватели по български език и литература — Маргарита Славова, Малгожата Коритковска, Петър Сотиров, Мариола Мостовска, Албена Вачева и Вяра Малджиева, запознаха слушателите с историята и традициите на българистиката в Познан, Лодз, Люблин и Торун. Два от докладите разгледаха някои от най-важните постижения на полските изследователи от последните години. Виолета Косеска-Тошева представи съдържанието на 12-томната конфронтативна българо-полска граматика, а Илия Пачев се спря на издадените през последните години изследвания на Йоланта Суйецка, Целина Юда и Гражина Шват-Гълъбова, които разглеждат различни аспекти на българската култура, на националната митология и менталността на българите, отразени в литературата.

Втората част на конференцията беше организирана като кръгла маса по проблемите и перспективите на българистичните изследвания. Роман Рошко се спря на мястото на българския език в съвременните балто-славянски проучвания, а Гражина Шват-Гълъбова потърси бъдещите насоки на българистичните изследвания, започнати от по-старото поколение изследователи, в полето на социокултурните пластове, на идентичността и ценностната система. В разговора взеха участие Никола Топузов, Йоланта Суйецка, Игнаци Долински, които изразиха своите виждания за мястото на българистиката в контекста на съвременната полска хуманитаристика. В разгърнатата се широка дискусия се изказаха и мнозина присъстващи в залата българисти, които нямаха доклади в официалната програма на конференцията. Думата взеха Хана Карпинска, Мариола Валчак-Миколайчак, Ванда Стемпняк, Петър Сотиров, Георги Минчев, Виолета Косеска, Малгожата Коритковска и др. Бяха засегнати най-широк кръг въпроси — от проблемите на транскрипцията на българските имена на полски език и липсата на учебни стандарти, съобразени с изискванията на Европейския съюз, и учебници за напреднали, до насоките и бъдещето на българистиката като филологическа, славистична и балканистична дисциплина.

Третото, следобедно, заседание беше посветено на преводи и издания на произведения на българската литература. Георги Минчев и Иван Петров запознаха слушателите с няколко издателски поредици — от Лодз, Краков и Гнезно, в които през последните години са издадени в превод на полски език старобългарски апокрифи, агиографски произведения и творби на средновековни писатели. Ян Страдомски представи проекта на краковските българисти за издание на съчинения на Григорий Цамблак на полски език,

който е вече в напреднал етап. Людмила Кирова и Симеонка Велева се спряха на конкретни въпроси от преподавателската практика.

Накрая присъстващите на конференцията изразиха голямото си задоволство от възможността да се срещнат и да споделят вижданията и проблемите си като изследователи и преподаватели. Беше изтъкната необходимостта от редовно провеждане на подобни срещи, на които да се обсъждат и търсят решения, да се обменя информация за научни проекти, за издания и учебни програми. Всеобщо беше мнението, че българистиката в Полша продължава да се развива и гаранция за нейното добро бъдеще са многобройните студенти, които всяка година проявяват интерес към българския език, литература и култура.

Ана Стойкова

ПРОФИЛИ

Ангелина Минчева на 75 години

Проф. д-р dr. h. c. Ангелина Минчева е един от най-известните учени в областта на палеославистиката и българистиката. За близо 55-годишната си научна дейност тя завоюва безспорен международен авторитет и днес се нарежда сред световно утвърдените специалисти в тази област.

Ангелина Минчева е родена в София на 30. XII. 1933 г. Висшето си образование по специалността „Българска филология“ — езиковедски профил — тя завършва в Софийския университет през 1956 г. Нейни преподаватели са изтъкнатите български езиковеди К. Мирчев, Л. Андрейчин, Вл. Георгиев, Ив. Леков, Ст. Стойков. Първите ѝ публикации се появяват още по време на следването ѝ на страниците на сп. *Български език* (1953, 1954 г.), а след дипломирането си е назначена като технически сътрудник в Секцията по общо, индоевропейско и балканско езикознание на Института за български език при БАН. От 1958 до 1960 г. А. Минчева е редовна аспирантка в Секцията за история на българския език с научен ръководител К. Мирчев. През 1964 г. тя защитава кандидатска дисертация на тема: *Развой на дателния притежателен падеж в българския език*. От 1960 г. работи като научен сътрудник, а през 1974 г. се хабилитира за старши научен сътрудник II ст. в Секцията за история на българския език. От 1975 до 1979 г. А. Минчева е гост-доцент в Кьолнския университет, където преподава история на българския език и съвременен български език, а през 1979—1980 г. — в Университета в гр. Бон. От 1981 г. тя преминава на работа като доцент в новооткритата Катедра по кирилометодиевистика на Софийския университет, а от 1985 г. е избрана за професор в същата катедра. През 1989 г. А. Минчева чете лекции по старобългарски език като гост-професор в гр. Болоня (Италия), през 1992 г. има един семестър гост-професура в Уни-

верситета в гр. Трир, а през 1991—1992 г. работи по изследователски проект в Славистичния институт на Университета в гр. Кьолн. От 1993 до 1996 г. тя участва като консултант и като един от основните изпълнители в научно-изследователския проект на Университета в гр. Фрайбург (Германия) — „Die Grossen Lesemenäen des Metropolitens Makarij“ финансиран от Немското научно дружество (DFG). В годините след нейната хабилитация А. Минчева е канена като гост-доцент и гост-професор с доклади по разработваните от нея проблеми в Славистичните институти на университетите в Кьолн, Бон, Вюрцбург, Трир, Фрайбург, Хайделберг (Германия), Копенхаген и Орхус (Дания), Виена, Грац и Клагенфурт (Австрия). За големите ѝ заслуги към немската славистика през 1999 г. проф. Минчева е избрана за почетен доктор на Фрайбургския университет. Член е на Научния съвет на Института за български език (до 1981 г.), на Научния център за славяно-византийски проучвания „Ив. Дуйчев“ на Кирило-Методиевския научен център при БАН, на Специализирания научен съвет по езикознание (до 2008 г.), на Българската археографска комисия и на Научния съвет на Народната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“. Работи и като член на редакционната колегия на сп. *Език и литература* от 1984 до 1990 г., а на сп. *Palaeobulgarica* — от 1986 г. до днес. Отличена е със Значка на БАН, възпоменателен медал „100 години БАН“ (1969), юбилеен медал „1300 години България“ (1981) и орден „Св.св. Кирил и Методий“ II степен (1983).

Научната продукция на А. Минчева обхваща 3 монографии и около 140 статии, студии и доклади, от които 17 — написани на чужди езици и 26 — публикувани в чужбина. Тя е учен с огромна ерудиция и многостранни интереси. Основните области, в които работи, са проблеми на кирилометодиевистиката и на книжовния старобългарски език, история на българския език, балканистични аспекти на историята на българския език, изследване и издаване на славянското ръкописно наследство, текстологично изследване на старобългарски и среднобългарски преводни произведения, проблеми на нормата и кодификацията на среднобългарския литературен език и на историята на новобългарския книжовен език.

А. Минчева започва своята изследователска дейност в една от най-трудните и все още недостатъчно разработени области на историята на българския език — историческия синтаксис. Солидната ѝ теоретична подготовка, методичността и системността, с която тя изнася и тълкува езиковите факти, проличава още в първите ѝ статии (1961, 1962, 1963 г.), свързани с темата на нейната дисертация *Развой на дателния притежателен падеж в българския език*. Този труд, отпечатан през 1964 г. като монография, ѝ отрежда мястото на един от водещите специалисти в областта на падежния исторически синтаксис. През следващите години изследователката посвещава редица оригинални статии на проблемите, свързани с наченките на

аналитизма в старобългарския език. Тези наченки А. Минчева търси още в старобългарските ръкописи, но привлича към интерпретирания материал и преводите на Йоан Екзарх. В разширената употреба на някои предложни конструкции от „Шестоднев“ тя вижда определена „балканизация“ на средствата на литературния език, която обаче не нарушава старобългарската падежна система, а се интегрира в нея, подобно на някои обобщени балкански модели в най-ранните старобългарски текстове.

Темата за балканизацията на българския език присъства трайно и в последвалите изследователски приноси на А. Минчева. В една обширна студия от 1969 г. тя проучва обстойно модела на удвоеното допълнение, като се спира специално на неговата типологична характеристика и произхода му. Посветени са статии и на други старобългарски иновации, които са разглеждани в тясна връзка със славянско-балканската езикова интерференция, а структурните черти на балканския езиков съюз — с оглед на историята на езика и на съвременния български език. Очертано е типологичното значение на балканизмите в старобългарските паметници и значението на Кирило-Методиевите преводи за проучването на балканските изменения в структурата на старобългарския език.

Функционалният подход, задълбочената филологическа интерпретация на езиковите факти и прецизността на обобщенията намират пълната си реализация в монографията на А. Минчева *Старобългарският език в светлината на балканистиката* (1987). В нея тя разработва проблема за мястото на балканизмите в старобългарските паметници (дателен падеж в генитивна функция, описателно бъдеще време с $\text{хотѣтн} + \text{инфинитив}$, задпоставен член, наченки на аналитизъм, конкуренция между инфинитив и *да*-изречения), като застъпва становището за синтактичния им характер, чрез който се изразява техният общ белег на зародишно състояние. От особена важност са изводите на А. Минчева, че при нито едно от разглежданите явления не може да се говори за заемане на готов чужд модел, а влиянията на балканската езикова среда най-вероятно са се реализирали като семантичен тласък към нова функционално-семантична специализация на определени славянски форми и модели.

Ценен принос за палеославистиката е и изследването и издаването на част от малките по обем, но изключително важни за проучването на старобългарското ръкописно наследство старобългарски кирилски откъслечи (*Старобългарски кирилски откъслечи. Български езикови паметници*. Т. I. С., 1978). Монографията съдържа текстове, археографски бележки, коментар, както и славяно-гръцки и гръцко-славянски индекси, които са от изключителна важност за по-нататъшните изследвания. Заслуга на авторката е новото грижливо сверяване на паметниците с оригиналите, при което са направени поправки и допълнения в разчитането на текстовете на Листовете

на Ундолски, Хилендарските листове, Зографските листове, Новгородските листове, Златоструя на Бичков и най-вече на Македонския кирилски лист. Представена е пълно и точно и екфонетичната нотация на Новгородските листове. Възприетата от А. Минчева издателска техника почива на строг научен подход и е високо оценена от специалистите.

Заслужен интерес предизвика и комплексното палеографско, езиково и текстологично проучване на Македонския кирилски лист, за чието съдържание и авторство А. Минчева излага нова хипотеза. Тя споделя някои от съществуващите мнения (А. Ваян, К. Трост), че този откъслек съдържа част от трактат на Константин-Кирил за превода на Изборното евангелие, написан на гръцки, но счита за евентуален негов преводач Константин Преславски. Основание за това ѝ дава фактът, че нормите на Македонския кирилски лист — и в оригиналния текст, и в цитатите — са свързани с източнобългарската книжовна традиция и с други негови преводи. Нови приноси към изучаването на старобългарското книжовно наследство внасят и работите на А. Минчева върху езиково-текстологичните особености и словното богатство на едни от най-ранните оригинални произведения на старобългарската литература — пространните жития на Кирил и Методий и триодните произведения на Константин Преславски.

Плод на задълбочени творчески търсения са и цяла поредица от статии и студии, посветени на Кирило-Методиевите и преславските преводи. В тях са събрани дългогодишните наблюденията на А. Минчева върху конкретни преводни произведения, които оформят нейните възгледи за преводаческата концепция на Константин-Кирил, преводаческата техника на старобългарските преводи, ролята на гръцко-славянския билингвизъм при създаване на първите славянски преводни произведения, формирането на нормите на старобългарския книжовен език, въпроса за Кирило-Методиевите традиции в дейността на преславските преводачи, новите черти и архаизмите, използвани в езика на преславската книжнина. Тук ще обърнем внимание само на два важни момента, които представят съществен принос в изучаването на тази проблематика: 1) ясното и точно формулиране на основните постулати от преводаческата концепция на Константин-Кирил (съобразено и с текста на проучения от нея Македонския кирилски лист) и 2) изводите ѝ за основното преводаческо направление в дейността на Преславския кръг, което се изразява в „продължаването на принципите на Константин-Кирил за смислово верен, но освен това, и формално точен, пословен превод“. Важно е и схващането на авторката, че новото, което внасят преславските книжовници в развитието на старобългарския книжовен език, не е в някаква смяна на диалектната основа нито в промяната на отношението към гръцките оригинали, а в изграждането на „полифункционална книжовна система“. Изводите за приемствеността на Кирило-Методиевите

традиции в преводите на преславските книжовници се налагат и при изследването на езиковите особености на Симеоновия Златоструй, синтаксиса на Синайския патерик, езика на Симеоновия сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). А. Минчева заключава, че и за превода на Симеоновия сборник е характерна връзката с най-ранната Кирило-Методиева книжнина и с литературата, създадена от Кирило-Методиевите ученици в България (*Старобългарският книжовен език в Симеоновия сборник по преписа от 1073 г.* — В: *Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.)*. Т. 1. *Изследвания и текст*. София, 1991, 162—181). Специално за Синайския патерик литературната норма на преводача се определя като комплекс от наследени от Кирило-Методиевата традиция средства и по-късни южнославянско-балкански особености — резултат от развитието на старобългарския литературен език в книжовните центрове на Източна България. По този начин авторката възразява срещу хипотезите за неговия моравски произход и изтъква, че именно неговият синтаксис дава възможност да се направи изводът за ранен превод на тази сбирка патерични разкази. Той обаче не е толкова архаичен и издържан в нормите на евангелския превод, че да бъде дело на Методий (*За синтаксиса на Синайския патерик*. — *Slovo*, 28, 1978, 89—104.)

Принос към изследването на старобългарските преводи е и откритото от А. Минчева второ старобългарско житие на Григорий Велики, което придружава текста на ранната версия на превода на Римския патерик, поместен във Великите чети-минеи на митрополит Макарий. Текстологичните сравнения показват, че то представя друг старобългарски превод, различен от превода в Супрасълския сборник. Неговата поява е свързана с превода на самите Диалози на папа Григорий Велики, а обликът на лексиката му и връзките ѝ с текста на Синайския патерик говорят в полза на предположението, че тази версия е била създадена в монашески среди, най-вероятно в някое от най-ранните манастирски средища за книжовна дейност.

В последните години творческата инвенция на проф. Минчева ни предложи две изследвания, разработени в един оригинален, енциклопедичен маниер, наситени с богата база от доказателствен материал и свързани с евангелския превод на стиха Йоан 1.1 и на молитвата „Отче наш“. Интересът на авторката към старобългарския превод на евангелския стих е свързан с факта, че според житието на Кирил, гл. XIV, Йоан 1.1 е първият преведен и записан на славянски евангелски стих, началото на Изборното евангелие. В изводите си А. Минчева отбелязва, че най-вероятно преводът на Кирил съвпада с оригинала „и слово бѣ оубога“. Този факт може да се добави към аргументите в полза на тезата, че първоначално е преведено Изборното евангелие.

Разностранните изследователски интереси на А. Минчева, съчетани със

задълбоченото познаване на хърватската и моравско-панонската традиция я отвеждат и към славянския превод от латински език на апокрифното Никодимово евангелие. Подробният текстологичен анализ на паметника води до извода, че това е конкретен превод от латински, извършен в словенско-хърватска езикова област, като са използвани средствата на вече съществуващия в Моравия, Панония и България книжовен език.

През последното десетилетие вниманието на А. Минчева е съсредоточено и върху текстологичната история на средновековните южнославянски преводи. Проучването ѝ на среднобългарския Виенския препис от XVI в., който съдържа „Песен на песните“ води до откриването на нова редакция на пълния превод с тълкувания на Теодорит Кирски, чийто вероятен автор е Константин Костенечки. Най-обхватни обаче са нейните изследвания върху историята на текста на едно сравнително по-слабо проучено произведение на аскетичната монашеска литература — Постническите слова на Исак Сирин. В резултат на текстологичното изследване на български, руски и сръбски преписи от XIV до XVI в. А. Минчева потвърждава мнението за съществуване на два превода — по-архаичен и нов, който според нея е атонски и може да се свърже с дейността на българските книжовници в Светогорските манастири през първата половина и средата на XIV в. (*Постническите слова на Исак Сирин в Киевския фрагмент от XIII—XIV в. — Palaeobulgarica*, 14, 1990, № 4, 19—38; *Откъде е взет Киевският фрагмент с „Постнически слова“ на Исак Сирин.* — В: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. XXXIII, 1990, 273—282; *За един ръкопис от XV век със Словата на Исак Сирин.* — В: *Българският петнадесети век. Сборник с доклади за българската обща и културна история през XV в.* С., 1993, 229—247; *Постническите слова Исаака Сирина в рукописном собрании Хиландарского монастыря.* В: *Проучавање средновековних јужнословенских рукописа. Зборник радова са III меѓународне Хиландарске конференције одржане од 28. до 30. марта 1989.* Београд, 1995, 229—243; *Постническите слова на Исак Сирин между преводите от XIV век.* — В: *Преводите през XIV столетие на Балканите. Доклади от меѓународната конференция.* София, 26—28 јуни 2003. С., 2004, 359—386; *Постническите слова на Исак Сирин във Великите чети-минеи на митрополит Макарий.* — In: *Abhandlungen zu den Grosse Lesemenäen des Metropolitens Makarij. Kodikologische, miszellenologische und textologische Untersuchungen.* Bd. 2. Hrsg. von E. Maier und E. Weiher. Freiburg I. Br., 2006, 93—109.).

Важно място в научните дирения на А. Минчева заема темата за средновековния български книжовен език. Продължителните ѝ занимания със славянското ръкописно наследство дават нова насока на нейните наблюдения. Тя изследва феномена „литературен език“ като го свързва с общокултурния контекст на неговото функциониране. Изтъква се приемствеността в

развитието на нормативната система на българския литературен език през Средновековието и се подчертава, че кодифицирането на литературния език през XIV в. в Търново е нов етап в развитието на един и същ литературен език — старобългарския. Задълбоченото изследване на българското ръкописно наследство ѝ позволява да предложи свой модел за периодизация на средновековния български литературен език, в зависимост от измененията в неговата текстова основа. В него са обособени три периода: IX—XII в., XIII—XV в. и XV—XVII в. Между тях не трябва да се търси абсолютна граница, тъй като началото на процесите, които се оказват най-значителни и показателни за функционирането на книжовния език, според авторката, е заложено в предходната книжнина (*За периодизацията на средновековния български литературен език. — Старобългарска литература*, 25—26, 1991, 22—28.).

А. Минчева има съществени приноси като автор и член на редакционната колегия в такива колективни старобългаристични издания на БАН като *Граматика на старобългарския език* (1991) и *Симеоновия сборник (по Светославовия препис от 1073 г.)*, Т. 1, *Изследвания и текст*. Тя е отговорен редактор и на много други специализирани издания.

Изтъкнатата българска изследователка отдава не по-малко време и сили и на преподавателската си дейност. Като професор в Софийския университет тя чете курс лекции по старобългарски език и езиковедската част от курса по Увод в кирилometодиевистиката за студентите от специалностите руска, българска и румънска филология, изнася различни специализирани курсове за студенти и специализанти, лекции по старобългарски и по история на българския език в Международния летен семинар за чуждестранни българисти и слависти. По време на гостуванията си в Славистичните институти в Кьолн и Бон тя подготвя лекции и специализирани курсове по история на българския език, диалектология, история на новобългарския книжовен език, българската глаголна система. Със своята преподавателска работа А. Минчева допринася извънредно много за издигане на престижа на българската наука в чужбина, обучава аспиранти и специализанти, ръководи голям брой магистърски и докторски работи. Непресъхващата ѝ енергия и пословично трудолюбие са заразяващ пример за цяло поколение по-млади учени, с които тя споделя щедро натрупания богат опит и знания. Нейният 75-годишен юбилей е повод да изразим още веднъж своето възхищение пред една респектираща ерудиция и безспорен талант и да пожелаем на обичания учител и приятел, на толерантния и доброжелателен колега крепко здраве и успех в творческите ѝ планове. Убедени сме, че я очакват още много замислени и неизписани страници. На многога ѝ лета!

Избрана библиография¹:

1. Развой на дателния притежателен падеж в българския език. София, 1964, 175 с.
2. Опит за интерпретация на модела на удвоеното допълнение в български език. — Известия на Института за български език, 17, 1969, 3—51.
3. За хронологията на думата *пролет*. Български език, 26, 1976, № 1—2, 110.
4. Старобългарски кирилски откъследи. Български езикови паметници. Т. I, София, 1978, 259 с.
5. Традиционно-книжна норма и развойни тенденции в синтаксиса на среднобългарския литературен език през XIV в. — Славянска филология, 15, 1978, 243—254.
6. Die typologische Bedeutung der Balkanismen in den altbulgarischen Denkmälern. — Linguistique balkanique, 22, 1979, 19—34.
7. За текста на Македонския кирилски лист и неговия автор. — Старобългарска литература, 9, 1981, 3—19.
8. Към въпроса за Кирило-Методиевските традиции в дейността на Преславските книжовници. — Език и литература, 37, 1982, № 6, 29—38.
9. Die Geschichte der bulgarischen Sprache und die balkansprachlichen Übereinstimmungen. — Die slawischen Sprachen. 2, 1982, 77—85.
10. Linguistische Aspekte der Überetzung von Simeons „Zlatostruj“. Präliminarien. — In: Studien zu Literatur und Kultur in Osteuropa. Bonner Beiträge zum 9. Internationalen Slawistenkongress in Kiew. Köln-Wien, 1983, 171—183.
11. Aspekte der Beziehungen der neubulgarischen Literatursprache zur älteren schriftsprachlichen Tradition. — In: Festschrift für Wolfgang Gesemann. Bd. 1. Beiträge zur Bulgaristik. (= Slavische Sprachen und Literaturen. Bd. 6). Neuried, 1986, 173—180.
12. Старобългарският език в светлината на балканистиката. София, 1987, 160 с.
13. Архаизми и нови черти в езика на преславската книжнина. — В: Славянска филология, 19, 1988, 138—146.
14. Die Einstufung der schriftsprachlichen Norm der Vita Constantini im Hinblick auf die ältesten bulgarischen Überetzungen. — In: Symposium Methodianum. Beiträge der Internationalen Tagung in Regensburg (17. bis 24. April 1985) zum Gedenken an den 1100. Todestag des hl. Method, Neuried, 1988, с. 623—632.
15. За Виенския препис на Песен на песните (в Cod. slav. 14 на Австрийската национална библиотека). — Palaeobulgarica, 13, 1989, № 2, 3—22.
16. Постническите слова на Исак Сирий в Киевския фрагмент от XIII—XIV в. — Palaeobulgarica, 14, 1990, № 4, 19—38.
17. Откъде е взет Киевският фрагмент с „Постнически слова“ на Исак Сирий. — Сборник Матице српске за филологију и лингвистику. 33, 1990, с. 273—282.
18. За периодизацията на средновековния български литературен език. — Старобългарска литература, 25—26, 1991, 22—28.
19. Старобългарският книжовен език в Симеоновия сборник по преписа от 1073 г. — В: Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). Т. 1. Изследвания и текст. София, 1991, 162—181.

¹ Пълната библиография на А. Минчева до 2005 г. вж. у *Христова, И., Т. Мострова, М. Димитрова*. Списък на трудовете на Ангелина Минчева, проф. д-р, dr. h. c. — In: Acta palaeoslavica. Vol. 2. in honorem professoris Angelinae Minieva. Heron Press. Sofia, 2005, IX—XVI.

20. Die Rolle des griechisch-slavischen Bilinguismus für die Literarizität der ersten slavischen Übersetzungen – In: Opera Slavica, Neue Folge, Bd. 13 (Sprache in der Slavia und auf dem Balkan). Wiesbaden, 1993, 169–180.
21. Постническите слова на Исаак Сирина в рукописното собрание на Хилендарското манастирско – В: Проучавање средновековних јужнословенских рукописа. Зборник радова са III меѓународне Хилендарске конференције одржане од 28. до 30. марта 1989. Београд, 1995, 229–243.
22. Актуални езикови проблеми на преславската книжнина. – В: Преславска книжевна школа. Т. 2. Шумен, 1997, 15–22.
23. Die Grossen Lesemenäen des Metropoliten Makarij. Uspenskij spisok. Bd.1.1.–11. März. Hrsg. unter der Leitung von Eckhard Weiher. (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes. T. 39). Freiburg i. Br., 1997. (подготовка на текста в савторство).
24. Entstehungswege der frühesten christlichen Terminologie bei den Slaven. – Orpheus Memotial Volume of Vladimir Georgiev. 8, 1998, 53–63.
25. Die Grossen Lesemenäen des Metropoliten Makarij. Uspenskij spisok. Bd. 2. 12.–25. März. Hrsg. unter der Leitung von Eckhard Weiher. (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes. T. 41). Freiburg i. Br., 1998. (подготовка на текста в савторство).
26. Молитвата *Отче наш* в старобългарскиот превод на катехезите на Кирил Ѓерусалимски. – *Съкровиште словесноје*. Studia slawistyczne ofiarowane profesorowi Jerzemu Ruskowi na 70. urodziny. Kraków, 2000, 95–104.
27. Славянските преводи на житието на Григорий Велики. – Abhandlungen zu den Grossen Lesemenäen des Metropoliten Makarij. Kodikologische, miszellenologische und textologische Untersuchungen. Bd. 1. (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes T. 44). Freiburg i. Br., 2000, 187–208.
28. Die Grossen Lesemenäen des Metropoliten Makarij. Uspenskij spisok. Bd. 3. 26.–31. März. Hrsg. von Eckhard Weiher. (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes. T. 45). Freiburg i. Br., 2001. (подготовка на текста в савторство).
29. Бележки към превода на евангелскиот стих Ѓоан 1.1. – *Slavia Orthodoxa*. Език и култура. Сборник в чест на проф. д-р Румяна Павлова. Софија, 2003, 261–269.
30. Постническите слова на Исаак Сирина във Великите чети-минии на митрополит Макариј. – In: Abhandlungen zu den Grosse Lesemenäen des Metropoliten Makarij. Kodikologische, miszellenologische und textologische Untersuchungen. Bd. 2. Hrsg. von E. Maier und E. Weiher. (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes. T. 49). Freiburg I. Br., 2006, 93–109.

Светлана Толстая на 70 години

С. М. Толстая е изтъкнат учен славист, професор, доктор на филологическите науки, завеждащ Отдела за етнолингвистика и фолклор към Института за славянознание при Руската академия на науките.

Научната дейност на С. М. Толстая в продължение на 47 години е свързана изключително с Института за славянознание към РАН (бившата АН на СССР). Започва работа в него през 1961 като технически сътрудник. От 1965 г. до 1967 г. е аспирантка. През 1968 г. защитава кандидатска дисертация (малък докторат) на тема *Начални и крайни съчетания на съгласни в славянските езици* с научен ръководител В. Н. Топоров. От 1968 до 1986 е младши научен сътрудник, като от 1968 г. до 1978 г. работи в Сектора за славянско езикознание и се занимава паралелно със славянска морфонология и етнолингвистика. От 1986 г. е старши научен сътрудник. През 1993 г. защитава докторска дисертация (голям докторат) на тема *Славянската морфонология: основни идеи, аспекти и методи*.

От 1993 г. до днес завежда Отдела за етнолингвистика и фолклор в Института за славянознание към РАН. В продължение на пет години (1998—2003 г.) е хоноруван професор в Катедрата по руски език във Филологическия факултет на Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“.

През 2001 г. е избрана за чуждестранен член-кореспондент на Сръбската академия на науките и изкуствата, а от 2004 г. ѝ е присъдено научното звание професор.

С. М. Толстая успешно работи едновременно в няколко области на славистиката. Тя има около 680 научни труда по лексикология, граматика, диалектология, типология на славянските езици, етнолингвистика и фолклор. От тях три са монографии: *Морфонология в структурата на славянските езици* (М., 1998), *Полески народен календар* (М., 2005), *Пространството на думата. Лексикалната семантика в общославянска перспектива* (М., 2008). Съавтор е в две колективни монографии *Славянска морфонология. Именни изменения* (М., 1987) и *Развитие на етническото самосъзнание на славянските народи през епохата на зрелия феодализъм* (М., 1988). Отговорен редактор е на второто и допълнено издание на енциклопедическия

речник *Славянска митология*. Автор е също и на редица програмни статии, свързани с проблемите на изучаването на символния език на културата и с праславянската семантика (семантични паралелизми, многозначност, каритивност и др.). Нейните работи разкриват нови възможности на изследванията в една широка област на съвременната славистика — диахронната семантика.

В продължение на две десетилетия (1963—1986 г.) заедно със свои колеги и ученици под ръководството на Н. И. Толстой, С. М. Толстая води теренна работа за изучаване на лексикалното богатство на диалектите, фолклора и духовната култура на Полесието. Резултатите от тези изследвания колективът е обобщил в няколко сборника с научни статии. Върху тях са написани и няколко дисертации. При тези експедиции е събран огромен и ценен материал за *Полески етнолингвистичен атлас*, който се картографира в момента.

Заедно с Н. И. Толстой С. М. Толстая е автор на концепцията на петтомния етнолингвистичен речник *Славянски старини (Славянские древности)* — труд с огромно значение за славистиката и в частност за българистиката. От 1993 г. оглавява колектива на Речника, а от 1996 г. след смъртта на Н. И. Толстой става и негов главен редактор. Този речник е първият енциклопедичен речник на традиционната духовна култура на всички славянски народи, в който авторите си поставят важната задача да пресъздадат въз основа на езикови факти цялата „картина на света“ на древните славяни. С. М. Толстая е автор на повече от 100 речникови статии в томовете 1—4 на Речника. (т. 1 — М., 1995; т. 2 — М., 1999; т. 3 — М., 2004, т. 4 — М., 2008), а също и на много статии по теоретични проблеми на реконструкцията на древната славянска духовна култура и по въпросите на структурата и семантиката на отделните фрагменти на традиционните обреди и вярвания.

В продължение на много години С. М. Толстая води огромна научно-организационна работа за координация на етнолингвистичните изследвания, които се провеждат от академии и висши учебни заведения в Русия, Украйна и Беларусия. В Отдела за етнолингвистика и фолклор под нейно ръководство продължава работата върху речника *Славянски старини*, изследват се много актуални области на славистиката и етнолингвистиката, издава се поредицата *Славянски и балкански фолклор*, прави се компютърна обработка на полеския архив, картографират се елементите на духовната култура и културната терминология на българи, сърби, руси, словенци и др., издават се текстове, разработват се теоретични проблеми при изучаването на символния език на културата и неговите категории (време, пространство, признак, число, текст и др.), както и различните кодове (предметен, вербален, акционален и т.н.), проучва се народният календар, низшата митология на славяните, взаимодействието между устната и книжовната традиция, между християнските

и езическите елементи в традиционната култура на славяните. Отделът за етнолингвистика и фолклор има общи проекти с Института за български език, Института за балканистика, с Етнографския и с Фолклорния институт към БАН.

С. М. Толстая участва с доклади в шест международни славистични конгреса, в десетки международни научни конференции и симпозиуми както в Русия, така и в Полша, България, Чехия, Сърбия, Франция, Италия, Израел, Индия. Съпредседател е на Етнолингвистичната комисия към Международния славистичен комитет и член на Комисията по фолклор към същия комитет, член е на научния съвет на Института за славянознание, на Дисертационния съвет на Института за руски език към РАН, член е на редакционните колегии на списанията *Жива старина*, *Известия на РАН*, *Отдел за език и литература*, *Въпроси на ономастиката* (Екатеринбург), международните списания *Етнолингвистика* (Люблин, Полша,) и *Балканика* (Сърбия), отговорен редактор е на поредицата *Славянски и балкански фолклор* и *Славянска народна антропология*. В последните години С. М. Толстая успя да подготви и издаде трите тома *Избрани трудове* на Н. И. Толстой по езикознание и един том с неговите етнолингвистични работи. Една част от техните проучвания са въз основа на български материал (*Народна етимология и етимологическа магия*, *Народната етимология и структурата на славянския ритуален текст*, *Символният език народната митология на южните славяни*, *Балканският обичай „второ погребение“ в общославянска перспектива*, *Речникът Славянски старини* и др.). Цялостната работа на двамата учени има огромно значение и за българския език като член на славянското езиково семейство.

От 1998 до 2003 г. С. М. Толстая чете курсове *Славянска етнолингвистика* и *Славянска антропология* в Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“. Много години ръководи дипломанти и аспиранти в университета и аспиранти в Института за славянознание към РАН. Под нейно ръководство са защитени пет кандидатски (докторски) дисертации.

С. М. Толстая е ръководител на една от водещите научни школи в руската и световната наука — Московската етнолингвистична школа. Пожелаваме ѝ много здраве, щастие и успехи!

Избрана библиография

1. К истории славянского именного типа с суффиксом *ti. — *Вопр. славянского языкознания*, 1963, вып., 7, 82—102.
2. О фонологии рифмы — *Труды по знаковым системам*. Тарту, 1965, вып. 2, 300—305.
3. Фонологическое расстояние и сочетаемость согласных в славянских языках — *Вопр. языкознания*, 1968, №3, 66—81.

4. К вопросу о белорусско-(полесско)-болгарских этнолингвистических соответствиях. — Бюлетин за съпоставително изследване на български език с други езици, 1976, Год. 1, бр. 5, 79—88. (съавторство с Н. И. Толстой).
5. К типологической характеристике категории палатальности в славянских языках — Сов. славяноведение, 1977, № 1, 83—88.
6. К реконструкции древнеславянской духовной культуры (лингво-этнографический аспект) — В: Славянское языкознание. VIII Международный съезд славистов. Загреб; Любляна, 1978, Доклады сов. Делегации. М., 1978, 364—385. [Съавт. Н. И. Толстой].
7. Ареальные аспекты изучения славянской духовной культур — В: Ареальные исследования в языкознании и этнографии: Краткие сообщения. Л., 1978, 46—47. [Съавт. Н. И. Толстой].
8. О целесообразности применения некоторых лингвистических понятий к описанию славянской духовной культуры. — В: Вторичные моделирующие системы. Тарту, 1979, 51—54.
9. О жанре „обмирания“ (посещение того света) — В: Вторичные моделирующие системы, Тарту, 1979, 63—65. [Съавт. Н. И. Толстой].
10. Вариативность формальной структуры обряда (Купала и Марена). — Труды по знаковым системам, Тарту, 1982, вып. 15, 72—89.
11. Принципы, задачи и возможности составления этнолингвистического словаря славянских древностей. — В: Славянское языкознание. IX Международный съезд славистов, Киев, 1983, доклады сов. Делегации, М., 1983, 213—230. [Съавт. Н. И. Толстой].
12. Славянские названия праздников как объект лексикологии и этимологии — В: Международный симпозиум по проблемам этимологии, исторической лексикологии и лексикографии. Тезисы докладов. М., 1984, 94—95.
13. Этнолингвистический словарь славянских древностей. Проект словника. Предварительные материалы. М., 1984, 3—5. [Съавт. Н. И. Толстой].
14. Принципы составления этнолингвистического словаря славянских древностей — Предварительные материалы, 6—22. [Съавт. Н. И. Толстой].
15. Теоретические проблемы реконструкции древнейшей славянской духовной культуры. Ответы на вопросы. — Сов. этнография. 1984, № 4, 74—79. [Съавт. Н. И. Толстой].
16. Похороны как вторичная ритуальная форма. — В: Балто-славянские этнокультурные и археологические древности. Погребальный обряд. Тезисы докладов, М., 1985, 79—81.
17. Об одном типе конверсии в славянских языках. — В: Сопоставительное изучение словообразования славянских языков, М., 1987, 198—205.
18. Морфонологические чередования в субстантивных парадигмах сербскохорватского литературного азыка [Раздел]. — В: Славянская морфонология. Субстантивное словоизменение. М., 1987. С.169—201.
19. К соотношению христианского и народного календаря у славян: счет и оценка дней недели. — Языки культуры и проблемы переводимости., М., 1987, 154—168.
20. Народная этимология и структура славянского обрядного текста. — В: Славянское языкознание. X Международный съезд славистов, С., 1988, Доклады сов. делегации, М., 1988, 250—264. [Съавт. Н. И. Толстой].
21. Терминология обрядов и верований как источник реконструкции древней духовной культуры. — В: Славянский и балканский фольклор. Реконструкции древней славянской духовной культуры: Источники и методы, М., 1989, 215—229.
22. Общие элементы в ритуальном оформлении родов и кончины (на материале

- балкано-славянской традиции). — В: Балканские чтения — 1. Симпозиум по структуре текста, М., 1990, 99—101.
23. Аксеология времени в славянской народной культуре. — В: История и культура. Тезисы. М., 1991, 62—66.
 24. Магия против смерти. — В: Балканские чтения — 2. Симпозиум по структуре текста. Тезисы и материалы. М., 1992, 52—58.
 25. „Глаголы судьбы“ и их корреляты в языке и культуры. — В: Понятие судьбы в контексте разных культур. М., 1994, 143—147.
 26. Словарь „Славянские древности“ (т. 1, М., 1995; т. 2, М., 1999; т. 3, М., 2005; т. 4, М., 2008). Автор на концепцията и на повече от 100 статьи, отг. редактор.
 27. Магия обмана и чуда в народной культуре. — В: Логический анализ языка. Истина и истинность в культуре и языке, М., 1995, 109—115.
 28. Время как инструмент магии: компрессия и растягивание времени в славянской народной традиции. — В: Логический анализ языка. Язык и время. М., 1997, 28—35.
 29. Морфонология в структуре славянских языков. М., 1998, 319 с.
 30. Магические способы распознавания ведьмы. — *Studia mythologica*. Ljubliana, 1998. Knj. 1., 141—152.
 31. Звуковой код традиционной народной культуры. — В: Мир звучащий и молчащий. Семиотика звука и речи в традиционной культуре славян. М., 1999, 9—16.
 32. Концептът за греха в славянската народна традиция. — *Български фолклор*, XXVI, 2000, № 3, 16—28.
 33. Опозиция „постный — скромный“ в свете диалектной семантики. — В: Русская диалектная этимология. Материалы IV международной научной конф. Екатеринбург, 2002, 128—132.
 34. Семантическая модель родства в славянском народном календаре. — *Славяноведение*, 2002, № 1, 23—26.
 35. Мифология и магия имени в славянской народной традиции. — *Opera Slavica. Slavistické rozhledy*. Roč XII, Číslo 4, [Brno], 2002, s. 1—9.
 36. Семантическая реконструкция и проблема синонимии в праславянской лексике — В: Славянское языкознание. XIII Международны съезд славистов / Доклады рос. делегации, М., 2003, 549—563.
 37. Опозиция „чет — нечет“ в славянской народной традиции. — *Лотмановский сборник*, 3. М., 2004, 562—570.
 38. Язык и культура и язык культуры. — *Живая старина*, 2004, № 1 (41), 4—7.
 39. Полесский народный календарь. М., 2005, 600 с.
 40. Ритм и инерция в структуре заговорного текста. — В: *Заговорный текст. Генезис и структура*, М., 2005, 292—308.
 41. Мотивът „ходене след смъртта“ във вярванията и в ритуала. — В: *Етнографски приblems на народната култура*, С., 2005, т. 7, 177—203.
 42. Символият език на народната култура. — *Български фолклор*, С., 2006, кн. 3—4, 7—19.
 43. Магия годового круга. — *Живая старина*, 2006, № 4, 2—4.
 44. Многозначность слова в свете ономазиологии — В: *Язык как материя смысла. Сб. статей к 90-летию акад. Н. Ю. Шведовой*, М., 2007, 305—313.
 45. *Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе*. М., 2008, 508 с.
 46. *Le corps, abri de l'âme dans les croyances populaires slaves*. — In: *Cahiers slaves*. Paris, 2008, № 9: *Le corps dans la culture russe et au-dela*, 59—77.

Мария Китанова

Зоя Шанова на 65 години

През март 2007 година Зоя Кузминична Шанова, един от утвърдените представители на Санктпетербургската българистика, навърши 65 години. Родена на о. Сахалин през 1943 г., Зоя Шанова завършва българска филология в Ленинградския университет (1965 г.). Дипломната ѝ работа по български език и кандидатската ѝ дисертация *Аудитив в современном литературном македонском языке* (1980) са написани под ръководството на големия лингвист проф. Юрий Сергеевич Маслов. От 1970 година Зоя Шанова преподава в Катедрата по славянска филология, където в периода 1985—1998 г. заема длъжността заместник-декан.

Нейните изследвания са в областта на българската морфология и синтаксис, теорията и историята на превода. Доц. Шанова чете лекции по морфология на българския език, по теория и практика на превода. Води специални курсове по типология на балканските езици. Значителна част от публикациите ѝ са посветени на модално-темпоралната система на българския глагол.

Запознах се с нея през юни 1983 г., когато придружавах група студенти русисти от СУ „Св. Климент Охридски“ за лятна практика в Ленинградския университет. Зоя Кузминична водеше ежедневните практически занятия с тях, организира посещения на лекции на изтъкнати руски учени, както и да се запознаят със забележителностите на града. Още тогава тя ми направи впечатление на човек, който взема присърце работата си и я довежда до успешен край. Няколко години по-късно я видях на моя лекция сред участниците в летния семинар за чуждестранни българисти и слависти. Беше много активна и ентузиазизирана. Освен това тя е много отзивчив и висококвалифициран източник на сведения, към когото съм се обръщала неведнъж с различни културологични въпроси, както и във връзка с промените в речевия етикет, с измененията в битовите и обществени реалии в Руската федерация през последните няколко десетилетия.

През 1985 г. Зоя Шанова осъществява първата си научна публикация в България — статията ѝ *Адмиратив в болгарском языке и способы его передачи на русский язык* излиза в „Съпоставително езикознание“ — едно от

най-престижните български езиковедски списания. От осемдесетте години на миналия век насам участва — като автор, съавтор, отговорен редактор — в съставянето на множество учебни пособия по български език — *Учебные задания по курсу современного болгарского языка (имена существительные и прилагательные)*, 1986 (в съавторство); *Учебные задания и практические рекомендации к курсу „Теория и практика перевода“ для студентов болгарского цикла (грамматические вопросы перевода)*, 1987; *Учебные задания по курсу „Теория и практика перевода“. Лексические вопросы перевода. Для студентов болгарского цикла*, 1988; *Учебные задания по курсу современного болгарского языка (местоимения)*, 1988 (в съавторство); *Учебные задания к курсу разговорного болгарского языка. Деятельность Кирилла и Мефодия. Православие в Болгарии и на Руси*, 1992; *Болгария. Пособие по истории культуры болгарского народа*, 1996 и др.

Зоя Шанова е солидно подготвен лингвист, имайки щастието да се развива под строгия поглед на един от най-изтъкнатите българисти, учен със световно признание — проф. Ю. С. Маслов. Неговите уроци следва и тя, като ръководител на дипломни работи и магистърски дисертации на българисти от Санктпетербургския университет.

Респектираща в научен и обществен план е методическата работа на доц. Шанова. През 70-те и 80-те години тя ръководи практиката на студентите българисти в СУ „Св. Климент Охридски“ и поставя на нова основа този важен момент от обучението на руските българисти — непосредствения допир с България. Резултат на заниманията и практическия ѝ опит в областта на методиката на преподаване са публикациите: *Методическое пособие по курсу современного болгарского языка „Вид и время болгарского глагола“*, 1995 (в съавторство); *Категории времени и наклонения болгарского глагола в аспекте преподавания практической грамматики*, 1998; поредицата статии *Изучаваме българския глагол, ДА-конструкция, Бъдеще време*, 2001 и др.

През 90-те години Зоя Шанова е един от главните инициатори и организатори на системата от програми за преподаване на български и други славянски езици и култури в Санктпетербургските училища. Зоя Шанова е научен ръководител и съставител на редица училищни програми и различни учебни пособия за изучаване на български като първи и втори език, на българската култура — *Программа курса „История культуры южных славян“ (для 8–10 классов)*, 1996; *Из опыта работы петербургской школы славянских культур*, 1999; *О преподавании славянских языков и истории культуры славян в школах*, 1999; *Учебные программы для средней школы*, 2000 (отг. редактор); *Программы по славянским языкам и культурам в средней школе*, 2001 и др.

Всяка година в рамките на майските празници на културата в Санкт Петербург доц. Шанова организира своеобразна научно-практическа конференция на младите слависти *Диалог на славянските култури*, в която участват както ученици от славянските училища, така и студенти слависти от Университета. В нея се оглеждат търсенията и постиженията на най-младото поколение слависти и българисти, очертават се проблемите и перспективите за изучаване на славянските култури и езици.

От самото начало на научната си кариера Зоя Шанова се занимава и с преводи на българска художествена проза (Алексиев, Г. *Перезревшее поле*. — Нева, 1983. № 9; Атанасов, Г. *Город на семи холмах* — Нева, 1983. № 9; Попов, Здр. *По пятому маршруту*. — В: Под звездами Фракии. Современная болгарская проза. Л., 1988; Полянов, Д. *Видение Прометея*. — В: Золото и солнце. Литературные сказки и легенды западных и южных славян. СПбГУ, 1998; Полянов, Д. *Третья ночь Клеопатры* — В: Золото и солнце. Литературные сказки и легенды западных и южных славян. СПбГУ, 1998; Христов, К. *Самодива* — В: Золото и солнце. Литературные сказки и легенды западных и южных славян. СПбГУ, 1998; Марангозов, Цв. *Гриб, или оборотная сторона оборотного* — В: Современная болгарская драматургия. Вып.1. М., 2004 и др.). Различни проблеми из областта на историята, теорията и практиката на художествения превод от български на руски език лежат в основата на нейните статии: *Переводы болгарской художественной литературы на русский язык в XIX в.*, 1999; *Переводы произведений Елина-Пелина на русский язык (к 125-летию со дня рождения)*, 2002; *Преводите на произведенията на Иван Вазов на руски език*, 2002; *О некоторых сложностях перевода произведений А. Константинова на русский язык*, 2005. *Творчество Эмилияна Станева в переводе на русский язык*, 2007.

В резултат на дългогодишна съвместна работа между български и руски лингвисти, сред които е Зоя Шанова, последователно излизат от печат: *Честотен речник на Вапцаровата поезия*. Велико Търново, 1996; *Словарь поэзии Н. Вапцарова. Опыт лексикографического описания болгарского художественного текста. Выпуск 1. А—Дъщеря*. (1998) и *Словарь поэзии Николы Вапцарова. Опыт лексикографического описания болгарского художественного текста. Выпуск 2. Е — Лято*, (2004).

Доц. Шанова редовно урежда интересни изложби в Библиотеката на Руската академия на науките, посветени на юбилеи на български писатели и общественици, на важни исторически и културни събития от миналото и настоящето на страната ни, като всеки път се опитва да акцентира върху непознати или по-малко известни страни от нашето национално историческо и културно наследство. Някои от нейните статии са свързани именно с издирванията ѝ във фондовете на Библиотеката на Руската академия на науките — *Материалы фонда Библиотеки РАН об освобождении Болгарии*

от османското ига, 2003; *Роль Славянского фонда Библиотеки РАН в образовательном процессе на кафедре славянской филологии*, 2006; *Литература о богомилстве в фондах Библиотеки РАН*, 2007. Всяка година доц. Зоя Шанова организира своеобразна тематична изложба от Славянския фонд на Библиотеката на РАН, която всестранно осветлява многолетното историческо и културно взаимодействие между Русия и България. Експозицията съпътства *Державинските четения*, които протичат в рамките на традиционната *Международна мартенска филологическа конференция* и имат за цел да дискутират широк кръг от проблеми в различни области на познанието, свързани с миналото и настоящото развитие на българската история, култура и изкуство. През 2008 г. изложбата премина под знака на няколко значими годишнини: 130 години от Освобождението на България, 100 години от провъзгласяването на българската независимост, 170 години от рождението на Марин Дринов и 130-годишнината от рождението на П. К. Яворов. Архивните материали от Славянския фонд на РАН, подбрани и обработени от доц. Шанова, бяха представени и коментирани от нея при откриването с много разбиране и вещина, съчетаващи успешно принципите на хронологическия подбор, съвременното историческо мислене и концептуалния подход.

Сериозната изследователска, преподавателска и методическа работа на Зоя Шанова нееднократно е получавала признание — през 1999 г. тя получава Грамота за високи резултати в учебно-педагогическата дейност във връзка с 275-годишнината на Санктпетербургския държавен университет, през 2004 г. — Грамота на Министерството на образованието на Руската федерация за големия ѝ принос в подготовката на кадри, развитието на образованието и науката във връзка с 280-годишнината на Санктпетербургския държавен университет. През същата година доц. Шанова е удостоена с две високи отличия в България — почетния Знак на МОН „Паисий Хилендарски“ и почетната Грамота на Съвета за чуждестранна българистика към БАН за приноса ѝ в изучаването на съвременния български език и за заслугите ѝ в развитието на българистиката в Русия.

Благодарение на нейния ентузиазъм и професионализъм в изграждането, поддържането и развитието на приемствеността и комуникацията между различните поколения българисти в Университета и извън него, българистиката продължава да се радва на интерес и развитие в системата на висшето и средно образование в Санкт Петербург. Пожелаваме ѝ все така да бере плодовете на искрено признание от страна на нейните колеги и ученици, много здраве и успехи!

Избрана библиография

1. Адмиратив в българском языке и способы его передачи на русский язык — Съпоставително езикознание, 1985. № 6, 5—9.
2. Учебные задания по курсу современного болгарского языка (имена существительные и прилагательные). Л., 1986. (в съавт. с Е. А. Захаревич и Г. В. Крилова)
3. Учебные задания и практические рекомендации к курсу „Теория и практика перевода“ для студентов болгарского цикла (грамматические вопросы перевода). Л., 1987.
4. Учебные задания по курсу „Теория и практика перевода“. Лексические вопросы перевода. Для студентов болгарского цикла. Л., 1988.
5. Учебные задания по курсу современного болгарского языка (местоимения). Л., 1988. 43 с. (в съавт. с Е. А. Захаревич и Г. В. Крилова)
6. Българистиката в Ленинградския университет — В: Научни трудове. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. Т. 28. Кн. 1. 1990. 83—89.
7. Учебные задания к курсу разговорного болгарского языка. Деятельность Кирилла и Мефодия. Православие в Болгарии и на Руси. СПб., 1992.
8. Балканистический и сопоставительно-лингвистический аспекты проблемы пересказывания — В: Проблемы балканистики. СПб., 1992, 40—48.
9. Грамматические вопросы в курсе теории и практики перевода — Славянская филология. Вып. VII. СПб., 1993, 217—224.
10. Учебные задания к курсу разговорного болгарского языка для студентов III курса. Архитектурные и исторические памятники Петербурга. Часть 1. СПб., 1993.
11. Учебные задания к курсу разговорного болгарского языка для студентов III курса. Архитектурные и исторические памятники Петербурга. Часть 2. Эрмитаж. СПб., 1995. (в съавт. с Хр.Трендафилов).
12. Методическое пособие по курсу современного болгарского языка „Вид и время болгарского глагола“. СПб., 1995. (в съавт. с Е. А. Захаревич и Г. В. Крилова)
13. Программа курса „История культуры южных славян“ (для 8—10 классов) — В: Программы и материалы по курсам художественного творчества, истории, философии и педагогики культуры. СПб., 1996, 31—38.
14. Болгария. Пособие по истории культуры болгарского народа. СПб., 1996.
15. Честотен речник на Вапцаровата поезия. Велико Търново. 1996. (в съавт с Е. Ю. Иванова, М. Ю. Котова, Г. В. Крилова и др.)
16. Категории времени и наклонения болгарского глагола в аспекте преподавания практической грамматики — В: Славистический сборник. В честь 70-летия проф. П. А. Дмитриева. Изд-во СПбГУ, 1998, 326—334.
17. Словарь поэзии Н. Вапцарова. Опыт лексикографического описания болгарского художественного текста. Выпуск 1. А — Дъщеря. (в съавт.) Изд-во СПбГУ, 1998.
18. Переводы болгарской художественной литературы на русский язык в XIX в. — В: Материалы XXVIII межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Вып. II. IV Державинские чтения „История и современные проблемы болгаристики и славистики“. Часть 2. СПбГУ, 1999, 6—8.
19. О преподавании славянских языков и истории культуры славян в школах — В: Славянская филология. Межвузовский сборник. Выпуск VIII. Памяти проф. Ю. С. Маслова. СПбГУ, 1999. с. 205—210.
20. Изучение болгарского языка в школах города //Болгарский ежегодник. Т. 4. Межреспубликанская научная ассоциация болгаристов. Киевский славянский университет. Киев, 2000, 143—149.

21. Переводы произведений Й. Йовкова на русский язык (к 120-летию со дня рождения) — В: Материалы XXX межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 14. Шестые Державинские чтения „Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики“. Ч. 2. СПбГУ, 2001, 30–34.
22. Современный болгарский язык. Лексика. Словообразование. Морфология. Синтаксис (в съавт. с Е. Ю. Иванова) — В: Учебные программы. Кафедра славянской филологии. СПбГУ, 2001, 52–61.
23. Историческая грамматика и диалектология болгарского языка. — В: Учебные программы. Кафедра славянской филологии. СПбГУ, 2001. с. 66–72.
24. Преподаването на българския език в Санктпетербургския университет и в славянските училища на града — В: Българистика 2001. Доклади от международната работна среща. С., 2001, 62–67.
25. Изучаваме българския глагол. — Наша школа. Одесса, 2001, № 1, 107–111
26. ДА-конструкция. — Наша школа. Одесса, 2001, № 4, 117–119.
27. Бъдеще време. — Наша школа. Одесса, 2001, № 5, 63–64.
28. Переводы произведений Елина-Пелина на русский язык (к 125-летию со дня рождения) — В: Материалы VII Державинских чтений. СПбГУ, 2002. с. 49–52.
29. Преводите на произведенията на Иван Вазов на руски език — В: Наследството Вазов. С., 2002, 218–221.
30. Кафедра славянской филологии и развитие славистики и болгаристики в Петербургском университете — В: VIII Державинские чтения. СПбГУ, 2003. ч. 1, 16–20.
31. Материалы фонда библиотеки РАН об освобождении Болгарии от османского ига — В: VIII Державинские чтения. СПбГУ, 2003. ч.2, с. 3–4.
32. Болгарский язык. Имена существительные и прилагательные. Учебное пособие. М., Муравей, 2003. (в съавт. с Е. А. Захаревич и Г. В. Крилова).
33. Словарь поэзии Николы Вапцарова. Опыт лексикографического описания болгарского художественного текста. Выпуск 2. Е — лято. (съавт.) Изд-во СПбГУ, 2004.
34. О некоторых сложностях перевода произведений А. Константинов на русский язык — В: V Славистические чтения. СПбГУ, 2005, 187–191.
35. К вопросу о месте местоименной клитики в болгарском предложении — В: Материалы XI Державинских чтений. Современность и историческиепроблемы болгаристики и славистики. СПбГУ, 2006, 80–84.
36. Литература о богомилстве в фондах Библиотеки РАН — В: Материалы XII Державинских чтений. Современность и исторические проблемы болгаристики и славистики. Факультет филологии и искусств СПбГУ, 2007, 35–36.
37. Творчество Эмилияна Станева в переводе на русский язык. — В: Материалы XII Державинских чтений. Современность и исторические проблемы болгаристики и славистики. Факультет филологии и искусств Санкт-Петербургского государственного университета, 2007, 35–41.

Иванка Васева

Хайнц Миклас на 60 години

През 2008 година големият приятел на България, видният славист и българист Хайнц Миклас навърши 60 години. Роден през 1948 г. в Грац и преодолел трудностите на следвоенното детство, той получава базисното си филологическо образование в университета в родния си град, където по това време има шанса да слуша лекциите на знаменитите слависти Линда Садник-Айцетмюлер и Станислав Хафнер и на професорите англицисти Щанцел и Пинскер. Скоро пътищата му го довеждат в Софийския университет, където вече възрастните професори Кирил Мирчев и Любомир Андрейчин задълбочават неговия интерес към историята на българския език и към

палеославистиката. След успешната защита на дисертация на тема „Die Dioptra des Philippos Monotropos im Slavischen“ (1975 г.)¹ в университетите в Грац и София, неговите занимания продължават като преподавател и изследовател в Университета във Вюрцбург, а от 1977 г. работата му за дълго е свързана със Славянския семинар в Университета във Фрайбург, където той се хабилитира (1988) и получава *Venia legendi* в областта Славянска филология (1989). Тук той поставя основите на една безценна славистична библиотечна сбирка, с което Фрайбург се превръща в (и до днес остава) притегателен център за изследователските търсения на слависти и особено палеослависти от цял свят.

По това време преподавателската му дейност се редува с плодотворни научни пътувания и работа в ръкописните архиви в и извън славянските страни; особена стойност има неговото участие (съвместно с Христо Кодов, Божидар Райков и Стефан Кожухаров) в описването на ръкописите от Зографския манастир и тяхното каталогизиране. От този период незаменими за славистиката са неговите издания на Догматиката на Йоан Дамаскин в славянски превод от XIV век (1987 г.) и на Берлинския сборник (*Ms. (slav.) Wuk 48*) от XIII—XIV век (1988 г.).

¹ Всички споменати в текста публикации са включени в подбраната библиография накрая.

Една от същностните черти в характера на Хайнц Миклас като човек и учен е способността му да открива и насърчава талантиливи млади изследователи — през годините той се оказва център на (неформална) мрежа от сътрудници, покриваща целия славянски свят. Тази особеност в начина му на работа може би невинаги е в полза на собствените му научни търсения — работата на медиевиста предполага по-скоро усамотяване и общуване с ръкописите, отколкото модерния днес team-work. Но „обществената полза“ от подобен подход е безспорна — създаването на следващо поколение учени хуманитаристи, посветени на нелеката задача да проникват в тайните на древните ръкописи, е особено трудно и необходимо днес, когато хуманитарните науки са лишени от престижния статус на икономическата „перспективност“. А опасността от прекъсване на връзката между поколенията в тази област на знанието е особено голяма... Резултат от съвместна работа върху славянското ръкописно наследство са изданията: Каталог на църковнославянските хомилии от подвижния кръг на богослужението (1994 г., съвместно с Татяна Черторицкая), Тетраевангелие на Макарий от 1512 г. (1999 г., съвместно с Штефан Годороджа), Избрани трудове на Николай Трубецкой (2005 г., съвместно с Феодор Поляков), Берлинския сборник (2006 г., съвместно с Лора Тасева и Мария Йовчева), Диоптрата на Филип Монотроп (2008 г., съвместно с Г. М. Прохоров, А. Б. Бильдюг и Ю. Фухсбауер).

През 1993 г. Миклас се отзовава на поканата да кандидатства за мястото на редовен професор по славянска филология в Института по славистика на Виенския университет като наследник на катедрата на Ватрослав Ягич и непосредствен продължител на работата на Франтишек Мареш. От 1994 г. неговата работа е неразривно свързана с Виенската славистика. От 1996 до 1999 г. той е директор на Института по славистика, от 1995 — член на Балканската комисия към Австрийската академия на науките, от 1999 до 2006 — председател и член на ръководството на Австрийския институт за Източна и Югоизточна Европа, от 2007 г. ръководи магистърската програма „Интердисциплинарни балкански изследвания“ към Института за Дунавското пространство и Средна Европа (IDM) във Виенския университет. Времето на неговото пребиваване във Виена ще се запомни и с откриването на самостоятелна специалност „Българска филология“, факт още по-значителен на фона на заглъхващия интерес към българистиката зад граница.

Това е нов етап и в развитието му като учен: попадайки в най-стария и авторитетен център на славистичните проучвания извън славянските страни, той продължава работата си върху един слабо проучен до този момент проблем — взаимопроникванията на „източната“ и „западната“ литургична традиция в периода между IX и XIII век. В изследванията си от този период той проучва присъствието на „западни“ светци в източните месецослови и стига до извода, че то доказва съхранението на „обща литургическа памет“

в Европа дори след официалното раделяне на църквата. Като привлича вниманието към тази тема, досега пренебрегвана както от славистите и византинистите, така и от изследователите на латиноезичното Средновековие, Миклас предизвиква серия от интересни и много ползотворни проучвания на малко познат досега изворов материал.

Една от основните задачи, които той „наследява“ от проф. Мареш във Виена, е недовършената работа по един от най-значителните проекти в палеославистиката за последните десетилетия — подготовката на критични издания на новооткритите глаголически паметници в манастира „Св. Екатерина“ на Синай. Макар и преди това да се е занимавал с някои проблеми на глаголическата ръкописна традиция, новото предизвикателство спомага интересите му в тази тясна и специфична научна област да се задълбочат и доразвият. Като пръв резултат от работата през 1997 г. се появява изданието на новооткритите листове от Синайския псалтир (в сътрудничество с пражки лингвисти и литургисти). По-нататъшните занимания на Хайнц Миклас с глаголическата проблематика го довеждат до сериозни научни приноси в областта на графематиката и историята на писмото, които той споделя на научни форуми във Виена, Солун, Фрайбург, София, Ижевск, Пловдив, и които го превръщат в един от малцината световно признати познавачи на глаголическата палеография и кодикология.

Подготовката на предстоящите издания налага разширяването на кръга изследователи и решаването на специфични кодикологически, палеографски и чисто техническо-издателски проблеми. В търсене на оптимално решение на възникващите въпроси проф. Миклас организира международния симпозиум „Glagolitica“ (1996 г.), както и поредица следващи научни срещи. През 2002 година той инициира създаването и става пръв председател на Виенския археографски форум (WAF) — сдружение на учени от различни специалности, занимаващи се с древните ръкописи — тяхното съхранение, техническо възпроизвеждане, научно описание; полезното сътрудничество с колегите от лабораторията за разпознаване на образи към Факултета по информатика на Техническия университет — Виена дава допълнителен импулс за прилагането на най-модерните методи в изследването на древните паметници. С тяхно участие през 2006—2007 г. са проведени няколко научни експедиции до манастира „Св. Екатерина“ на Синай и намиращите се там глаголически паметници са заснети и подготвени за предстоящото научно изследване и издание.

Многообразните приноси на проф. Миклас за съхранението, изследването и популяризирането на славянската и старобългарската писмена култура намират широко признание в научните среди. През 1997 г. той е избран за Доктор хонорис кауза на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, а през 2006 г. — за чуждестранен член на Българската академия на науките.

Но академичното признание е едно, а приятелството, неразделно свър-

звaщo Хайнц Миклас с България и българите, е друга, особена ценност. Оpozнал всяко кътче на страната, преживял и добрите, и тежките времена заедно с нас, той с право може да се смята за „почетен гражданин“ на България — не само защото говори български по-добре от мнозина българи, а и защото за разлика от мнозина никога не се разколеба в своите симпатии към народа ни и не постави под съмнение вярата си в по-доброто му бъдеще. Нека му пожелаем още много години плодотворен научен труд, здраве и нови открития на границата между миналото и бъдещето на културата.

Избрана библиография

1. *Die Dioptra des Philippos Monotropos im Slavischen. Allgemeine Untersuchung und Text des ersten Buches.* Dissertation: Graz, im April 1975 (CVI. 96 Doppels. – Offset-Druck, 22 Expl.).
2. *Die Dogmatik des Johannes von Damaskus in der kirchenslavischen Übersetzung des 14. Jahrhunderts,* herausgegeben von Eckhard Weiher unter Mitarbeit von Felix Keller und Heinz Miklas (Die Dogmatik ... in den slavischen Übersetzungen des 14. bis 18. Jahrhunderts, herausgegeben von Eckhard Weiher, Bd. 1) (Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 25). Freiburg i. Br.: U.W. Weiher, 1987 (LX.816 S. u. 23 Tafeln im Großformat).
3. *Berlinski Sbornik. Vollständige Studienausgabe im Originalformat von Ms. (slav.) Wuk 48 aus dem Besitz der Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Berlin, und von Ms. 0. p. I.15 der Staatlichen Öffentlichen Bibliothek „M. E. Saltykov-Ščedrin“, Leningrad.* Eingeleitet und herausgegeben mit Ergänzungen aus weiteren Quellen von Heinz Miklas. Mit einem Anhang von Vjačeslav M. Zagrebin (Codices selecti 79). Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1988 (115 S. Einleitung u. 367 Texts. in Reprographie).
4. Kyrillomethodianisches und nachkyrillomethodianisches Erbe im ersten ostslavischen Einfluß auf die südslavische Literatur. – In: *Symposium Methodianum. Beiträge der Int. Tagung in Regensburg (17. bis 24. April 1985) zum Gedenken an den 1100. Todestag des heiligen Method,* herausgegeben von K. Trost, E. Völkl u. E. Wedel (Selecta slavica 13). Neuried 1988, 437–472.
5. *Vorläufiger Katalog kirchenslavischer Homilien des beweglichen Jahreszyklus aus Handschriften des 11.–16. Jahrhunderts vorwiegend ostslavischer Provenienz.* Zusammengestellt von Tat'jana V. Čertorickaja unter der Redaktion von Heinz Miklas / *Predvarite'nyj katalog cerkovnoslavjanskich gomilij podvižnogo kalendarnogo cikla po rukopisjam XI–XVI vv. preimuščestvenno vostočnoslavjanskogo proischoždenija.* Sostavljen... (Nordrh.–Westf. AdW. Patristica Slavica 1). Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994 (795 S.).
6. Litterae palaeoslovenice, in: *Saeculum* 40 (1989) 3/4 (Freiburg i. Br. 1990), 253–272.
7. (с Божидар Райков, Стефан Кожухаров, Христо Кодов) *Каталог на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора.* / *Katalog der slavischen Handschriften im Athoskloster Zographou, Heiliger Berg. C.,* CIBAL, 1994 (158 S. u. 285 Tafeln).
8. *Psalterii Sinaitici pars nova (monasterii s. Catharinae codex slav. 2/N).* Ad editionem praeparaverunt Petra Fetková, Zoe Hauptová, Václav Konzal, Ludmila Pacnerová, Jana Švábová; sub redactione Francisci V. Mareš † (Heinz Miklas). (ÖAW, Phil.-hist. Kl., Schriften der Balkan-Kommission, Philologische Abt. 38, Fontes Nr. 2). Wien: ÖAW, 1997 (XXIII. 201 S.).
9. Griechisches Schriftdenken und slavische Schriftlichkeit: Glagolica und Kyrillica zwischen

- Verschriftung und Verschriftlichung. – In: *Verschriftung und Verschriftlichung. Aspekte des Medienwechsels in verschiedenen Kulturen und Epochen*, ed. Christine Ehler u. Ursula Schaefer (ScriptOralia 94), Tübingen, 1998, 132–155.
10. *Das Tetraevangelium des Makarije aus dem Jahre 1512*. Der erste kirchenslavische Evangeliendruck. Faksimile-Ausgabe, besorgt und eingeleitet von Heinz Miklas unter Mitwirkung von Ștefan Godorogea und Christian Hannick (Biblia slavica, Serie IV: Südslavische Bibeln, Band 1). Paderborn/München etc.: Ferdinand Schöningh, 1999 (XLVIII S. u. 291 Tafeln).
 11. (mit Maria Schnitter) Kyrillomethodianische Miscellen. Westliche Einträge in den ältesten kirchenslavischen Kalendarien. – In: *FS für Klaus Trost zum 65. Geburtstag*, ed. E. Hansack, W. Koschmal, N. Nübler, R. Večerka (Die Welt der Slaven. Sammelbände/Sborniki, Bd. 5). München, O. Sagner, 1999, 259–288.
 12. Fragen und mögliche Antworten zu den frühesten Zeugnissen des kyrillomethodianischen Schrifttums – In: *Thessaloniki – Magna Moravia*. Proceedings of the International Conference Thessaloniki, 16–19 Oct. 1997. Thessaloniki: Hellenic Association for Slavic studies/SS Cyrill and Method Center for Cultural Studies, 1999, 201–215.
 13. *Glagolitica – Zum Ursprung der slavischen Schriftkultur* (ÖAW, Phil.-hist. Kl., Schriften der Balkan-Kommission, Philologische Abt. 41), herausgegeben von H. Miklas unter der Mitarbeit von Sylvie Richter und Velizar Sadovski. Wien: ÖAW, 2000 (260 S.).
 14. Nikolaj S. Trubetzkoy, *Russland – Europa – Eurasien. Ausgewählte Schriften zur Kulturwissenschaft*. Herausgegeben von Fedor B. Poljakov. Redaktion und Vorwort Heinz Miklas (ÖAW, Phil.-hist. Kl., Schriften der Balkan-Kommission 45). Wien: ÖAW, 2005 (479 S.).
 15. Zur Einordnung des Westgutes im altkirchenslavischen Schrifttum – In: *Средновековна християнска Европа. Изток и Запад. Ценности, традиции, общуване [Medieval Christian Europe: East and West. Tradition, Values, Communications]*, ed. B. Гюзелев, А. Милтенова (изд.). С., 2002, 114–131.
 16. Jesus-Abbreviatur und Verwandtes: Zu einigen Rätseln der glagolitischen Schriftentwicklung am Material der *Azbučnaja molitva* – In: *Time flies. Festschrift for William R. Veder on the occasion of his departure as Professor of Slavic linguistics at the University of Amsterdam*, ed. W. Honselaar, H. van der Taak et alii (Pegasus Oost-Europese Studies 2). Amsterdam, 2003, 171–204.
 17. Zur Relevanz des neuen sinaitischen Materials für die Entwicklungsgeschichte der Glagolica. – In: *Glagoljica i hrvatski glagolizam*. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta (Zagreb – Krk 2.–6. listopada 2002). Uredili M.-A. Dürrigl, M. Mihaljević, F. Velčić. Zagreb: Staroslavenski institut/Krčka biskupija, 2004, 389–399.
 18. *Berlinски сборник*. Среднобългарски паметник от началото на XIV век, с допълнения от други ръкописи. Изданието е подготвено от Хайнц Миклас, Лора Тасева, Мария Йовчева/ *Berlinски Sbornik*. Ein kirchenslavisches Denkmal mittelbulgarischer Redaktion des beginnenden 14. Jahrhunderts, ergänzt aus weiteren handschriftlichen Quellen. Herausgegeben von Heinz Miklas, Lora Taseva, Marija Jovčeva (ÖAW, Phil.-hist. Kl., Schriften der Balkan-Kommission, Bd. 47, Fontes Nr. 3). Sofia: BAN, Kyrillomethodianisches Forschungszentrum / Wien: ÖAW, 2006 (457 S.).
 19. (mit Martin Lettner, Markus Diem, Robert Sablatnig, Paul Kammerer) Registration of Multi-spectral Manuscript Images as Prerequisite for Computer Aided Script Description. – In: Michael Grabner, Helmut Grabner (eds.), *12th Computer Vision Winter Workshop*, St. Lambrecht, Austria, February 2007, 51–58.
 20. Schrift und Bild: Zur Darstellungsfunktion der Glagolica des Slavenlehrers Konstantin-Kyrill.

- In: *Vom Körper zur Schrift*, herausg. von M. Schnitter, E. Vavra und H. Wenzel. Redaktion: Ch. L. Diedrichs. Sofia, 2007, 45–75 u. Abb. I–IV.
21. (with Melanie Gau) St. Catherine's Monastery on Mount Sinai and the Balkan-Slavic Manuscript-Tradition. (Abridged version). – In: *Slovo: Towards a Digital Library of South Slavic Manuscripts*. С., 2008 (<http://slovo-aso.cl.bas.bg/sinai.html>).
 22. (с Г. М. Прохоров, А. Б. Бильдюг, Юрген Фухсбауер) *Дионтра Филиппа Монотропа. Антропологическая энциклопедия православного средневековья*. Под редакцией Михаила Н. Громова. М., Наука, 2008 (731 S.).
 23. (mit Florian Kleber, Martin Lettner, Markus Diem, Maria Vill, Robert Sablatnig u. Melanie Gau): Multispectral Acquisition and Analysis of Ancient Documents. – In: Ioannides, M.; Addison, A.; Georgopoulos, A.; Kalisperis, L. (eds.): *Proc. of the 14th International Conference on Virtual Systems and MultiMedia (VSMM 2008). Dedicated to Cultural Heritage*. Project Papers. Archaeolingua. Limassol, 2008, 184–191.
 24. (mit Martin Lettner, Florian Kleber u. Robert Sablatnig): Contrast Enhancement in Multispectral Images by Emphasizing Text Regions. – In: *8th IAPR International Workshop on Document Analysis Systems*. Nara, 2008, 225–232.

Мария Шниттер

ОТЗИВИ

Румяна Дамянова. Емоциите в културата на Българското възраждане. С., Сиела, 2008. 200 с.

Познавам Румяна Дамянова още от кръжока по стара и възрожденска литература на нашия учител академик Петър Динев. А това ще рече, че от десетилетия съм свидетел на нейното развитие, на раждането и разгръщането на интересите ѝ към Възраждането. Още тогава, когато повечето от нас се занимаваха предимно с поетиката на текста или поглеждаха възрожденската литература през изследователската призма на структурализма, тя се насочи към пренебрегваните паралитературни явления, най-вече към писмата, техните роли и значение. Книгата ѝ за писмата (*Писмата в културата на Българското възраждане*, Шумен, 1995) беше едно сериозно концептуално изследване на функционалността на епистолярния жанр, писмата бяха видени в техните функции през Възраждането, в рефлексите им в социодинамиката на културата, в разполагането им в литературния бит и в жанровата система. Към писмата, които дотогава възприемахме само като фактологичен изворов материал, тя погледна по един нестандартен начин, показвайки умение да концептуализира, да открива вътрешните движения, да откроява литературно-креативните механизми.

Именно тази концептуалност в подхода и интерпретациите се прояви и в следващата ѝ книга, която през 2004 г. всъщност анонсира (в преобладаващата част от обема) и нейния дисертационен труд — *Отвъд текстовете: културни механизми на Възраждането*, в който Румяна Дамянова отново успешно — пространно и убедително — се насочва към нещо неизследвано, но актуално за модерната хуманитаристика. Дисертационният ѝ труд пък от своя страна подготви появата на следващата ѝ, излязла току-що книга *Емоциите в културата на Българското възраждане*, която е и поводът за настоящата рецензия.

През последните две-три десетилетия за мястото и ролята на емоциите в културата на Българското възраждане е писано най-често случайно, фрагментарно, „сборнически-тематично“ по повод на различни конференции или годишнини, при изследването на възрожденските жанрове или пък на творчеството на отделни писатели. Беше време вече да се появи и едно по-сис-

тематизиращо проблематиката, по-обобщаващо теоретическо изследване и то не закъсня. За тези, които познават научната продукция на Р. Дамянова, не е изненада, че с тази, така погледнато, пионерска задача се е заела именно тя, защото, както вече стана дума, в ред свои публикации тя нееднократно е подсказвала интереса си към този проблем, чийто резултат е едно дълбоко ерудирано рационално изследване на „емоционалното“ на Възраждането ни.

И това изследване, както си му е редът в нашия еснаф, ще има и своите добронамерени, и своите не дотам доброжелателни читатели. Още преглеждайки съдържанието, първите ще рекат — защо именно тези, а не и/или някои други емоции е избрала авторката като репрезентативни за възрожденската ни емоционалност. Добронамерените обаче със сигурност ще се съгласят с мен, че — защото такъв е нейният избор, който при това е един от най-добрите възможни. Някои със сигурност ще подхвърлят високомерно, че не е било нужно Р. Дамянова да ни припомня в уводната част на книгата, както и в началото на всяка следваща глава, основополагащи истини и твърдения на Аристотел, Спиноза, Декарт, Фройд, Хюм, Юнг и т.н. по занимаващата я проблематика с оглед на психологията, психоанализата, социали или психолингвистиката, но добронамереният читател (включително и литературен изследовател) не може да не го оцени положително с оглед културологическия характер на изследването, ако щете дори и заради обстоятелството, че никой от нас не ляга и не става всеки ден с иначе не непознатите ни становища по съответните въпроси на речените авторитети. Като всеки сериозен изследовател, Р. Дамянова не се интересува от това — кой какво ще каже, а още в самото начало формулира ясно изходните си позиции и задачите, които си поставя. За нея е важно да посочи, че човекът на Възраждането в битността си на член на общност с комплицирана историческа съдба и в резултат на многобройните изпитания, през които му се налага да премине, изживява емоции, които с течение на времето превръща в стереотипи на поведението си — и лично-битово, и социално, че в резултат на всичко това „емоциите насочват енергията на обществото към промяна на статуквото и същевременно стават своеобразен израз, проекция на изживявания и настроения на отделния човек, обвързан в социума с обща и споделена съдба“, че важна предпоставка за успешното изследване на емоциите като страна от поведението на възрожденския човек е осмислянето им като социално обусловени състояния, а всичко това в крайна сметка ѝ позволява да обясни защо именно травмата и очакването са решаващата предпоставка за отключването на емоциите през Възраждането.

Всичко това ѝ дава основание и да ни предложи своята класификация: очакващият човек, травмираният човек и етимологията на срама, виновният, страхуваният се, гневният, смеещият се и радостният човек. Като отчита,

че най-значимата нагласа през разглеждания период, покриваща разнообразните прояви на лична и социална активност, е утвърждаването на народностната идентичност, тя изследва задълбочено очакването като мисловна нагласа, моделираща културното поведение в един от най-силните възрожденски стереотипи, анализирайки източниците, формите и мотивите на това очакване. Източниците Дамянова свързва основателно както с общата историческа и културна ситуация на Балканите и в Европа, така и със спецификата на националната характерология на българина, което ще рече, че отчита оптимистичните балкански развития, свързани с освобождаването на Гърция и Сърбия, с традиционни национални митове, с идващите от Европа нови идеи и позитивни сигнали за парламентаризъм, социален и икономически стабилитет, добре функционираща институционалност, възможности за образование и търговия и т.н. Към предпочетените от авторката форми на очакването — надежда, дистанция (щеше да е по-точно, ако беше определено като дистанциране), колебание и скептицизъм — би могло да се прибавят поне още няколко, но и тези са достатъчни, за да й дадат повод за интересни наблюдения върху възрожденската текстовост и специфична емоционалност, върху механизмите на очакването, както и за формулиране на интересни изводи. С особен интерес четох разсъжденията ѝ за пасивния механизъм на очакването, осигуряващ необходимото „време за осмисляне и избор“, раждащо и една от най-характерните метафори на възрожденската литература — съня, една метафора, която ме е занимавала и мен преди доста години във връзка с поетиката на възрожденската поезия и спецификата на Ботевата публицистика. Приемам за приносно разсъждението на авторката, че „Патетиката на неприемането на това изчакване, забавяне и неприемане на новото, постепенно ще навлезе в хумора и сатирата, ще даде израз на гнева, а във втората половина на възрожденския период ще получи сатирични оттенъци в публицистиката на Славейков, Войников, Раковски, Каравелов, Ботев“, както и че „Страхът и гневът, срамът и вината, радостта, надеждата и търпението са обединяващите общността емоции, чрез които се моделира образът на „очакващия човек“ на Възраждането“.

Сигурен съм, че няма да сбъркам, ако определя като една от най-приносните и в тази монография следващата глава — *Травмата: Етимология на срама*. Не само защото е най-голяма като обем (около 50 страници, сама по себе си солидна студия, която има стойност и като част от общата книга, но и като самостоятелно проучване), но и защото с проблематиката си е провокирала като че ли най-евристичните рефлексии на динамичния изследователски стил на Дамянова. Много важно е още базисното ѝ твърдение, че „Видяна на историкокултурния макрофон на XIX век, травмата, пораждаща срама, придобива по-ясни контури именно със значение на психосоциален фактор за възрожденските културноисторически процеси“.

Травматичната ситуация на робството не само канализира интелектуалната енергия, но и довежда до осмислянето на най-важната заплаха — за загуба на историческа памет и от там — на идентичност. Тя формира и типове поведение и помага на възрожденското общество не само да преоцени миналото и да се вгледа в настоящето, но и да „потърси корективи“, както правилно формулира авторката, за бъдещето. Чрез някои от най-типичните си емоции срам, гняв и др. — тя провокира и появата на широкия спектър на комичното — от тежката сатира до хумористичния смях — като една от най-характерните черти на възрожденската литература, а чрез реалността на робството формира собствения си драматичен и трагичен образ в поезията, белетристиката, драматургията и публицистиката на най-добрите възрожденски писатели. Дамянова изследва детайлно и върху богата текстова фактура сложната динамика на взаимоотношенията между вината, срама, страха, страданието, гнева и други деструктивни емоции, от една страна, и от друга — функцията им в процесите както на създаването и задълбочаването на травмата (изразяващо се нередко и във взаимно индуциране), така и в опитите за преодоляването ѝ. Чрез прецизен анализ на текстовете на Паисий, Софроний, Неофит Рилски, Неофит Бозвели, К. Огнянович, Хр. Костович, П. Берон, В. Априлов, К. Фотинов и други възрожденци от Ранното възраждане авторката очертава контурите на травматичната ситуация, обхванала сложен комплекс от споменатите по-горе емоции и превърнала се, по думите ѝ, в „осова линия“ по пътя за изграждането, защитата и преодоляването на заплахите на идентичността, в края на краищата — и за преодоляването на травмата чрез литературата и публицистиката, мемоарите, преводната книжнина, фолклорните проучвания и сборници, новата просвета, „ръководствата по словесност“ и др. Ценно е наблюдението ѝ, че осъзнаването на травмата не само много често е съпроводено от опити за преодоляването ѝ, но и нередко двете тези енергии присъстват едновременно в едни и същи текстове.

Чрез обглеждане на проекциите на проблематиката в един по-широк балкански контекст Р. Дамянова предлага своя поглед и върху интересния аспект на проблема за преодоляването на травмата, формулиран тук като „Самовглеждащата се култура на XIX век“, проучва ролята на посмъртните слова (с техните социални внушения, с представата за идеал, която формират, със създаването на критерий за гражданска позиция, с налагането на един по-различен образ на времето, с очертаването на картината на нравите и т.н.) В края на тази глава Дамянова ни предлага конспективно свой анализ и на емигрантската проекция на рефлексите на травматичната ситуация, загатвайки с богатството на само „нахвърляната“ проблематика, че това е тема, към която тя ще се върне с повече търпение и време, защото това е тема за друга, отделна солидна монография. След като в главата за травмата

Р. Дамянова се спира по различни поводи на ролята на вината, страха и гнева, тя им посвещава и отделни глави, в които проследява основните параметри на техните психосоциални и текстокреативни функции, ролята им в изграждането на възрожденското духовно пространство.

Главите за смеха и радостта разширяват и окръгляват знанието ни за функциите на емоциите в сложния процес на „сглобяването“ на възрожденското социокултурно пространство. Не крия, че като човек, изкушен някога в изследване на проблеми на комичното във възрожденската проза, четох с особен интерес и с подчертано удоволствие главата за смеха, която респектира както с широкото поле за наблюдения и анализи, така и с приносните си обобщения, все качества впрочем, които в същата степен се отнасят и за провокиращата с неочаквани ракурси и заключения глава за радостта.

За монографията на Румяна Дамянова може да се пише дълго и подробно, защото тя е богата на идеи, анализи и изследователски синтези, резултат на дълго трупана ерудиция и респектираща компетентност. Специално обаче искам да отбележа, че тя е парадигматична и с още едно свое важно качество, рядко забележимо в изследванията върху Българското възраждане през последните две-три десетилетия — коректното посочване на приносите на писалите по един или друг въпрос преди теб. Румяна Дамянова е дала с тази книга и един урок на доста хора — и връстници, и по-млади, че и по-стари от нея. Ако се вгледаме в посочената и използваната библиография, ще видим, че тя не е пропуснала почти нито едно становище, изразено преди нея по който и да е от въпросите, които я занимават тук. И това с нищо не е намалило стойността на текста ѝ, напротив — направило го е по-стабилен и авторитетен, защото по този начин откроява още по-ясно собствените ѝ приноси, поставя ги извън всякакво съмнение.

Излязла в навечерието на 60-годишнината на Румяна Дамянова, тази книга е едновременно репрезентативна за изследователските ѝ качества и обещание за нови приносни трудове, които да четем и рецензираме в следващите 60 години!

Кирил Топалов

Jarmila Bachmannová, Valentin Suksov. Jak se to řekne jinde. Česká přísloví a jejich jinojazyčné protějšky. Praha, UNIVERSUM, 2007. 381 str.

Ярмила Бахманова, Валентин Суксов. Как се казва това другаде. Чешки пословици и техните аналози в други езици. Прага, Универсум, 2007. 381 с.

Преди няколко месеца видните чешки слависти Ярмила Бахманова и Валентин Суксов представиха на изследователите на народната духовна култура своето обширно изследване *Jak se to řekne jinde*. То съдържа 9 500 чешки пословици и откритите им еквиваленти в още няколко европейски езика. Както е добре известно, пословиците и поговорките са своеобразно отражение на действителността, ярко образно наименуване на материални и духовни реалии. Разгледани откъм езиковата им страна, те са и доказателство за невероятното езиково чувство на народния носител, на неговото умение точно и запомнящо се да именува заобикалящия го и провокиращ го свят.

Заемайки се с изследването на този интересен, но твърде обемен и нелек обект, авторите — опитни лингвисти, отчитат реалния факт, че пословиците са самобитни единици, които обикновено не могат да се преведат дословно на чужд език. Точният превод е по-скоро изключение и той може с успех да се осъществи най-вече при пословиците, които имат преимуществено основа в латински език или са заимствани от Библията. Трудностите при превода са породени преди всичко от обстоятелството, че всеки народ за дадена ситуация избира собствени образни изкази и действително тяхното разнообразие е голямо.

В предговора към своя труд Я. Бахманова и В. Суксов поясняват някои използвани термини. За да се избегнат известни неточности и неясноти, предизвикани от факта, че термини като паремиологични единици, паремиология и др. още не са проникнали в съзнанието на обикновения чешки носител на езика, авторите означават опростено всички единици в сборника като пословици.

Експерпирането на чешките пословичните изрази е извършено от труда на Ф. Челаковски — F. L. Čelakovský. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Praha, 1856, 1893, 1946*. Критерий за избора на най-често срещащите се е било изданието *Чешки пословици (Česká přísloví. Soudobý stav konce 20. století. Praha 1997)* на Д. Битнерова и Ф. Шиндлер, което определя т.нар. паремиологични единици, т.е. сбора от тези пословици и поговорки, които

са най-популярни и които днес са познати на всеки чех.

Към така подбраните чешки пословици се подават техните еквиваленти в руски и български език (тези езици репрезентират, в сравнение със западнославянския чешки, източно- и южнославянските). Специално за българския език трябва да се изтъкне впечатляващата библиография, която са ползвали авторите, както и тяхното усърдие, с което са ексцерпирали съпоставителния материал. Освен всички академични тълковни и фразеологични речници на съвременния български език Я. Бахманова и В. Суксов са ползвали за своите цели и най-добрите и пълни сборници с наши пословици, поговорки, гатанки и др. творения на народния опит и мъдрост. Такива са напр. трудовете на П. Р. Славейков. *Български притчи или пословици и характерни думи*. С., 1982, М. Арnaudов. *Български пословици и гатанки*. С., 1949, Н. Икономов. *Балканска народна мъдрост. Успоредици на български, сръбски, турски, румънски, гръцки и албански пословици и поговорки*. С., 1968, голямата съкровищница на Н. Геров, събрана в неговия *Речник на българския език*. С., 1975–1978, както и др. източници. Българският материал е предаден в автентичния му вид, така както е регистриран в публикуваните източници, със запазени фонетични, морфологични, лексикални и синтактични особености на народния език: *Агне се в чувал не купува. Болестта дохожда с кон, а си отива с кола. Видяла свинята рогозина, на сакала и постеля. Не питай знайника, а патника. Щото дяволът не може, той праща бабускера*. Всъщност, както и двамата автори признават с благодарност, именно богатството от български пословици и поговорки, събрани и представени в книгата на С. Влахов *Съпоставителен речник на пословици*. С., 1998, както и теоретичите постановки на българския учен, са родили идеята за подобен научен труд, изпълнен на по-широка основа.

След съпоставката с руски и български език чешките пословици са конфронтирани с три най-разпространени европейски езика: немски, избран като най-близък езиков съсед, английски, заради постепенното му налагане като обединяващ език на модерното време, и френски като представител на романските езици. В някои случаи, където това е било възможно, се подава и еквивалентът на латински.

Във всички застъпени езици авторите се стараят да покажат богатството и времевата променливост на пословиците, като допълват съвременния езиков узус. Включени са само тези пословици и поговорки, за които са намерени съответните еквиваленти във всички посочени езици. Авторите подчертават, че винаги са се стремили да включат към един раздел пословичен израз, основан на сходство в останалите езици, или поне такъв, който представя най-близко образно (обикновено метафорично) наименование. Макар че са черпили материал и от по-стари публикации, с оглед на знанията на днешния читател авторите не го включват. По-скоро са се постарали да

го приведат като илюстрация към шеговитите изрази и така са извършили своеобразната му актуализация. Съзнателно обаче авторите не вземат под внимание т.нар. пословични обрати.

В хода на своето научно дирене Я. Бахманова и В. Суксов установяват, че паремиологични единици, основани на сходство или метафори, се откриват трудно. Разлики съществуват не само между отделните чужди езици, но и в рамките на един език, защото са многобройни начините за назоваване, използвани в обичайната комуникация. Но точно тук могат да се търсят приликите и отликите между начините, по които отделните народи създават тези емоционално-експресивни форми, изпълняващи образно-експресивни функции. И именно това е широкото поле за бъдещи научни изследвания както в областта на народопсихологията, така и в областта на лингвистиката, което двамата автори предоставят на учените от европейските страни.

Азбучният порядък на паремиологичните изрази е чисто формален и погледът към вариантните пословици е дискуссионен, но авторите са избрали този метод да представят своя материал, тъй като според тях еднозначните пословици е невъзможно да се включат дори и при тематична подредба.

Тематично пословиците са включени в три основни раздела: 1. *Човек* 2. *Човек и общество*. 3. *Психическа страна на човека*. Тези теми се подразделят на по-малки части. За удобство на читателя речниковите абзаци са номерирани от 1 до 638 и към същия № се препраща в списъците, приложени в края на труда.

На първо място в речниковата статия стои чешката пословица, за която авторите предполагат, че е най-обичайната, най-познатата на съвременните носители на чешкия език. Чуждоезиковите ѝ еквиваленти се подреждат след нея в реда: немски, английски, френски, латински, руски, български. За по-голяма пълнота в чешката част на някои абзаци авторите акцентират и на пословици с подобен смисъл или пък с бележка *срв.* — и на пословици с противоположно значение. Най-употребяваните варианти са поставени в скоби.

Специално е помислено за лесното използване на целия изобилен материал и за бързото търсене на конкретни пословици. За това служат азбучните списъци за всички от изброените езици, в които към всяка пословица е посочен изворът. За чешките читатели е предназначен и азбучен списък на т.нар. ключови думи. Всичко това много улеснява търсенето на определен пословичен израз и неговите евентуални чуждоезикови еквиваленти в морето от 9 500 пословици: 2 390 чешки, 1 226 немски, 1 204 английски, 1 611 френски, 992 латински, 1 079 руски и 996 български.

Като истински професионалисти, създали своя труд в помощ на бъдещи изследователи етнолози, лингвисти, социолози, социолингвисти, и особено за преводачи, журналисти и др., двамата автори са се старали да запазят за

всички пословици оригиналния и автентичен облик от извора, в който са регистрирани и от който са ексцерпирани, като това се отнася особено за чешкия език. И в чуждоезиковите пословици в някои случаи се представят по-стари облици, които се различават от съвременния разговорен узус.

Книгата на Я. Бахманова и В. Суксов, създадена с вещина и висок професионализъм, представя на научната общност, а също и на обикновените читатели една съвременна и достоверна европейска картина на света, отразена в огледалото на пословиците и поговорките.

Славка Керемидчиева

Małgorzata Skowronek. „Świat cały ma Cię za obrońcę“. Michał Archanioł w kulturze Słowian prawosławnych na Bałkanach. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2008. 240 p.

Малгожата Сковронек. „Целият свят те има за застъпник“ (Архангел Михаил в културата на балканските православни славяни). Лодз, 2008. 240 с.

Книгата на полската медиевистка Малгожата Сковронек, базираща се на защитената през 2004 г. докторска дисертация в Катедрата по славянска филология на Лодзкия университет, представлява първо по рода си цялостно изследване на образа на архангел Михаил в културата на православните балкански народи. Широкообхватният и разнороден материал обхваща църковна реторическа проза, кратки агиографски форми, литургична поезия, апокрифни текстове, фолклорни източници и предопределя гъвкавата методология на авторката: интердисциплинарният подход води до умело съчетаване на сравнителен и структурен анализ при конкретните текстове. Докато при каноничната книжнина се прави уговорката, че славянската ангелология е закономерна приемница на византийската богословска традиция, уникални проекции в образа на Архистратига се търсят в извънканоничните паметници и във вярванията на народното християнство.

Изследването съдържа встъпление, шест глави, заключение и приложение, както и резюме на английски език. Уводната част излага конспективно зараждането на култа към Михаил, библейските извори и оригиналните византийски паметници, споменаващи архангела. Отчита се трудността за строго обособяване на образа на архистратига сред общата информация за безплътните сили в юдейската и в средновековната книжнина, както и значителната свобода в иконографското му представяне на Изток.

Използваният литературен и фолклорен материал е функционално йерархизиран в шест раздела. Първа глава — *Славянската реторическа проза, посветена на ангелите* — се концентрира върху *Похвално слово за Михаил и Гавриил* на св. Климент Охридски, анонимното *Слово за ангелите*, словата за Събора на Архангел Михаил на Илия Трудолюбив и на Софроний Врачански. Основно внимание закономерно се отделя на творбата на Климент Охридски, изтъкнат като първи преводач на йерархичните ангелски чинове в славянската книжнина. Авторката поддържа тезата, че в Климентовото слово библейските цитати създават мрежа от общи мотиви, които по-късно се появяват в други текстове. Така се извежда становището за изключителната роля на Климент в славянската рецепция на култа към

архангел Михаил. По-нататък М. Сковронек се спира на компилативния характер на преписа от XIV в. на *Слово за ангелите* и определя произведението като коментар на по-неясните и бъдещи интересни пасажии от Похвалното слово на Климент (в него за пръв път в славянската традиция се споменава архангел Уриил). Изхождайки от детайлен анализ, авторката гради образа на анонимния книжовник като ерудит и филолог със завидна книжовна школовка.

Като особеност на словото на Илия Трудолобови (най-ранен препис от XIV в.) се сочи, че всички ангелски чудеса, необвързани с конкретни имена в библейския източник, книжовникът приписва на архангел Михаил. Сковронек откроява и стреми се на средновековния автор към изграждане на хомогенен, вътрешно кохерентен текст, съчетаващ едновременно похвални, поучителни и наративни елементи.

Като най-близко до съвременното, *Слово за Събора на архистратига Михаил и другите безплътни сили* на Софроний е открито с близкия си до народния, жив и образен език въпреки византийския първообраз. Подчертава се маргиналната позиция на Гавриил и Михаил сред обобщеното представяне на ангелите, както и силно дидактичният характер на иначе най-обширното слово върху този празник в южнославянската традиция. За изходна точка към спецификата на текста авторката избира самото заглавие на сборника *Кириакодромион*, определен в типично полски филологически дух като „бароково разгърнато“ явление. В заключение изследователката изтъква различията между четирите разгледани слова, които въпреки сродния им тематичен обхват са плод на различни епохи и стилове. Определението на паметниците като „славянски“ според нея е условно поради непрестанното позоваване на византийската традиция през вековете. Поставянето им в контекста на византийско-славянската култура е напълно закономерно.

Вторият раздел на книгата, озаглавен *Кратки агиографски форми*, обхваща южнославянските проложни версии — многобройни, макар и даващи конвенционален образ на архангелите и в частност на Михаил. Акцентът пада върху *Чудото в Хоня* — сюжет, напуснал съставите на пролозите и добил собствено битие в текстове, оставащи и до днес трудни за строго жанрово класифициране. Поради тази причина М. Сковронек озаглавява подраздела върху обособените разкази за чудото в Хоня *Между литургията и приключенското повествование*. Проследява се как под наслова *Чудото в Хоня* се обединяват разнородни мотиви с главен герой архангел Михаил като покорител на стихии и закрилник на християните. Макар и силно зависими от съдържанието на пролозите, тези текстове се посочват като свидетелство за особеното място на сюжета „чудото в Хоня“ южнославянската традиция, както и за живия интерес към чудодейната мощ на Архангела в народното съзнание.

В трета глава от изследването се анализират два славянски превода на гръцки описания на архангелски чудеса. С термина *повест* („*opowieść*“) авторката подчертава свободното адаптиране на оригиналните мотиви от *Повест за чудесата на великия и всеславен Архистратиг Михаил* на дякон Панталеон Константинополски (ок. VIII в. — 850 г.) и *Слово за Архангелския Събор* от Дамаскин Студит. Първият текст, запазен в единствено копие, според авторката не изиграва особена роля в славянската книжнина, докато вторият впечатлява с множеството съкращения, размествания на епизодите и добавки, водещи до проблематизиране на жанровата класификация на славянските преписи. Нарушената структура на Дамаскиновия оригинал М. Сковронек обвързва и с обособяването на отделните сюжети в самостоятелни текстове, провокиращи въображението и стилистичната самобитност на преписвачите.

Четвърта глава — *Ангелите в литургичната поезия* — проследява култа към архангелите в канони, посветени на празниците на 8.XI. и 6.IX., по южнославянски преписи от X до XVII в. Подчертава се мелодико-ритмичната хармония, съхранена в славянските версии. Наред с ценните акростиховете в оригиналните старобългарски творби (напр. на Константин Преславски) тук се откроява безпрецедентното сравнение между Михаил и Моисей — в изданията от В. Ягич похвален канон (източнославянски паметник от края на XI в.), извеждащ символиката на водата, за разлика от традиционните обвързвания на архангелите със светлината и с огъня.

В петия раздел — *Неканонични сказания и молитви* — се разгръщат аспекти на ангелската същност и в частност на архангел Михаил, свидетелстващи за разнопосочната му рецепция в народното съзнание. Интересно е обвързването на апокрифните функции на Архистратига с реликвите на славянските митологически възприятия. В словото за борбата на Михаил със Сатанаил, приписвано на Йоан Златоуст, както и в *Тивериадското море* авторката откроява дуалистични елементи, подсказващи отчетливи гностически влияния. От друга страна, Михаиловият образ кристализира в представите за пазител на рая, строг и справедлив покровител на човечеството, проводник на душите в отвъдния свят. От молитвени и амулетни надписи М. Сковронек извлича заключението за силата на вярата, приписваща почти безгранична мощ на ангелите и особено на Михаил.

Шеста глава — *Архангел Михаил във фолклора* — проследява митичното разделение на света и функциите на отделните светци, ролята на Архистратига в литургичния и аграрния календар, както и особената му функция на посредник между Бога и земния свят. Коментираният материал се базира главно върху легенди, песни и отделни фолклорни ритуали. Като доминираща роля на Михаил в народната култура авторката извежда неговата роля като вестител на смъртта и оттам — представата за върховна справедливост,

олицетворена от архангела. Чрез обвързването му в опозиция със Сатанаил Архистратигът функционира традиционно и като божествен вестител, възплаващ светлината. Поредна амбивалентност М. Сковронек вижда в Михаил като носител и същевременно — като пазител от внезапна смърт, като пръв сред безплътните сили, но съвместващ и хтонични елементи.

В заключителната част авторката предлага тезата, че източно-православният култ към Михаил би се различавал съществено, ако не бе обхванал в себе си ролята на старозаветния „ангел Божий“. Като феномен на култа към Архангела в славянското православие се посочва фактът, че в посветените му творби с литургична употреба се открояват и псевдоканонични или апокрифни елементи, което изследователката обяснява най-вероятно с включването в образа му на множество генетично различаващи се функции. Това становище, както и ролята на архангел Михаил като водач и наставник при пътуванията в отвъдното (където наред с небесата, рая и ада се появява без коментар и понятието „чистилице“), заслужават допълнителни аргументи от изворите в иначе завидно коректния труд и по-скоро подсказват спецификата на научния и културен апарат, с който авторката подхожда към южнославянската книжовност. Наред с това именно променения зрителен ъгъл дава възможност за изключително сполучливите интерпретации на М. Сковронек. Мозайката от разнородни източници в крайна сметка отвежда до обобщителната теза за синкретичния образ на архангел Михаил в балканското православно славянство.

Приносен характер притежават и публикуваните в *Приложението* шест необнародвани до момента или слабо известни текста, посветени на Архистратига (слово на Илия Трудолюбиви в неизвестен препис от XIV в.; слово на Софроний Врачански; препис от XIX в. на чудото в Хоня (на новобългарски диалект; Зографски препис на службата за празника на 6.IX. (XIII в.), канон от Скопския миней за 8.XI. (XIII в.), Хилендарски препис на канон с акатист от XVII в.). Трудът е снабден с богата библиография, открояваща сред славянските изследователи видни имена на българската медиевистична школа. Книгата като цяло е съвременен модел за прилагане на интердисциплинарни подходи към култа на архангел Михаил.

Камен Риков

Р. Маринска. Особенности в говора на с. Славейно, Смолянско. Акустичен анализ на родопски гласни. Пловдив, Макрос, 2008, 132 с.

Появата на монографии, посветени на българските диалекти, по принцип е рядкост в езиковедската литература. Затова всяко подобно изследване в тази област се приема като своеобразно събитие. И въпреки че на родопските и македонските говори е отделено по-голямо внимание отколкото на другите български диалекти, те продължават да предизвикват интерес. Несъмнено това обстоятелство се дължи предимно на съхранените в тях архаични елементи, които имат огромно значение за историята не само на българския, но и на славянските езици като цяло. Ето защо трудът на Р. Маринска *Особености в говора на с. Славейно, Смолянско. Акустичен анализ на родопски гласни* привлича вниманието на специалиста.

Още в заглавието на представения тук труд авторката заявява, че обект на изследването е само едно отделно село. Това веднага подсказва, че тя следва похвата на описание на родопските говори чрез отделни езикови микросистеми, наложен от Ст. Стойков (*Говорът на с. Мугла, Девинско.* — ИИБЕ, 1971, 20, с. 3—90); *Говорът на с. Настан, Девинско.* — ИИБЕ, 1964, 11, с. 367—376) и Ст. Кабасанов (*Говорът на с. Момчиловци, Смолянско.* — ИИБЕ, 1956, 4, 5—33); *Един старинен български говор. Тихомирският говор.* С., 1963.). Предпочитанието ѝ към този метод е видно още от нейната дисертация (за получаване на научно звание и степен „д-р по филология“) *Девесилският говор. Фонетика и морфология.* С. 1991.

В краткия предговор обаче се подчертава, че „Говорът на с. Славейно споделя основните фонетични особености на смолянския говор и заедно с това има своето място сред другите родопски диалекти.“ (с.5). По този начин Р. Маринска, от една страна, веднага фиксира локализацията на описаната езикова микросистема (означена преди това от други учени, чиито мнения за говора авторката представя по-нататък (с. 19—21), а от друга — подсказва на читателя, че той ще има възможност още един път да погледне върху основните особености на родопската диалектна система и главно върху фонетичната система, която определено се характеризира предимно със специфичните за района и съответно за с. Славейно гласни *ǫ*, *ϕ* и *Ě* и силната мекост на съгласните. Но както става ясно от подзаглавието на монографията, Р. Маринска ни представя и един поглед върху фонетичната система от съвсем друг аспект, чрез който разкрива акустичния облик на вокалите в говора.

След краткото въведение в частта *Предговор* (с. 5—8) Р. Маринска ни дава някои географски и исторически сведения за селото (с. 9—18). Чрез тези екстралингвистични данни читателят получава ясна ориентация за селото, което

се явява част от селищната мрежа на огромния родопски масив с характерния за нея планински релеф, а в историческо отношение споделя нейната обща съдба. Обстоятелството, че Родопите остават по-дълго време в границите на Османската империя, както и съжителството на християни и мюсюлмани и на различни етноси в района, не е повлияло особено на лингвокултурната система на живеещите тук българи. А може би точно тази ситуация е една от причините за съхраняването на архаичните елементи в тях.

Съществената част на изследването е представена в главата *Фонетични особености* (с. 22—90) и прикрепените към нея *Приложения* (с. 91—126).

При изследването на фонетичната система на с. Славеино авторката използва няколко метода, но се опира предимно на синхронията и диахронията. Тук обаче трябва да се има предвид, че синхронната гледна точка също е условна, тъй като Р. Маринска описва езика на най-старото поколение в селото, като подчертава, че дори „вече са покойници значителна част от най-колоритните пазители на диалекта...“ (с. 6), които тя е ползвала като информатори. Нещо повече — днес, според Р. Маринска, говорът явно отмира. Същевременно обаче трябва да се има предвид, че тя самата е носител на този говор. Това ѝ дава основание да твърди, че описанието е и на синхронно, а не само на диахронно ниво.

По-голямо внимание Р. Маринска отделя на вокалната система. И това е естествено, като се има предвид, че именно в това отношение родопските говори се отличават най-съществено от останалите български диалекти. Навярно поради това тя подробно описва характеристиките на всички гласни фонемни под и извън ударение от синхронен аспект и връзката им с графемите, означаващи фонемите в старобългарската вокална система чрез диахронния метод. Така картината на родопската фонетична система се обогатява с допълнителни детайли.

Особено внимание обаче заслужава методът на акустичния спектрален анализ на вокалите, който превръща аудитивните впечатления в обективна фактология. Акустичният анализ по принцип е слабо използван в българската диалектология. Доколкото ни е известно, такъв подход е използван само от Ст. Стойков при изследването на банатския говор (вж: Стойков, Ст. *Банатският говор*. — ТБД, 1967, 3), а в по-ново време е прилаган от Вл. Жобов (вж.: *Звуковете в българския език*, С., 2004, 124 стр.) и Благой Шклифов, (вж: Шклифов, Бл. *Проблеми на българската диалектна и историческа фонетика с оглед на македонските говори*. С., 1995, където впрочем авторът изказва своята благодарност към Р. Маринска за помощта, която тя му оказала при неговите сонаграми). Причина за това е не само сложността и трудоемкостта на тези изследвания, изискващи наличие на особено внимание, търпение и прецизност, а и необходимостта от специални технически условия. Към този метод обаче авторката проявява интерес още в студентските си години, когато всъщност са направени голяма част от сонаграмите,

отнасящи се до фонетичната система на с. Славеино. Представеното тук издание говори, че това увлечение тя е съхранила и превърнала в специалност. Тази констатация се потвърждава от професионално направените анализи и представените в частта *Приложения* сонаграми. Макар и немного на брой, представените образци достатъчно ярко онагледяват тези вокали, което ги прави по-понятни. Сполучливият подбор на езиковия материал за експериментално-фонетичното изследване на славеинския вокализъм и значителният му обем елиминира случайност на данните.

Методът на акустичния анализ несъмнено е ценен с това, че онагледява акустичната характеристика на звуковете. Днес обаче, когато диалектите безвъзвратно изчезват, той става още по-значим, тъй като позволява техническата консервация на диалектния изговор, т.е. дава най-добрата възможност за възпроизвеждане на подобно звучене, ако един ден автентичният изговор на съответния звук се превърне в тъжен спомен. Би могло да се каже, че именно това е най-голямото достойнство на труда. Като се има предвид, че акустичният сонаграмен анализ е рядко използван метод, без съмнение трудът придобива още по-голяма стойност за българистиката и дори за славистиката.

Добро впечатление прави и фактът, че изводите от сонаграмния анализ не остават изолирани. Авторката успешно сравнява вокалите в славеинския говор с други родопски говори. Така например тя установява, че говорът на с. Славеино е близък до говора на с. Момчиловци, но има и фонетични различия, които авторката е посочила при съответното описание, най-вече по отношение на гласните. От друга страна Р. Маринска прави съпоставителен анализ на родопските вокали с книжовните, като за база използва изследванията на Д. Тилков за книжовните гласни (D. Tilkov. *Le vokalisme bulgare*. Paris, 1970). По този начин Р. Маринска дава широка картина на вокализма на с. Славеино, чиято система включва особено интересните и за родопския диалектен ареал гласни „широко“ *o*, „широко“ *e* и „Милетичевото“ *e*. Така, въпреки че обект на изследването е говорът само на едно село, чрез него се представя акустичният облик на фонетична система на родопския диалектен ареал. Нещо повече, той допринася за онагледяването на звуковия облик и на вокалната система на тракийската диалектна система, за голяма част от която вокалите *ê* и *ę* също са характерни. Всъщност, както е известно, чрез тези гласни родопският вокализъм се свързва и с част от българските говори в Румъния (вж.: Младенов, М. *Сл. Българските говори в Румъния*, Изд. на БАН, С., 1993) и Украйна (вж.: Державин, Н. С. В: *Болгарские колонии в России* Т. II, *Язык*. Петроград, 1915; Бернщейн, С. Б. Е. В. Чешко, Э. И. Зеленина. *Атлас болгарских говоров в СССР*, М., 1958 и др.).

Сравнително по-малко място в изследването е отделено на консонантната система на славеинския говор (с. 65—77). В обобщен вид са представени

наличието на мекост и затвърдяването при съгласните в изследваната микро-система. Отбелязани са характерните специфики в изговора само на няколко консонанти. Обърнато е внимание и на по-ярките промени при консонантните групи.

Картината на славеинската фонетична система Р. Маринска допълва чрез представянето на незакономерно и единично проявяващите се фонетични явления (с. 78—90).

Особено добро впечатление прави не само обемът на илюстриращия фонетичните особености лексикален материал, но и целенасоченият му подбор. По този начин авторката се е постарала да съхрани старинната лексика в говора. Думи като: *прАм`н`* 'вълмо от вълна' (с. 28); *пурѐс* 'силен сух студ'; *мрѐнки* 'сенки под очите' (с. 32); *кѳтуш* 'плесен в течност'; *скѳкут`* 'гъдел' (с. 39); *зив`ò* 'зет'; *г`б`ò* 'бременна' (с. 49) и мн. др. дават представа за лексикалната система на говора. Както самата тя отбелязва, сред лексемите има такива, са специално търсени и с оглед на уточняването на значенията, като за целта се опира на труда на Т. Стойчев *Родопски речник (Българска диалектология. Проучвания и материали*, С., 1965, 2, 121—311 и 1977, 5, 153—221), явно поради обстоятелството, че те вече са забравени. Внимание заслужават и отбелязаните мимоходом на различни места по-значими морфологични особености на говора, като например, наличие на окончанията -`м, -ам (вж. напр. с. 45 и др.) и -òм (вж. с. 49 и др.) при глаголните форми за 1 л., ед.ч., сег.вр., аспектиалността при глаголите, вида на кратките лични местоимения, наличие на тройната членна система и т.н. Изложението в този труд лингвистичен материал може да послужи като извор за българското диалектно словообразуване и етнолингвистиката. Така авторката показва, че изключително добре познава говора и същевременно това е една възможност да се запазят и някои архаични елементи в лексиката и морфологията на родопските говори, които днес бързо и безвъзвратно изчезват, а след време ще е невъзможно да се възстановят по-специфични думи или значения.

От всичко казано дотук става ясно, че родопските говори в частност и българската диалектна система като цяло все още не са изчерпателно изследвани. А трайната тенденция на тяхното динамично отмиране през последните десетилетия все повече намалява възможностите за обстойното им проучване. В този смисъл значението на труда на Р. Маринска придобива особено голяма величина. Няма съмнение, че той ще заеме своето достойно място сред другите монографични изследвания, посветени на българските диалекти, особено като се има предвид, че като цяло те не са особено много на брой.

Зоя Барболова

**Цветана Георгиева. Йордан Радичков: между нагледа и мита
С., АИ Марин Дринов, 2006. 252 с.**

Книгата на Цветана Георгиева „Йордан Радичков: между нагледа и мита“ е поредният значим принос в критическото обследване на големия български писател. Тя продължава усилията на съвременната литературоведска мисъл за проникване, разчитане и овладяване на митичната вселена Радичков, за разшифроване на културологичните кодове и митотворчески механизми, от които е изтъкан Радичковият наратив. След книгата на Инна Пелева „Йордан Радичков: „Дума, разказ и тъга“ (София, 2004), преобърнала представите на родната критика за писателя и направила видими вторичността и скроеността на авторския йероглиф, семантичната непрозрачност и архаичната дълбинност на Радичковия свят, монографията на Цветана Георгиева потвърждава високата литературна компетентност на текста Радичков и предлага друга необичайна и продуктивна изследователска стратегия за цялостно и дълбинно проучване и разчитане на митологичния заряд в прозата на писателя. Изследването се отличава с методологическа прегледност и научна издръжаност на прилаганите изследователски подходи. Авторката умело съчетава инструментариума на деконструктивизма, на неомитологичната и интертекстуална школа с философска ерудиция и културологична широта на интерпретациите. Книгата ситуира Радичковия митологизъм в контекста на 60–80-те години на XX век като съзнателен израз на „борбата за памет“, като екзистенциален акт на спасение и поддържане на равновесието на различните светове в пишещия и в четящия, в мислещия човек, за да подчертае различието и другостта на текстовете му спрямо изпробваните модели на писане в българската митологична проза от този период.

Митологичната проза на Радичков постоянно препраща от регионалното към универсалното, от архетипното към модерното и постмодерното, от паметта към съвременността и обратното и именно в този дискурсивен зев се появяват благодатните възможности за литературоведа от изравянето на „предишното слово“, от оголване на механизмите на паметта и актуализиране на нейните многобройни контексти и смислови депа. В петте глави на своята книга Цветана Георгиева тръгва от видимото, от нагледното, от повърхностния текстови пласт на Радичковия текст-палимпсест, за да го отвори към шифрованата знаковост на дълбинното, митологичното, архетипното. Най-напред авторката добросъвестно анализира художествената функция на *антропоморфизма* и *персонификацията на природата*, на *зооморфизма* и *анимизма* в текстовете на Радичков като източник на

богат сравнителен и метафоричен потенциал, културни препратки и съответствия, знак за мистичната обвързаност между видимото и невидимото, природното и човешкото, между думите, явленията и идеите за тях. *Зооморфният и антропоморфен код*, мимолетно отбелязвани от радичковистите, в книгата на Цветана Георгиева са подложени на дълбоко декодиране, придобиват концептуална цялостност и завършеност, семантична прозрачност и обособеност, превръщат се в основен символно-митологичен капитал на текста Радичков. С особена изследователска страст авторката разчита таксономичния инструментариум на писателя и търсения чрез него архаичен модел на обвързване на природно и космическо, особено четим в семантичната верига: <растение—животно—човек—космос>, неизменна част от Радичковия разказ. С педантична добросъвестност в книгата се извличат семантични редове от растения, птици и животни и през тяхната знаковост се осмислят философските и екзистенциални послания на прозата му. В тази интерпретативна посока известни разкази от сборниците „Луда трева“, „Акустичното гърне“, „Ноев ковчег“ и др., както и пиесите „Лазарица“, „Суматоха“, „Образ и подобие“, разширяват своя смислов хоризонт, разчетени през призмата на анималистичната метафоричност и зооморфна символика.

Нов ракурс в натрупания критически масив за Радичков дават и анализите на *акустичния, телодвигателен, оптически и хроматичен код* в прозата на писателя. Класифицирането и интерпретирането на многобройните акустични явления в Радичковата проза повдига въпроса за доминиращата роля на невербалното общуване, за кризата на смисъла в човешкото говорене, за обезмислянето на човешката реч и нейните формални функции в текстовете му. Разглеждането на човешките жестове и походка в контекста на архетипната ритуалистика осветява постоянната тяга в прозата на писателя към диалектиката видимо/невидимо, към необичайното, инферналното и мистичното в човека, към постоянните знаци на отвъдното в човешкото ежедневие. Специфичните белези на *хронотопа* в митологичната проза на Радичков се превръщат в поредния източник на архаична знаковост в книгата на Цветана Георгиева. Тя открива доминираща роля на *„изображение на пространството над представите за времето“* (с. 139), като израз на Радичковата нагласа да интерпретира историята преди всичко иносказателно и алегорично, да строи метафорични конструкции, чрез които пространствените реалии стават източник на етнопсихологически наблюдения и асоциации. Много показателни в това отношение са анализите на авторката на пространствената *опозиция свое—чуждо* в пътеписите „Неосветените дворове“ и „Малка северна сага“, в които е онагледен механизмът на трансформиране на предметното и зримото в ценностен съсъд на времето и паметта.

В главата „Иконография на битието“, многобройните Радичкови йероглифи и образи емблеми (суматохата, верблюда, козята брада, лудата трева, нежната спирала, кошницата, бомбето, и т.н.), превърнали се в запазена марка на писателя, са интерпретирани в максимално широк културологичен план, отворени към смислово-оценъчното, етичното и метафизичното. Вещото атомизиране на Радичковата поетика в книгата на Цветана Георгиева неизменно открива и друга нейна основна черта — „театралността“ и „картинността“ на наратива Радичков. Иновативност на авторското повествование, според авторката, е зашифрована в сценичността на различните нива на конструиране на творбите му. В книгата се проследява художествената функция на *театралната пантомима и маската* като синтактично-семантични знаци на игровия, условен и стилизиран Радичков свят. Изследвайки архитектониката на Радичковата митологична вселена, потъвайки в едно или друго ниво на структурирането ѝ, авторката неизменно стига до синтагматиката и стилистичната фигуралност на текста Радичков. Тя лансира интересното становище, че книгите на писателя от 60—70-те години „избягват идеологичността на словото“, защото авторът се насочва към архаични и забравени от новата литература модели на писане, „обръща се към старобългарския ритъм и изразност на словото и риторизира архаични модели на универсалното слово, Библията“ (с. 206). От композиционните похвати на Радичковата проза Цветана Георгиева откроява *кръгово-спираловидния модел* и *колажирането* като различни типове вътрешнотекстуална цитатност и повтаряемост, задаващи особената енигматичност и херметичност на Радичковото разказване.

За финал на своята книга изследователката избира специфичните авторските стратегии на разказване, игровите взаимоотношения по *веригата разказвач—пишец, човек—автор—читател* в Радичковия свят. Зад прочутата иронично-скептична усмивка на писателя, който ни гледа от корицата на тази книга, сякаш долавяме насмешката на постмодерния автор, избрал трудната, но благодатна роля на демиурга, който иронизира и развенчава творенията си, за да възвеличае по парадоксален начин силата на творческия акт, в който пишещият, разказващият и четящият постоянно проверяват самотъждествеността на литературата.

Мариета Иванова-Гиргинова

СЪОБЩЕНИЯ

Награди на Българската академия на науките

Проф. дин Людмила Горина

Проф. Людмила Васи́левна Горина е възпитаник на Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“, днес и негов заслужил професор, преподавател в Катедрата по история на южните и западните славяни в Историческия факултет. Член-кореспондент на РАН е от началото на 90-те години, а през 1992 г. е включена в международните номинации за „Жена на годината“. През 1988 г. е наградена с Почетния знак на Софийския университет със синя лента, а от 1996 г. е Почетен доктор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Над 40-годишната научна и преподавателска дейност на проф. Л. Горина е изцяло посветена на българската история и на България. Още дипломната ѝ работа е посветена на българското минало, а през 1966 г. защитава и кандидатската си дисертация на тема „Социално-икономически отношения във Второто българско царство“. Следва докторската ѝ дисертация „Марин Дринов. Историк и обществен деец“ (1987 г.).

Проф. Л. Горина чете основния курс по история на южните и западните славяни, води курсове по история, изворознание и историография на България, спецкурсове и спецсеминари по славянска палеография, социално-икономическите отношения във Втората българска държава, както и по темите „Българо-руски идейно-културни връзки през XV—XVIII в.“, „България под турско иго през XVIII в.“, „Българско национално Възраждане“, „Историята на България в руската историография“, „Южните славяни и Византия“ (уводен семинар) и др. Тя е сред активните и много добри автори на учебници по изворознание, история и историография на южните и западните славяни, история на славистиката, на славянската историография, на хрестоматии по преподаваните от нея дисциплини.

Под ръководството на проф. Горина са защитени около 80 дипломни работи. Научен ръководител е на няколко десетки кандидатски дисертации

и консултант на докторски дисертации, чиито автори днес са сред водещите имена на руската историческа българистика, някои и със спечелено международно признание. Днес възпитаниците на проф. Горина работят освен в Русия и в републиките на бившия СССР и в България, още и във Великобритания, Белгия, Австралия и др. Многократно изнася лекции и в Софийския университет.

Проф. Горина е автор на три монографии: „Социално-икономическите отношения във Второто българско царство“ (Москва, 1972); „Марин Дринов. Историк и общественный деятель“ (Москва, 1986; София, БАН, 2006, на български език) — единствено в науката монографично изследване за М. Дринов; „Болгарский Хронограф“ (София, 2005) и на над 150 статии и студии, публикувани в бившия СССР, Русия, България и в други страни.

Впечатляващи са изявите на проф. Горина в научно-организационния живот на славистите, руските българисти и българските русисти и съвместната им научна дейност. Дълги години тя е секретар от съветска страна на смесената Българо-съветска комисия на историците, а в края на 90-те години на XX в. е заместник-председател на Междурепубликанската научна асоциация на българистите в ОНД. Изявите ѝ на международните научни форуми винаги са предизвиквали сериозния интерес на специалистите. Тя е инициатор и за честванията в Харков през 1988 г., посветени на 150-годишнината от рождението на Марин Дринов, в София — по случай 100-годишнината от смъртта на Марин Дринов, а от години е и най-дейният радетел за създаване на музей на големия учен в Харков и за издаване на негови неиздадени съчинения, съхранявани в Българския исторически архив.

Цялостната научна продукция на проф. Людмила Васи́лиевна Горина я представя като едно от водещите имена в съвременната славистика и българистика не само в Русия и България, но и в световната наука. Изследванията ѝ се отличават с приносен характер, разнообразие от извори и методи за работата с тях, с оригиналност на концепциите и задълбоченост и убедителност на научната им аргументация. Нейното човешко обаяние, коректност и толерантност, приветливост и откритост в отношенията с хората са допълнителни штрихи към нейния научен портрет. Проф. Горина беше удостоена с почетния знак на БАН „Марин Дринов“ по време на тържествата в Панагюрище — родния град на учения историк, по случай 170 години от рождението му.

Елка Дроснева

Д-р Владимир Юриевич Саленков

По време на тържествените чествания в Панагюрище на 170-годишнината от рождението на големия български учен, основател на Българското книжовно дружество и министър на науката и просвещението проф. Марин Дринов, председателят на БАН акад. Никола Съботинов награди с почетен знак „Марин Дринов“ на лента д-р Владимир Саленков, председател на Харковското отделение на Асоциацията на българите в Украйна и съпредседател на дружеството „М. Дринов“ (Харков, Украйна) за заслугите му за създаването на дружество „Марин Дринов“ в град Харков, Центъра по българистика и балканистични изследвания в Харковския национален университет „В. Н. Каразин“, организирането на международни Дриновски четения в Харков, издаването на „Дриновския сборник“ и по повод 170-годишнината от рождението на проф. Марин Дринов.

Още в началото на демокрацията в Украйна Владимир Саленков е един от будните българи (майка му — Ирина Димитрова от с. Лозоватка, Запорожка област). Той е сред инициаторите за учредяването на дружество, обединяващо етнически българи, живеещи в Харков. За разлика от районите с компактно българско население в Одеска и Запорожка област и Крим, в Харков се настаняват българи от различни краища на бившия СССР, в това число бесарабски и кримски българи, на които им е било забранено да се върнат в родните си места. Като бивша първа столица на съветска Украйна и голям индустриален и научен център в СССР, Харков приютява повече от 1300 етнически българи, а по времето, когато Кръстьо Раковски е Председател на украинското правителство, българи градинари създават край Харков седем български селскостопански кооперации. Един от районите и досега е известен като „Българка“, а улица „Болгарская“ е доказателство и досега, че тук са живеели българи.

От самото начало дружеството избра Марин Дринов за свой патрон и очерта своето предназначение като организация, която се специализира в научни изследвания. Дружеството, заедно с Междурепубликанската (бивша съветска) асоциация на учените българисти, иницира провеждането на международни Дриновски четения още от 1993 г. и издаването на научния сборник „Български годишник“. Публикувани са пет тома на това издание, което продължава да съществува под егидата на Славянския университет в Киев. След известно затишие дружеството „М. Дринов“ отново е сред инициаторите за създаване през 2006 г. на Център по българистика и балканистични изследвания в Харковския национален университет. Благодарение на д-р Саленков, който е и учен, и бизнесмен, и голям родолюбец, Центърът

работи активно и има признание сред научните среди не само в Украйна, но и в Русия и в другите страни на ОНД, а също и в България.

При активното съдействие на д-р В. Саленков е открита паметна плоча на М. Дринов в Харков, той е и учредител на стипендия „М. Дринов“ за млади студенти българи в Харковския университет, спонсорира дейността на Центъра по българистика, Дриновските четения и „Дриновски сборник“.

Владимир Юриевич Саленков е роден на 27.02.1956 г. в гр. Харков. Възпитаник е на Националния технически университет (Харьковский политехнический институт), където завършва специалност „Техническа криофизика“. Дисертационният му труд е в областта на приложната математика и е защитен през 1982 г. От 1979 г. е на работа в Националната академия на науките на Украйна, по-късно е директор по иновациите на украинското отделение на международната неправителствена организация „Световна лаборатория“. От 1995 г. е учредител и ръководител на редица бизнес компании, в т.ч. и на търговско-информационния център „Украйна—България“. В. Саленков е член на Научния съвет на Центъра по българистика и балканистични изследвания и член на международния редакционен съвет на „Дриновски сборник“.

Удостоен е с Почетна грамота на кметството на град Харков и Почетна грамота на Посолството на Република България в Украйна за личен принос в развитието на украинско-българските отношения.

Михаил Станчев

Нови дисертации в областта на българистиката

Жития на свети Седмочисленици
Андрей Шковиера
Славистичен институт Братислава

Дисертацията е посветена на исторически, културни и историко-теологични аспекти, действащи при създаването на групата светци, назовани (славянски) Седмочисленици (светите Кирил, Методий, Горазд, Климент, Наум, Ангеларий и Сава). В труда се разглеждат въпроси, свързани с формирането на тази група и появата на всеобща почит към тях. Същевременно се разглеждат най-важните прояви на тази почит — богослужбни текстове, иконография, въвеждане в календара. Особено внимание от историческа гледна точка се отделя на ликвидирането на византийско-славянската мисия на територията на Велика Моравия, като се разглеждат възможните теологически и църковно-политически мотиви на събитията и се уточнява тяхното датирание. Синтезират се досегашни изследвания на източници, отнасящи се до св. Седмочисленици. Съставна част на изследователската насоченост на дисертацията представляват и въпроси от литургически и обреден характер, свързани с Кирило-Методиевата мисия и нейните продължители.

Групата на славянските св. Седмочисленици символично представя всички членове на Кирило-Методиевата мисия. В труда се посочва, че формирането на тази група не е било необмислено. В значителна степен групата се е оформила под въздействието на други седмочислени групи светци, но преди всичко на символичното значение на числото седем, както и някои други теологични концепти, разгледани в труда.

Не може с точност да се определи времето на поява на почитта към групата на св. Седмочисленици. В „Пространното житие на св. Климент Охридски“ от Теофилакт се посочват петима най-изтъкнати ученици, което означава, че е възможно такава група с определени задачи, заемаща специфично място, вече да е съществувала на територията на Велика Моравия. От друга страна, най-ранната поява на думата „седмочисленици“ (гръцката форма *ἑπτάρθμοι*) е установена едва в бератско-венещанската „Служба на св. Седмочисленици“, излязла от печат в началото на XVIII в. За съжаление, не можем с точност да определим датата на нейното възникване.

Формирането на групата на славянските Седмочисленици е свързано с Охридската архиепископия и нейния стремеж към по-голяма автономия. Решаващо значение за разпространяването на почитта вероятно е имало

издаването на гръцката „Служба на св. Седмочисленици“, съставена от йеромонах Григориос Константинидис (Мосхополски), излязла от печат през 1742 г. в Мосхополе, изтъкнат търговски и обществен център с предимно арумънски жители. Поради асиметрия на групата по-късно (може би едва в края на XIX или началото на XX в.) започва да се говори и за Петочисленици — този термин е познат само в славянска среда. Разпространяването на почитта към св. Седмочисленици сред западните и източните славяни се осъществява главно през втората половина на XX в. и по правило е свързана с византийска обредна среда.

Относно иконографията, най-ранните общи изображения на Седмочислениците са изобразени в т.нар. Слимнички манастир на брега на Преспанското езеро през 1612 г. Иконописта различава няколко типа изображения — фигурите стоят в редица един до друг, „киторската композиция“ разпределя фигурите йерархично в няколко редици, а типът „успение“ е свързан с традицията за мощите на св. Горазд и Ангеларий в Берат. Освен посочените са познати и някои по-нови иконографски композиции.

Една част от дисертацията е посветена на житейската съдба и делото на отделните Седмочисленици. Вниманието е съсредоточено върху събитията, последвали смъртта на св. Методий, както и обстоятелствата, които са били причина или предлог за тяхното възникване. Между византийската и латинската традиция през този период са съществували значителни разлики относно използването на богослужебен език, както и по въпроса на добавката „filioque“ в Символа на вярата, в отношението към примата на римския епископ и някои други обредни различия. Трудно може да се определи значението на тези различия в цялостния контекст на събитията, но явно те не са били основната причина за прогонването на учениците от Велика Моравия. Причината трябва да търсим преди всичко в борбата за власт между Константинопол, Рим и Франкската империя, в която са се намесвали и Велика Моравия, и България. Важен принос на дисертацията във връзка с изследваните събития е установяването на датата на изгонване на повечето от учениците на Методий. Индикация за това установяване е споменаването на молитва за третия час по обяд, което навежда мисълта за *тритоекти*, специално великопостно богослужение от византийски обред. Следователно събитието може да се датира от края на февруари до края на март 886 г.

Прегледът на отделните източници в дисертацията е снабден с кратки сведения за техния произход, данни за най-ранния достъпен текст и броя на запазените ръкописи, респ. книжни издания. Освен прегледа на по-важните издания на оригиналния текст, предлагаме данни и за словашките преводи. В словашка среда никой досега не е разглеждал много от посочените източници, специално богослужебните текстове. Особено внимание е отделено на „Третото славянско житие на Наум“ (издаден е и превод на сло-

вашки език) и на славянските служби на Наум (паралелно е издадена част от текста и гръцката служба).

Като забележителен принос в работата може да се определи описанието на богослужебната сфера през IX и X в., повлияла върху формирането и дейността на св. Седмочисленици във Великоморавия и зад нейните граници. Благодарение на това е възможно да се направи по-подробно обяснение на молитвата на „третия час по обяд“, предшества прогонването на учениците от Велика Моравия. През този период във византийския обред са съществували паралелно два типа богослужение — монашески тип и *асматики аколутиа* (т.нар. катедрален тип). В работата се обобщават основните аргументи в полза на използването на византийския и латинския обред, респ. *асматики аколутиа* и монашеския тип.

Във връзка с новите данни в литургичната наука за т.нар. „Литургия на св. Петър“ в изследването се констатира, че наскоро откритият синайски ръкопис на тази литургия не разкрива никаква връзка с Кирило-Методиевата мисия, подобно на Киевския или Хилендарския ръкопис.

Дисертацията предлага синтетизиран преглед на всички основни източници, биографични данни и лични познания за делото и дейността на учениците на светите Кирил и Методий. Проследено е развитието на почитта към тях, както и съдбата на техните мощи. Трудът представлява несъмнено постижение на съвременната кирилометодиевистика.

* * *

Д-р Андрей Шковиера (роден 1975) е научен сътрудник на Славистичния институт „Ян Станислав“ при Словашката академия на науките, Братислава, където работи от 2006 г. Той завършва богословие в Гръцко-католическия богословски факултет на ПУ в Прешов (1993—2000). Аспирант е в Славистичния институт „Ян Станислав“ (2000—2006) и успешно защитава дисертация на тема „Жития на свети Седмочисленици“ (2008), която е оценена много високо от специалистите по кирилометодиевистика.

Избрани публикации:

1. História prekladu utierne (časť diplomovej práce na tému Kritický preklad utierne). – *In: Theologos. Teologická revue Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty PU v Prešove*. 2000, г. 2, № 3, 49–60.
2. Teológia zbožštenia s osobitným zreteľom na liturgické texty byzantského obradu. – *In: Theologos. Teologická revue Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty PU v Prešove*. 2000, г. 2, № 2, 20–27.
3. Svätý sedmopočetník Gorazd – k začiatkom kresťanstva u Slovanov. – *In: J. J. Bazilovič OSBM a M. Lacko SJ. Zborník z medzinárodných konferencií*. Košice: Dobrá kniha, 2002, 93–102.
4. Svätý sedmopočetník Angelár – náš neznámy apoštol. – *In: Život slova v dejinách*

- a jazykových vzťahoch. (K sedemdesiatinám profesora Jána Doruľa). Ред. Peter Žeňuch. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 2003, 134–141.
5. Obradové spory medzi byzantskou a latinskou misiou na Veľkej Morave. – *In*: Cyrilské a latinské pamiatky v byzantsko-slovanskom obradovom prostredí na Slovensku. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov, 2007, 129–172.
 6. Tretí slovanský život Nauma Ochridského a dátum vyhnania Metodových učeníkov. – *In*: Slavica Slovaca, 2007, r. 42, № 2, 111–123.
 7. Liturgia cyrilometodskej misie na Veľkej Morave. – *In*: Duchovné, intelektuálne a politické pozadie cyrilometodskej misie pred jej príchodom na Veľkú Moravu. Monografia príspevkov z medzinárodného vedeckého sympózia Nitra, 2. júl 2007. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2007, 104–130.
 8. Die griechisch-katholische Kirche in der Slowakei nach dem 2. Weltkrieg. – *In*: Ostkirchliche Studien (Würzburg: Augustinus bei Echter), 2008, r. 57, № 1, 150–156.
 9. Skupina svätých slovanských sedmopočetníkov. – *In*: Pohľady do vývinu slovenského jazyka a ľudovej kultúry. Ďlā. Ján Doruľa. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2008, 108–139.

**Белите полета в ръкописите и социалната маргинализация:
маргинални бележки и приписки в южнославянски ръкописи
от османския период**

Татяна Николова-Хюстън
Университет на Тексас в Остин

Дисертацията представлява анализ на 668 маргинални бележки и 52 колофона, намиращи се в славянските ръкописи и старопечатни книги от колекцията на Църковно-историческия и архивен институт при Българската патриаршия. Бележките представляват богати извори в литературен, исторически, документален и езиков аспект.

Методът на обработка на цялостния корпус включва тематичен, библиографски, литературно-критически, дипломатически, езиков и исторически анализ. Първият етап, тематичен анализ, цели да класифицира корпуса според категории маргинални бележки. В резултат на този анализ са идентифицирани 20 самостоятелни категории бележки, които по-нататък се концентрират в шест по-големи тематични групи. Първата тематична група включва колофоните и бележките, които имат отношение към историята на самата книга и нейното производство (подвързия, спонсорство за производство на книгата, екслибриси, исторически бележки за съдбата на книгата). Втората обобщава бележките, писани от читатели и индивидуални ползватели на книгата и техните творчески изяви (читателски бележки, епиг-

рами, просветни бележки от ученици и учители, графити, рисунки). Третата отразява взаимоотношенията на Църквата (локална или манастирска общност) и християнското паство (поклоннически бележки, дарителски бележки, спонсорство на строителни и ремонтни дейности, именници). Четвъртата включва наблюдения, впечатления, факти и оценки на историческата и политическата действителност. Петата група от бележки разкрива наблюдения върху метеорологически, геофизически и астрономически явления и природни аномалии. Последната тематична група включва молитвени и литургически добавки.

Всяка отделна тематична група е анализирана по отношение на авторството, жанровото разпределение, хронологията, географското разпространение, местоположението на бележките в ръкописа, формата, структурата и дипломатичните формули, както и хронологичното развитие на езика и начина на писане.

С цел интерпретиране на корпуса на маргиналните бележки са приложени теоретични постановки: системната теория на Бетраланфи, теорията на хипертекста на Дж. Ландау, концепциите на М. Бахтин за разноречието (полиглогията), на У. Еко за отворения текст, и на Стар и Грейсмер за граничните обекти. Системната теория например, която прилага органичен подход при изучаване на всеки организъм в природата, позволява успешно да се декодира корпусът на бележките и да се разкрие взаимодействието между шестте основни тематични групи спрямо централния текст и спрямо актуалната историческа действителност. В тази теоретична перспектива централният текст (заедно с шестте нива) образува органична отворена система на взаимодействие, която отразява цялостния мироглед на авторите в духа на Източното православие, техните интереси, вяра, нужди, творчески изяви и професионални отговорности.

В процеса на демократизация на Църквата през периода на османското владичество, книгата се превръща в развиващ се отворен текст, достъпен за обикновения човек. Полифонията на гласовете включва не само традиционно четящият и пишещ църковен клир, но също така светски лица, включително поклонници, ученици, учители, читатели и др. Техните гласове отразяват многообразие от диалекти, тематика, изразни средства. Маргиналните бележки представляват начин за творческа изява, катарзис на страданието, възможност за проява на личността по време на чужд режим на власт, когато индивидуалната свобода на изразност и експресивност е ограничена до затварянето им в границите на книгата.

Корпусът от бележки и колофони е подложен на анализ, познат от архивистиката, който ги сравнява с възприетите форма, структура и формули на средновековните документи. Колофоните, както и някои бележки, документиращи подвързване, спонсорство на книгопроизводство, стопански ремонт-

ни дейности, имат характер на документи и притежават повечето от характерните елементи на средновековните свидетелства.

Сравнителният езиков анализ съпоставя хронологически колофоните, маргиналните бележки и централния текст. В маргиналните бележки рефлектира говорната реч, докато колофоните остават близки до официалния документален език до края на XVIII в. Трите форми на текст: бележки, колофони и основен текст, се приближават максимално до говоримия новобългарски език едва през XIX в. Една от най-разпространените формули, характеризираща маргиналните бележки, представлява несъмнено формулата „Да се знае...“. Хибридният характер на езика на бележките включва не само местни диалекти, но и чуждоезикови елементи от руски, гръцки и турски произход, отразяващ социалната и езикова маргинализация на авторите, типична за социални групи, намиращи се в изолация и битувачи в периферията на обществото, в случая Османската империя и Европа. Езикът на маргиналните бележки притежава необикновена експресивност и пунктуация, възклицания и езикови паузи.

Дисертацията завършва с оценка на сведенията в приписките и бележките от теоретичната перспектива на „история отдолу“ или социалната история, която взема под внимание историческите сведения, описани от обикновения човек — в подчинено и маргинализирано социално положение. Чрез този подход се балансират крайностите на традиционните исторически методи, които основават изследванията си на голямата политика, на великите нации, исторически личности и събития, като пропускат обикновения човек като творец на историята. Традиционният историографски метод разчита също на документи, оставени единствено от „професионални историци“, на официалните институции на властта и смята устната традиция на масите за исторически неправдоподобна и невярна. Маргиналните бележки не претендират за идеализация на историческата истина, като наред с това те са в съзвучие с описания на чуждестранни пътешественици, дипломати и мисионери. От друга страна изследването поддържа тезата, че бележките отразяват субективната представа на своите автори и отразяват личната им емоционална, интелектуална, образователна и религиозна същност. Техният „пълнокръвен“ език доста се различава от многословието на пътеписите и от сухостта на цифрите на статистиките в официалните османски данъчни регистри.

Дисертацията получи изключително висока оценка и бе номинирана в годишната класация за успешни разработки поради хуманната си задача да представи историята на маргинализираните и политически потиснати социални групи и общества, живеещи под чужда зависимост. В Съединените щати не са били изследвани и публикувани подобни исторически сведения, което се прави с настоящия труд за пръв път. Проучването, което използва различ-

ни методи и теоретични подходи, заинтересува специалисти от различни дисциплини и изследователски сфери както с извороведската си стойност, така и с направените анализи.

* * *

Д-р Татяна Николова-Хюстън е администратор, преводач и отговорник за каталога на Обществото за история на фолклорното танцово изкуство, а също и библиотекар в православната църква „Св. Илия“ в гр. Остин, щата Тексас. През 2008 г. тя защитава успешно дисертация на тема „*Marginalia and Colophons in Bulgarian Manuscripts during the Ottoman Period 1393–1878*“ в Тексаския университет. Трудът е отличен с награда за специален принос. Татяна Хюстън работи в областта на презервацията и консервацията на средновековни славянски ръкописи, в това число тяхното опазване чрез дигитални образи. Консултант е на Историко-архивния църковен институт при Българската патриаршия в София и е оказвала многократно експертна помощ. Участва с доклади в редица конференции. Автор е на няколко страници в интернет за български ръкописи („*Slavic Medieval Treasures from Bulgaria*“, Website at <http://www.gslis.utexas.edu/~slavman>. Created May 2002).

Избрани публикации

1. Bulgarian Librarianship: Surviving change through international cooperation. – *Advances in Library Administration and Organization*: „Culture, context and history in the post-Soviet world of information institutions, resources and practices.“ Volume 27, 2009.
2. Building the Virtual Scriptorium. – *Policy Futures in Education. Symposium Journals series*. Volume 6, Number 1, 2008. Coauthored with Ron Houston.
3. The Discovery of the Hidden Manuscripts. – *Art Libraries Journal*. Spring 2006.
4. Using Participatory Design to Improve Websites. – *Computers in Libraries*, Vol. 25, Number 9, (October 2005). Feature article.
5. The Discovery of the Hidden Manuscripts. – paper presented at 71st IFLA Congress, Oslo, Norway, August 14–19, 2005. Available on CD-ROM and online in English and French
6. MSSSI Alumna Inspired to Preserve Bulgarian Orthodox Manuscript Collections. – *Cyrillic Manuscript Heritage* 17 (June 2005).
7. Bulgarian Theological Manuscript Collections: Issues of Preservation and Access and Collaboration Between American and Bulgarian Institutions. Paper presented at 2005 ATLA Conference, *Summary of Proceedings: Fifty-ninth Annual Conference of the American Theological Library Association*. 2005.
8. Honoring Cultural Differences: Change Management in Bulgarian Special Collections. – *Global Media Journal*, 2:4, Spring 2004. Available at: http://lass.calumet.purdue.edu/ccaj/gmj/SubmittedDocuments/Spring2004/grad_research/non_refereed/unknown.htm.
9. The Continuing Mystery of the Clarke Manuscript. – *Cyrillic Manuscript Heritage* 12 (December 2002), p. 4–5.
10. Jak pokonałam przepaść technologiczną celem ratowania słowiańskich rękopisów. – *Central Archives of Historical Records*, Warsaw, Poland. Available at: <http://www.archiwa.gov.pl/agad/electro/nikolova.html>. November 2002.

11. In Regard to the Copy of *Istoria Slavyanoblgarskaya* at the Hilandar Research Center in Ohio, U.S. – *Conference Proceedings*. Sofia, Bulgaria: Byzantine-Slavic Research Center „Ivan Dujcev“, 2002.
12. Digitization for Preservation and Access: a Case Study from Historical and Archival Church Institute, Sofia. – *Conference Proceedings*, Sofia, Bulgaria: Bulgarian Academy of Science, 2002.
13. Questing Across the Digital Divide for Hidden Treasures of Slavic Manuscripts. – *Computers in Libraries*, April 2002. Feature article. Available at: <http://www.infotoday.com/cilmag/apr02/Nikolova-Houston.htm>.
14. The Internet and the Virtual Scriptorium of Slavic Medieval Manuscripts: Preservation and Access. – *Conference Proceedings*. Sofia, Bulgaria: Union of Librarians and Information Services Officers, 2001, p. 204–216.

BULGARIAN BOOKS

Книгоиздателска фирма „**BULGARIAN BOOKS**“
предлага български научни издания, речници, енциклопедии, албуми,
художествена литература.

За информация и контакти:

*The book-dealing company „**BULGARIAN BOOKS**“ offers
to its clients scientific books, dictionaries, encyclopedias,
albums, fiction from Bulgaria.*

For contacts, please use the following address:

BULGARIAN BOOKS
SOFIA 1000
PO Box 1567
fax/tel. (359 2) 952 25 75
e-mail:bulgarian_books@abv.bg
Mrs Teodora Davidova

**БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA**

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

17/2008

Редактор ст.н.с. д-р Анисава Милтенова

Съставители ст.н.с. д-р Никола Казански, Емилия Волева
Коректор Жасмина Кръстева
Художник Велина Богданова Мавродинова

Предпечатна подготовка ЦБ БАН Нели Байкова
Обработка на снимков материал ЦБ БАН Мария Ефремова

Формат 70X100/16 Печатни коли 8

Печатница на Академично издателство „Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 5

ISSN 1311-8544